

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA INSTITUTI

KASB TA'LIMI (INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI)
KAFEDRASI

PHPDA DASTURLASH
fanidan

O'QUV - USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi: Gumanitar

Ta'lim sohasi: Pedagogika

Bakalavriat yo'nalishi:

5111000 - –Kasb ta'limi (5330200 - Informatika va axborot texnologiyalari)

Namangan-2017

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
NAMANGAN MUXANDISLIK-PEDAGOGIKA INSTITUTI

Ro'yxatga olindi
№ _____
2016 y. " ____ " _____

"Tasdiqlayman"
O'quv ishlari bo'yicha prorektor
_____ dots. Sh.Kenjaboyev
" ____ " _____ 2016 y

KASB TA'LIMI (INFORMATIKA VA INFORMASION TEXNOLOGIYALAR)"
KAFEDRASI

PHPDA DASTURLASH
fanidan

O'QUV - USLUBIY MAJMUA

Namangan 2016

Ushbu o'quv-uslubiy majmuada «PHPda dasturlash» fanini o'qitish bo'yicha ta'lim texnologiyalari, ularni o'quv jarayoniga qo'llash bo'yicha uslubiy tavsiyalar bayon etilgan. Ushbu tavsiyalar didaktik tamoyillar, ma'ruza, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarini o'tish texnologiyalarini ishlab chiqishning usul va vositalari, ularning muhim belgilaridan iborat ta'limni texnologiya qoidalarini hisobga olgan holda loyihalashtirilgan.

O'quv-uslubiy majmua texnika oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari va talabalari hamda «PHPda dasturlash» fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarini qo'llash jarayonlariga qiziquvchilar uchun mo'ljallangan.

Tuzuvchilar:

Jakbarov O. - NamMPI, "Kasb ta'limi (Informatika va axborot texnologiyalari)" kafedrası mudiri, dots.

G'oyipov U.- NamMPI, "Kasb ta'limi (Informatika va axborot texnologiyalar)" kafedrası assistenti.

Fanning ishchi o'quv dasturi "Kasb ta'limi (Informatika va axborot texnologiyalari)" kafedrasining 201__ yil __ iyundagi __-sonli yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri

dots.O.Jakbarov

Taqrizchi:

Ismanova K.

- NamMPI, "Informatika va AT"
kafedrası mudiri, t.f.n.

Fanning ishchi o'quv dasturi " Kasb ta'limi " fakulteti o'quv-uslubiy kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (201_ yil ____ dagi __-sonli bayonnoma).

Fakulg'tet kengashi raisi

prof. B.J.Maxmudov

Kelishildi:

O'quv-uslubiy bo'lim boshlig'i
_____ dots. A.Normirzayev

MUNDARIJA

1.	O`QUV DASTURI.....	5
2.	ISHCHI O`QUV DASTURI	18
3.	TA`LIM TEXNOLOGIYASI.....	31
4.	PREZENTETSIYA	40
5.	TAYANCH KONSPEKT.....	41
6.	TAJRIBA, AMALIY VA SEMINAR MASHG`ULOTLAR MAZMUNI	84
7.	KURS ISHLARI VA LOYIHALARI	113
8.	MASALA VA MASHQLAR	114
9.	TEST SAVOLLARI.....	116
10.	NAZORAT UCHUN SAVOLLAR	121
11.	BAHOLASH MEZONI.....	122
12.	TARQATMA MATERIALLAR.....	131
13.	GLOSSARIY	135
14.	MUSTAQIL TA`LIM TOPSHIRIQLARI.....	141
15.	ADABIYOTLAR RO`YXATI.....	142
16.	XORIJIY MANBALAR.....	143
17.	ANNOTATSIYA	144
18.	FOYDALI MASLAHATLAR	145
19.	ME`YORIY HUJJATLAR	148
20.	MUALLIF HAQIDA MA`LUMOT.....	150

1. O`quv dasturi

4

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Руйхатга олинди

№ 50511000-3.24

2011 йил "17" ноябр

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 2011 йил "17"
ноябр даги "467" - сонли
буйруғи билан тасдиқланган

РНР ДА ДАСТУРЛАШ
фанининг

ЎҚУВ ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100 000	– Гуманитар
Таълим соҳаси:	110 000	– Педагогика
Таълим йўналиши:	5111000	– Касб таълими (5330200 – Информатика ва ахборот технологиялари) бакалаврият таълим йўналишлари учун

Тошкент – 2011

Фаннинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-услубий бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2011 йил 09 сентябр даги « 3 » - сон мажлис баёни билан маъқулланган.

Фаннинг ўқув дастури Наманган муҳандислик-педагогика институтида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

Жакбаров О.О. – “Информатика ва АТ” кафедраси мудири,
доцент, т.ф.н.
Каримов П. – “Информатика ва АТ” кафедраси доценти,
т.ф.н.

Такризчилар:

Отахонов Н. – Наманган Давлат Университети "Амалий
математика ва ахборот технологиялари"
кафедраси доценти, п.ф.н.
Тошмирзаев М. – НамМПИ, «Электротехника ва энергетика»
кафедрасининг доценти

Фаннинг ўқув дастури Наманган муҳандислик-педагогика институти Илмий -услубий кенгашида тавсия қилинган (2011 йил 28.08 даги « 1 » - сонли баённома)

Кириш

Маълумки, ҳозирги кунда интернет технологиялари жадал суръатлар билан ривожланиб бормокда, бу эса талабаларни интернетда ишлаш билан бирга уларга мос равишда турли хил саҳифаларни яратиш тиллари ва дастурлаш технологияларини билишлари талаб қилинади.

Шунингдек, бу мутахассисликда ўқиётган ҳамда бу фанни ўзлаштиришни мақсад қилган талаба ўз билим ва кўникмалари билан турли хил соҳаларда, асосан таълим соҳасида электрон қўлланмалар, электрон дарсликлар ва электрон услубий таъминотларни яратиш учун катта имкониятларга эга бўлади. Фанни ўзлаштириш натижасида ўзи ўтадиган фан бўйича турли хил электрон кўринишдаги қўлланма ва саҳифаларни ярата олиш ва амалиётда қўллаш имкониятига эга бўлади. Шунингдек, янги педагогик технологияларни ўқув жараёнига турли хилдаги электрон саҳифалар ёрдамида қўллаш натижасида катта имкониятларга эга бўлиш мумкин.

Ўқув фанининг мақсади ва вазифалари

Ўқув фанининг мақсади - шахсий компьютердан унумли фойдаланишда асосий дастурий восита бўлиб хизмат қилувчи РНР дастурлаш тили ёрдамида web саҳифаларни яратиш асосларини, саҳифаларни яратиш бўйича билимлар даражаси билан таъминлашдир.

Ўқув фанининг вазифаси – кўрсатилган талаблар асосида билимларни замонавий педагогик технологияларга асосланган ҳолда ўқитиш, талабани ушбу фан бўйича олган назарий ва амалий билимларини тажриба ишини бажариш билан реал шароитга қўллаш бўйича кўникмалар ҳосил қилишдир.

Фан бўйича талабаларнинг билимига, кўникма ва малакасига қўйиладиган талаблар

«РНРда дастурлаш» ўқув фанини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида бакалавр:

- Интернет ва интернет учун дастур яратувчи дастурий воситалар. Системалар, серверлар ва маълумотлар базалари. Ўзгарувчилар. Маълумотлар типини, операторлар ва ифодаларни, константалар, РНР4 да шартли жараёниларни ифодалашни, сатр катталиклар билан ишлашни, сатрларни массивларга ажратиш, функция ва уларни яратишни, функцияга динамик мурожаат қилишни, массивлар билан ишлашни, шунингдек, Web-дизайн. Web-дизайн яратишнинг асосий қоидаларини *билиши керак*;

- Объектларни яратиш. Класс (Синф)лар. Авлод қолдириш. Формалар билан ишлаш. HTML-матн ва РНР-дастурларини бир саҳифада жойлаштириш. Файллар билан ишлаш. Файлларни хужжатга қўшиш, web-саҳифалар яратиш *кўникмаларига эга бўлиши керак*.

- талаба DBM-функциялар билан ишлаш. DBM-маълумотлар базасини очиш. DBM да маълумотлар базасини таҳрирлаш. MySQL мисолида

маълумотлар базаси билан боғланиш. маълумотларни қўшиш ва қайта ишлаш. Динамик тасвирлар билан ишлаш. Геометрик шаклларни ҳосил қилиш. Ранглар билан ишлаш. Дастурда юз берувчи хатоликлар. Хатоликларни баҳолаш *малакаларига эга бўлиши керак.*

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги

РНРда дастурлаш фани умумқасбий фани ҳисобланиб 4-семестрда ўқитилади. Дастурни амалга ошириш ўқув режасида режалаштирилган математик ва табиий (информатика ва ахборот технологиялари, олий математика) фанларидан, умумқасбий (дастурлаш технологияси, маълумотлар тузилмаси ва алгоритмлари, Web дастурлаш, Визуал дастурлаш тиллари) фанларидан етарли билим ва кўникмаларга эга бўлишлик талаб этилади.

Фаннинг ишлаб чиқаришдаги ўрни

Ҳозирги кунда шахсий компьютердан унумли фойдаланиш ва компьютер тизимини бошқариш, электрон саҳифалар яратиш учун саҳифаларни яратиш тиллари ва дастурий воситаларини ўрганишни талаб этмоқда.

Шунинг учун информатика ва ахборот технологиялари йўналиши бўйича мутахассисларни тайёрлашда ва компьютер тизимини бошқариш ва электрон web саҳифаларни яратиш учун web дастурлаш малакаларини ҳосил қилишда фаннинг ўрни катта аҳамиятга эга.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Олий таълим тизимида фанни ўқитиш жараёнини ташкил қилишни сифат кўрсаткичлари бўйича жаҳон мезонлари даражасига кўтариш, таълим жараёнига замонавий педагогик ва информацион технологияларни кенг жорий этиш методикасини яратиш долзарб вазифалардан ҳисобланади. РНРда дастурлаш фанини ўқитишда компьютер ва видеопректор қурилмаларидан фойдаланиб, талабаларга мавжуд дастурлаш тилининг имкониятлари ҳақидаги кўргазмаларни тушунтиришлар катта имкониятларни яратиб беради.

Ўқув мақсадлари педагогик жараёни ташкил этувчи қисмларининг энг муҳими, етакчиси бўлиб ҳисобланади. Педагогик жараён, ўзининг қанчалик мураккаблиги ва давомийлигидан қатъий назар, у энг аввало мақсадни аниқлашдан бошланади. Педагогик жараённинг бошқа ташкил этувчи қисмлари (тамойил, мазмун, услуб, восита, шакл) белгиланган мақсадга бўйсундиладар, улар мақсадга мувофиқ ҳолда танланадилар ва ўзаро уйғунлаштириладиладар. Педагогик мақсад - бу педагог ва талабанинг ҳамкорликдаги фаолияти натижасини олдиндан тасаввур этишдир. Шу мақсадда машғулотларни ўқишда ҳар бир ўқитилган мавзуларнинг аниқ

максадларини кўрсатиш ва мавзунини ўзлаштириш натижасида олинган билимларни изоҳлаб ўтиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Асосий қисм

Фаннинг назарий машғулоти мазмуни

PHP: шахсий саҳифалардан тармоккача.

PHP нима? , PHP дастурлаш тили. PHP ни ШЭХМга ўрнатиш, Системалар, серверлар ва маълумотлар базалари. PHP ни қаердан олиш мумкин. PHP.ini файли. Ёрдамчи қаердан кидириш лозим. Биринчи дастур. PHP-команда блокиннинг берилиши. print() функцияси. HTML ва PHP нинг биргаликда ишлатилиши. PHP-дастурида коментариялар (изоҳлар)

Ўзгарувчилар. Маълумот типи. Оператор ва ифодалар. Константалар.

Ўзгарувчилар. Динамик ўзгарувчилар. Маълумотлар ва уларнинг типлари. Ўзгарувчи типини ўзгартириш. Операторлар ва ифодалар. Ўзлаштиришнинг қўшимча операторлари. Солиштириш операторлари. Ўзгармаслар

Шартлар (if, elseif). Цикллар (while, for).

PHP4 да шартли жараёниларни ифодалаш. IF операторидан фойдаланиш. IF инструкциясининг else блоки. IF инструкциясининг elseif блокидан фойдаланиш. Switch инструкцияси. ? оператори. Цикллар. While цикли. Do..while цикли. For цикли. Цикллардаги узилишларни ташкил этувчи break инструкцияси. Continue инструкцияси ёрдамида итерацияни давом эттириш. Ичма-ич циклларни ташкил этиш.

Сатр катталар билан ишлаш. Сатрларни массивларга ажратиш.

Сатрлар билан ишлаш. Қатор форматини бериш. Printf() функцияси билан ишлаш. printf() ва типларни аниқлаш. Қатор форматини бериш. Чикадиган қиймат учун майдон кенглигини бериш. Ҳақиқий сонларни аниқлигини бериш. Қаторларни форматлаш ва сақлаб туриш. Қаторларни текшириш. Strlen() функцияси ёрдамида қатор узунлигини аниқлаш. Strstr() функцияси ёрдамида қатордан белгиларни аниқлаш. Strpos() функцияси ёрдамида кидирилаган символ ўрнини аниқлаш. Substr() функцияси ёрдамида қатордан белгиларни қирқиб олиш. strtok() функцияси ёрдамида қаторларни белгилаш. Trim() ва ltrim() функциялари ёрдамида қатордаги бўшлиқларни тозалаш. substr_replace() функцияси ёрдамида сатр қисмини алмаштириш. str_replace() функцияси ёрдамида бутун сатрни алмаштириш.

Регистрни ўзгартириш. explode() функцияси ёрдамида қаторларни массивларга ажратиш.

Функция. Функцияни яратиш.

Функцияга динамик мурожаат қилиш.

Функция нима? Функцияларга мурожаат. Функцияларни яратиш. Қиймат қайтарувчи функциялар яратиш. Функцияларга динамик мурожаат қилиш

Ўзгарувчиларни функцияда ифодаланиши. Global инструкцияси ёрдамида ўзгарувчига мурожаат қилиш. Функцияга мурожаат қилишда унинг ҳолатини сақлаб қолиш. Баъзи бир асослар ҳақида. Аргументларнинг актив ҳолдаги қиймати. Мурожаат бўйича аргументларни жўнатиш

Массивлар. Бир ва кўп ўлчовли массивлар.

Массив нима? Массивларни яратиш. array() функцияси ёрдамида массивни аниқлаш. Идентификатор ёрдамида массив элементларини яратиш. Структурали (ассоциированный) массив. array() функцияси ёрдамида структурали массивни яратиш. Структурали массивни туғридан-туғри яратиш. Кўп ўлчовли массивлар.

Массивлар. Массивлар билан ишлаш Массивлар устида амаллар.

Массив ҳажмини аниқлаш. Цикл ёрдамида массивни кўриш. Структурали массивни циклда кўриш. Кўп ўлчовли массивларни брузерга чоп қилиш. Array_merge() функцияси билан массивларни боғлаш. Array_push() функцияси ёрдамида массивга элемент қўшиш. Array_shift() функцияси ёрдамида биринчи элементни ўчириш. Array_slice() функцияси ёрдамида массив қисмини ажратиш.

Массивларни саралаш. Sort() функцияси ёрдамида оддий массивни саралаш. asort() функцияси ёрдамида структурали массивни саралаш. ksort() функцияси ёрдамида структурали массивни номи бўйича саралаш

Объектларни яратиш. Класс (Синф)лар.

Авлод қолдириш.

Объект нима? Объектларни яратиш. Объект хусусиятлари. Объект методлари. Синф хусусияти. Конструктор. AddRow () методи. AddRowAssocArray () методи. Output() методи. Авлод қолдириш. Авлод қолдирувчи синф методини аниқлаштириш. Авлод қолдирувчи синф методини чакириш.

Формалар билан ишлаш. HTML-матн ва

PHP-дастурларини бир саҳифада жойлаштириш.

Формалар билан ишлаш. Глобал ўзгарувчилар ва клиент-сервер (переменнѐ средѐ) ўзгарувчилари. Фойдаланувчи киритган маълумотларни қайта ишлаш учун дастур. Кўп қийматли элементларни қайта ишлаш. Структурали массив орқали форманинг барча майдонларига мурожаат қилиш. Узатиш усулини аниқлаш. HTML матни ва PHP-дастурларини бир саҳифага жойлаштириш.

Файллар билан ишлаш. Файлларни ҳужжатга қўшиш.

Файлларни яратиш ва ўчириш.

Файллар билан ишлаш. Файллари документга боғлаш. Файллар ҳақида. Файл мавжудлиги текшириш. Файл ёки каталог эканлигини аниқлаш. Файл статусини текшириш. Файл ҳажмини аниқлаш. Вакт ва сана ҳақида маълумот олиш. Файлларни яратиш ва ўчириш. Файлларни ўқиш, ёзиш ёки қўшиш учун очиш.

Файлларни ўқиш. Fgets() ёрдамида қаторни ўқиш. Fread() функцияси ёрдамида ихтиёрий миқдордаги символларни ўқиш. Fgetc() функцияси ёрдамида алоҳида символлар ўқиш.

Файлга ёзиш. Fwrite() ёрдамида ва fputs() ёрдамида файлга ёзиш. Файлни химоялаш.

Каталоглар билан ишлаш. Каталог яратиш. Каталогни ўчириш. Ўқиш учун каталогни очиш. Каталогни ўқиш

DBM-функциялар билан ишлаш. DBM-маълумотлар базасини очиш.

DBM да маълумотлар базасини таҳрирлаш.

DBM – маълумотлар базасини очиш. Базага маълумотларни қўшиш. Базадаги маълумотларни ўзгартириш. Базадан маълумотларни ўқиш. Маълумотлар базасидаги элемент мавжудлини текшириш. Маълумотлар базасидан элементни ўчириш. Маълумотлар базасида мураккаб структурали маълумотларни сақлаш.

MySQL мисолида маълумотлар базаси билан боғланиш.

Маълумотларни қўшиш ва қайта ишлаш.

SQL ва у ҳақида қисқача кириш. Маълумотлар базаси серверига боғланиш. Маълумотлар базасини танлаш. Хатоликларни қайта ишлаш. Жадвалга маълумот қўшиш. Автоматик ўзгарадиган майдондан қийматни олиш. Маълумотга мурожаат қилиш. Сўровда топилган ёзувлар сонини аниқлаш. Сўров натижаси. Маълумотларни ўзгартириш.

Динамик тасвирлар билан ишлаш. Геометрик шаклларни ҳосил қилиш.

Ранглар билан ишлаш.

Динамик тасвирлар билан ишлаш. Тасвирларни яратиш ва уларни браузерга чиқариш. Ранглар билан ишлаш. Чизикларни чизиш. Берилган майдонни рангга бўйлаш. Ёй чизиш. Тўғри тўртбурчакларни чизиш.

Кўпбурчакларни чизиш. Бериладиган рангларни шаффофлаштириш. Матнлар билан ишлаш. ImageTTFtext() функцияси ёрдамида қаторларни яратиш. ImageTTFbox() функцияси ёрдамида матн ўлчамини текшириш. Матн билан ишловчи ҳамма функцияларга оид дастурларни жамлаймиз.

Дастурда юз берувчи хатоликлар. Хатоликларни баҳолаш.

Дастурни текшириш. Яратилган дастурни ва PHP конфигурацияси ҳақида маълумот. Phpinfo() функцияси. Дастурларни сошлашда ранглар билан ажратиш. PHP тилида хатоликлар ҳақида маълумот бериш. Хатолик ҳақидаги маълумотларни файлга ёзиш.

Амалий машғулотларни ташкил этиш

бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотларда талабалар саҳифаларни яратишнинг дастурий воситалари, дастурлаш тилларини, PHP дастурлаш тили имкониятларини ва ундан фойдаланиб дастурлар яратиш асосларини ўрганадилар.

Амалий машғулотларнинг тахминий тавсия этиладиган мавзулари:

1. PHP.ini файли. Ёрдамчи каердан кидириш лозим. Биринчи дастур. PHP-команда блокининг берилиши. print() функцияси: HTML ва PHP нинг биргаликда ишлатилиши. PHP-дастурида коментариялар (изохлар). Динамик ўзгарувчилар. Маълумотлар ва уларнинг типлари. Ўзгарувчи типини ўзгартириш. Операторлар ва ифодалар. Ўзлаштиришнинг кўшимча операторлари. Солиштириш операторлари. Ўзгармаслар
2. IF операторидан фойдаланиш. IF инструкциясининг else блоки. IF инструкциясининг elseif блокидан фойдаланиш. Switch инструкцияси. ? оператори. Цикллар. While цикли.Do..while цикли. For цикли. Цикллардаги узилишларни ташкил этувчи break инструкцияси. Continue инструкцияси ёрдамида итерацияни давом эттириш. Ичма-ич циклларни ташкил этиш.
3. Қатор форматини бериш. Printf() функцияси билан ишлаш. printf() ва типларни аниқлаш. Қатор форматини бериш. Чикадиган қиймат учун майдон кенглигини бериш. Ҳақиқий сонларни аниқлигини бериш
4. Функцияларга мурожаат. Функцияларни яратиш. Қиймат қайтарувчи функциялар яратиш. Функцияларга динамик мурожаат қилиш. Global инструкцияси ёрдамида ўзгарувчига мурожаат қилиш. Функцияга мурожаат қилишда унинг ҳолатини сақлаб қолиш. Аргументларнинг актив ҳолдаги қиймати. Мурожаат бўйича аргументларни жўнатиш
5. Массивларни яратиш. array() функцияси ёрдамида массивни аниқлаш. Идентификатор ёрдамида массив элементларини яратиш. Структурали (ассоциированный) массив. array() функцияси ёрдамида структурали массивни. Кўп ўлчовли массивлар.
6. Объектларни яратиш. Объект хусусиятлари. Объект методлари. Синф хусусияти. Конструктор. AddRow () методи. AddRowAssocArray () методи. Output() методи. Авлод қолдириш. Авлод қолдирувчи синф методини аниқлаштириш. Авлод қолдирувчи синф методини чакириш.
7. Формалар билан ишлаш. Глобал ўзгарувчилар ва клиент-сервер (переменные среды) ўзгарувчилари. Фойдаланувчи киритган маълумотларни қайта ишлаш учун дастур. Кўп қийматли элементларни қайта ишлаш. Структурали массив орқали форманинг барча майдонларига мурожаат қилиш. Узатиш усулини аниқлаш. HTML матни ва PHP-дастурларини бир саҳифага жойлаштириш.
8. Файлларни документга боғлаш. Файл мавжудлиги текшириш. Файл ёки каталог эканлигини аниқлаш. Файл статусини текшириш. Файл ҳажмини аниқлаш. Вакт ва сана ҳақида маълумот олиш. Файлларни яратиш ва ўчириш. Файлларни ўқиш, ёзиш ёки қўшиш учун очиш.
9. DBM – маълумотлар базасини очиш. Базага маълумотларни қўшиш. Базадаги маълумотларни ўзгартириш. Базадан маълумотларни ўқиш. Маълумотлар базасидаги элемент мавжудлигини текшириш.
10. Ҳатоликларни қайта ишлаш. Жадвалга маълумот қўшиш. Автоматик ўзгарадиган майдондан қийматни олиш. Маълумотга мурожаат қилиш.

Сўровда топилган ёзувлар сонини аниклаш. Маълумотларни ўзгартириш.

11. Тасвирларни яратиш ва уларни браузерга чиқариш. Ранглар билан ишлаш. Чизикларни чизиш. Берилган майдонни рангга бўяш. Ёй чизиш. Тўғри тўртбурчакларни чизиш.

12. Дастурни текшириш. Яратилган дастурни ва PHP конфигурацияси ҳақида маълумот. `Phpinfo()` функцияси. Дастурларни созлашда ранглар билан ажратиш. PHP тилида ҳатоликлар ҳақида маълумот бериш. Ҳатолик ҳақидаги маълумотларни файлга ёзиш.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича кафедра профессор-ўқитувчилари томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билим ва кўникмаларини амалий ишларни бажариш орқали янада бойитадилар. Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустаҳкамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, амалий ишларни бажариш, мавзулар бўйича кўргазмалар куруллар тайёрлаш ва бошқалар тавсия этилади.

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Талаба мустақил ишни тайёрлашда муайян фаннинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

- дарслик ва ўқув қўлланмалар бўйича фан боблари ва мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар кисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи тизимлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича фанлар бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- янги техникаларни, аппаратураларни, жараёнлар ва технологияларни ўрганиш;
- талабанинг ўқув-илмий-тадқиқот ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган фанлар бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш;
- фаол ва муаммоли ўқитиш услубидан фойдаланиладиган ўқув машғулотлари;
- масофавий (дистанцион) таълим.

Бакалавр талабаларининг фанни чуқур ўзлаштиришлари, фан бўйича замонавий маълумотларни излаб ўрганишлари ва мустақил ижодий фикрлаш қобилиятларини ривожлантиришлари учун мустақил иш соатларини унумли ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга. Мустақил ишларни бажариш учун манбаа сифатида адабиётларнинг янги авлодлари, дарсликлар, ўқув қўлланмалар, методик қўлланмалар, Интернет тармоғидаги тегишли маълумотлар, берилган мавзу бўйича аввал бажарилган ишлар ҳақидаги маълумотлар ва бошқалар хизмат қилади.

Амалий машғулотларнинг тахминий тавсия этиладиган мавзулари:

1. PHP.ini файли. Ёрдамчи каердан кидириш лозим. Биринчи дастур. PHP-команда блокининг берилиши. print() функцияси: HTML ва PHP нинг биргаликда ишлатилиши. PHP-дастурида коментариялар (изохлар). Динамик ўзгарувчилар. Маълумотлар ва уларнинг типлари. Ўзгарувчи типини ўзгартириш. Операторлар ва ифодалар. Ўзлаштиришнинг қўшимча операторлари. Солиштириш операторлари. Ўзгармаслар
2. IF операторидан фойдаланиш. IF инструкциясининг else блоки. IF инструкциясининг elseif блокидан фойдаланиш. Switch инструкцияси. ? оператори. Цикллар. While цикли.Do..while цикли. For цикли. Цикллардаги узилишларни ташкил этувчи break инструкцияси. Continue инструкцияси ёрдамида итерацияни давом эттириш. Ичма-ич циклларни ташкил этиш.
3. Қатор форматини бериш. Printf() функцияси билан ишлаш. printf() ва типларни аниқлаш. Қатор форматини бериш. Чикадиган қиймат учун майдон кенглигини бериш. Ҳақиқий сонларни аниқлигини бериш
4. Функцияларга мурожаат. Функцияларни яратиш. Қиймат қайтарувчи функциялар яратиш. Функцияларга динамик мурожаат қилиш. Global инструкцияси ёрдамида ўзгарувчига мурожаат қилиш. Функцияга мурожаат қилишда унинг ҳолатини саклаб қолиш. Аргументларнинг актив ҳолдаги қиймати. Мурожаат бўйича аргументларни жўнатиш
5. Массивларни яратиш. array() функцияси ёрдамида массивни аниқлаш. Идентификатор ёрдамида массив элементларини яратиш. Структурали (ассоциированный) массив. array() функцияси ёрдамида структурали массивни. Кўп ўлчовли массивлар.
6. Объектларни яратиш. Объект хусусиятлари. Объект методлари. Синф хусусияти. Конструктор. AddRow () методи. AddRowAssocArray () методи. Output() методи. Авлод қолдириш. Авлод қолдирувчи синф методини аниқлаштириш. Авлод қолдирувчи синф методини чакириш.
7. Формалар билан ишлаш. Глобал ўзгарувчилар ва клиент-сервер (переменные среды) ўзгарувчилари. Фойдаланувчи киритган маълумотларни қайта ишлаш учун дастур. Кўп қийматли элементларни қайта ишлаш. Структурали массив орқали форманинг барча майдонларига мурожаат қилиш. Узатиш усулини аниқлаш. HTML матни ва PHP-дастурларини бир саҳифага жойлаштириш.
8. Файлларни документга боғлаш. Файл мавжудлиги текшириш. Файл ёки каталог эканлигини аниқлаш. Файл статусини текшириш. Файл ҳажмини аниқлаш. Вақт ва сана ҳақида маълумот олиш. Файлларни яратиш ва ўчириш. Файлларни ўқиш, ёзиш ёки қўшиш учун очиш.
9. DBM – маълумотлар базасини очиш. Базага маълумотларни қўшиш. Базадаги маълумотларни ўзгартириш. Базадан маълумотларни ўқиш. Маълумотлар базасидаги элемент мавжудлигини текшириш.
- 10.Хатоликларни қайта ишлаш. Жадвалга маълумот қўшиш. Автоматик ўзгарадиган майдондан қийматни олиш. Маълумотга мурожаат қилиш.

Сўровда топилган ёзувлар сонини аниклаш. Маълумотларни ўзгартириш.

11.Тасвирларни яратиш ва уларни браузерга чиқариш. Ранглар билан ишлаш. Чизикларни чизиш. Берилган майдонни рангга бўйаш. Ёй чизиш. Тўғри тўртбурчакларни чизиш.

12.Дастурни текшириш. Яратилган дастурни ва PHP конфигурацияси ҳақида маълумот. Phpinfo() функцияси. Дастурларни созлашда ранглар билан ажратиш. PHP тилида ҳатоликлар ҳақида маълумот бериш. Ҳатолик ҳақидаги маълумотларни файлга ёзиш.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича кафедра профессор-ўқитувчилари томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билим ва қўникмаларини амалий ишларни бажариш орқали янада бойитадилар. Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустаҳкамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, амалий ишларни бажариш, мавзулар бўйича кўргазмали куроллар тайёрлаш ва бошқалар тавсия этилади.

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Талаба мустақил ишни тайёрлашда муайян фаннинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

- дарслик ва ўқув қўлланмалар бўйича фан боблари ва мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи тизимлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича фанлар бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- янги техникаларни, аппаратураларни, жараёнлар ва технологияларни ўрганиш;
- талабанинг ўқув-илмий-тадқиқот ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган фанлар бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш;
- фаол ва муаммоли ўқитиш услубидан фойдаланиладиган ўқув машғулотлари;
- масофавий (дистанцион) таълим.

Бакалавр талабаларининг фанни чуқур ўзлаштиришлари, фан бўйича замонавий маълумотларни излаб ўрганишлари ва мустақил ижодий фикрлаш қобилиятларини ривожлантиришлари учун мустақил иш соатларини унумли ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга. Мустақил ишларни бажариш учун манбаа сифатида адабиётларнинг янги авлодлари, дарсликлар, ўқув қўлланмалар, методик қўлланмалар, Интернет тармоғидаги тегишли маълумотлар, берилган мавзу бўйича аввал бажарилган ишлар ҳақидаги маълумотлар ва бошқалар хизмат қилади.

Тавсия этилаётган мустакил ишларнинг мавзулари:

1. Web-саҳифаларни яратиш учун дастурий воситалар: MS FrontPage, MS Word, Macromedia Flash MX, Dreamweaver, Fireworks
2. Ранглар билан ишлаш. Фреймлар ташкил қилиш. Рўйхатлар ташкил қилиш.
3. Ҳаракатланувчи сатрлар. Объектлар. Хужжатга расмлар ва видеотасвирлар ўрнатиш.
4. Гиперишоратлар. Ички ишоратлар. Бошқа хужжатларга ишоратлар.
5. График ишоратлар. Тасвир харитаси. BookMark ташкил қилиш. Интерактив формалар.
6. PHP-дастурида коментариялар (изоҳлар). Динамик ўзгарувчилар. Маълумотлар ва уларнинг типлари. Ўзгарувчи типини ўзгартириш. Операторлар ва ифодалар. Ўзлаштиришнинг қўшимча операторлари. Солиштириш операторлари. Ўзгармаслар
7. Функцияга мурожаат қилишда унинг ҳолатини сақлаб қолиш. Аргументларнинг актив ҳолдаги қиймати. Мурожаат бўйича аргументларни жўнатиш
8. Идентификатор ёрдамида массив элементларини яратиш. Структурали (ассоциированный) массив. array() функцияси ёрдамида структурали массивни. Кўп ўлчовли массивлар.
9. Конструктор. AddRow () методи. AddRowAssocArray () методи. Output() методи. Авлод қолдириш. Авлод қолдирувчи синф методини аниқлаштириш. Авлод қолдирувчи синф методини чақириш.
10. Структурали массив орқали форманинг барча майдонларига мурожаат қилиш. Узатиш усулини аниқлаш. HTML матни ва PHP-дастурларини бир саҳифага жойлаштириш.
11. Файл ҳажмини аниқлаш. Вакт ва сана ҳақида маълумот олиш. Файлларни яратиш ва ўчириш. Файлларни ўқиш, ёзиш ёки қўшиш учун очиш.
12. Маълумотга мурожаат қилиш. Сўровда топилган ёзувлар сонини аниқлаш. Маълумотларни ўзгартириш.

Дастурнинг информацион-услубий таъминоти

Мазкур фанни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган.

– электрон web саҳифаларни яратиш тиллари, замонавий дастурлаш бўйича маъруза ва амалий дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологияларидан;

– мавжуд дастурий воситаларнинг имкониятларини ўрганиш ва улар ёрдамида электрон саҳифаларни яратиш мавзуларида ўтказиладиган амалий машғулотларда ақлий хужум, гуруҳли фикрлаш педагогик технологияларини қўллаш назарда тутилади.

Фойдаланиладиган асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар рўйхати

Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар

1. А.Р.Марахимов, С. И. Рахмонкулова «Интернет ва ундан фойдаланиш асослари». Тошкент-2001. Ўқув қўлланма.
2. Стивен Хольцнер PHP в примерах. Учебный курс. Москва, БИНОМ, 2007
3. "Учебники и справочный материал по веб-технологиям". Электронный учебник.
4. Лешев Д. Создание интерактивного web-сайта: Учебный курс. "Питер", 2003.
5. Энди Гутманс. PHP5 профессиональное программирование. Учебный курс. С.Петербург-Москва. 2006
6. Д. Кирсанов. Веб-дизайн. -СПб: Символ-Плюс, 2001.
7. Вазирлар Маҳкамасининг компьютерлаштиришни ва АКТ ларни ривожлантиришнинг 2002-2010 йилларга мўлжалланган давлат дастури.

Қўшимча адабиётлар

1. М.Арипов. Информатика, Университет нашриёти, 2001.
2. Д. Миронов. Corel DRAW, Учебный курс-СПб.: Питер, 2000.
3. И.Шапошников. Web - сайт своими руками. СПб.:БХВ-Петербург, 2000.
4. Т.Конверс. PHP5 и MYSQL библия пользователя. Справочник. Москва, 2006
5. О. Э. Колесников. Интернет для делового человека. М.,МЦФ. Издат. Фирма «Яуза», 1996.
6. М.Арипов. Информатика ва ҳисоблаш техникаси асослари бўйича инглизча қисқартмаларнинг инглизча-русча-ўзбекча луғати. Университет нашриёти, 2001.
7. Гаевский А.Ю., Романовский В.А. Самоучитель по созданию Web-страниц
8. Холматов Т. Информатика, Уз Мил энск-яси, 2003, Дарслик.
9. Кучаров А. Internet, Тошкент, 2001, Ўқув қўлланма
10. Журнал «Информатика и образование», 2002-2003 г.
11. www.ziyounet.uz
12. <http://www.netcraft.com>
13. www.km.ru
14. vlibrary.freenet.uz
15. www.intuit.ru
16. bankreferatov.ru

2. Ishchi o`quv dasturi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA INSTITUTI

Ro'yhatga olindi:

№ _____

201_ yil "___" _____

"TASDIQLAYMAN"

O'quv ishlari bo'yicha prorektor

«_____» _____ 201_ y

PHPDA DASTURLASH

FANINING

ISHCHI O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100000	– Gumanitar
Ta'lim sohasi:	110000	– Pedagogika
Ta'lim yo'nalishi:	5111000	– Kasb ta'limi (5330200 – Informatika va axborot texnologiyalari) bakalavriat ta'lim yo'nalishi uchun

Namangan-2016

Fanning ishchi o'quv dasturi o'quv, ishchi o'quv reja va o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

dots. Jakbarov O. – NamMPI, KT(Informatika va IT) kafedrası dotsenti, t.f.n.
Ass. G`oyipov U. – NamMPI, KT(Informatika va IT) kafedrası assistenti

Taqrizchilar:

Ismanova K. – NamMPI, Axborot texnologiyalari kafedrası mudiri, t.f.n.
Umarov Q. – NamMPI qoshidagi “Do’sstlik” akademik litseyi direktori, f-m.f.n., dotsent.

Fanning ishchi o'quv dasturi KT(Informatika va IT) kafedrasining 201_yil “___” _____ dagi “___” – son yig'ilishida muhokamadan o'tg'an va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: _____ Jakbarov O.O.

Fanning ishchi o'quv dasturi “Kasb ta’ilmi” fakulteti kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya etilgandan (201_yil “___” _____ dagi “___” – sonli bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi: _____ Mahmudov B.J.

Kelishildi: O'quv uslubiy bo'lim boshlig'i _____ Normirzayev A

Kirish

Ma'lumki, hozirgi kunda internet texnologiyalari jadal sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda, bu esa talabalarni internetda ishlash bilan birga ularga mos ravishda turli xil sahifalarni yaratish tillari va dasturlash texnologiyalarini bilishlari talab qilinadi.

SHuningdek, bu mutaxassislikda o'qiyotgan hamda bu fanni o'zlashtirishni maqsad qilgan talaba o'z bilim va ko'nikmalari bilan turli xil sohalarda, asosan ta'lim sohasida elektron qo'llanmalar, elektron darsliklar va elektron uslubiy ta'minotlarni yaratish uchun katta imkoniyatlarga ega bo'ladi. Fanni o'zlashtirish natijasida o'zi o'tadigan fan bo'yicha turli xil elektron ko'rinishdagi qo'llanma va sahifalarni yarata olish va amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. SHuningdek, yangi pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayoniga turli xildagi elektron sahifalar yordamida qo'llash natijasida katta imkoniyatlarga ega bo'lish mumkin.

O'quv fanining maqsadi va vazifalari

O'quv fanining maqsadi - shaxsiy kompyuterdan unumli foydalanishda asosiy dasturiy vosita bo'lib xizmat qiluvchi PHP dasturlash tili yordamida web sahifalarni yaratish asoslarini, sahifalarni yaratish bo'yicha bilimlar darajasi bilan ta'minlashdir.

O'quv fanining vazifasi – ko'rsatilgan talablar asosida bilimlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalarga asoslangan holda o'qitish, talabani ushbu fan bo'yicha olgan nazariy va amaliy bilimlarini tajriba ishini bajarish bilan real sharoitga qo'llash bo'yicha ko'nikmalar hosil qilishdir.

Fanga bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmalarga qo'yiladigan talablar

«PHPda dasturlash» o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- Internet va internet uchun dastur yaratuvchi dasturiy vositalar. Sistemalar, serverlar va ma'lumotlar bazalari. O'zgaruvchilar. Ma'lumotlar tipini, operatorlar va ifodalarni, konstantalar, RNR4 da shartli jarayonlarni ifodalashni, satr kattaliklar bilan ishlashni, satrlarni massivlarga ajratish, funksiya va ularni yaratishni, funktsiyaga dinamik murojaat qilishni, massivlar bilan ishlashni, shuningdek, Web-dizayn. Web-dizayn yaratishning asosiy qoidalarini ***bilishi kerak***;

- Ob'ektlarni yaratish. Klass (Sinf)lar. Avlod qoldirish. Formalar bilan ishlash. HTML-matn va PHP-dasturlarini bir sahifada joylashtirish. Fayllar bilan ishlash. Fayllarni xujjatga qo'shish, web-saxifalar yaratish ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak***.

- talaba DBM-funksiyalar bilan ishlash. DBM-ma'lumotlar bazasini ochish. DBM da ma'lumotlar bazasini tahrirlash. MySQL misolida ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanish. ma'lumotlarni qo'shish va qayta ishlash. Dinamik tasvirlar bilan ishlash. Geometrik shakllarni hosil qilish. Ranglar bilan ishlash. Dasturda yuz beruvchi xatoliklar. Xatoliklarni baholash ***malakalariga ega bo'lishi kerak***.

Fanning o'quv rejadagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

PHPda dasturlash fani umumkasbiy fani hisoblanib 4-semestrda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan matematik va tabiiy (informatika va axborot texnologiyalari, oliy matematika) fanlaridan, umumkasbiy (dasturlash texnologiyasi, ma'lumotlar tuzilmasi va algoritmlari, Web dasturlash, Vizual dasturlash tillari) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi.

Fanning ishlab chiqarishdagi o'rni

Hozirgi kunda shaxsiy kompyuterdan unumli foydalanish va kompyuter tizimini boshqarish, elektron sahifalar yaratish uchun sahifalarni yaratish tillari va dasturiy vositalarini o'rganishni talab etmoqda.

SHuning uchun informatika va axborot texnologiyalari yo'nalishi bo'yicha mutaxassislarni tayyorlashda va kompyuter tizimini boshqarish va elektron web sahifalarni yaratish uchun web dasturlash malakalarini hosil qilishda fanning o'zni katta ahamiyatga ega.

Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Oliy ta'lim tizimida fanni o'qitish jarayonini tashkil qilishni sifat ko'rsatkichlari bo'yicha jahon mezonlari darajasiga ko'tarish, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik va informasion texnologiyalarni keng joriy etish metodikasini yaratish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. PHPda dasturlash fanini o'qitishda kompyuter va videoprektor qurilmalaridan foydalanib, talabalarga mavjud dasturlash tilining imkoniyatlari xaqidagi ko'rgazmali tushuntirishlar katta imkoniyatlarni yaratib beradi.

O'quv maqsadlari pedagogik jarayonni tashkil etuvchi qismlarining eng muhimi, yetakchisi bo'lib hisoblanadi. Pedagogik jarayon, o'zining qanchalik murakkabligi va davomiyligidan qat'iy nazar, u eng avvalo maqsadni aniqlashdan boshlanadi. Pedagogik jarayonning boshqa tashkil etuvchi qismlari (tamoyil, mazmun, uslub, vosita, shakl) belgilangan maqsadga bo'ysunadilar, ular maqsadga muvofiq holda tanlanadilar va o'zaro uyg'unlashtiriladilar. Pedagogik maqsad - bu pedagog va talabaning hamkorlikdagi faoliyati natijasini oldindan tasavvur etishdir. SHu maqsadda mashg'ulotlarni o'tishda xar bir o'tiladigan mavzularning aniq maqsadlarini ko'rsatish va mavzuni o'zlashtirish natijasida olinadigan bilimlarni izoxlab o'tish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

“PHPda dasturlash” fanidan mashg'ulotlarning mavzular va soatlar bo'yicha taqsimlanishi:

t.r.	Mavzular nomi	Ma'ruza	Mustaqil ta'lim
1.	PHP: shaxsiy sahifalardan tarmoqqacha. PHP dasturlash tili. PHPni o'rnatish.	2	2
2.	Ma'lumotlar tipi. O'zgaruvchi va o'zgarmaslar. Operator va ifodalar.	2	2
3.	Shartlar (if, elseif). Stikllar (while, for)	2	2
4.	Satr kattaliklar bilan ishlash. Satrlarni massivlarga ajratish	2	2
5.	Funkstiya. Funkstiyani yaratish. Funkstiyaga dinamik murojaat qilish	2	2
6.	Massivlar. Bir va ko'p o'lchovli massivlar.	2	2
7.	Massivlar. Massivlar bilan ishlash Massivlar ustida amallar.	2	2
8.	Ob'ektlarni yaratish. Klass (Sinf)lar. Avlod qoldirish.	2	2
9.	Formalar bilan ishlash. HTML-matn va PHP-dasturlarini bir sahifada joylashtirish.	2	2
10.	Fayllar bilan ishlash. Fayllarni xujjatga qo'shish. Fayllarni yaratish va o'chirish.	2	2
11.	DBM-funkstiyalar bilan ishlash. DBM-ma'lumotlar bazasini ochish. DBM da ma'lumotlar bazasini tahrirlash.	2	2
12.	MySQL misolida ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanish. ma'lumotlarni qo'shish va qayta ishlash.	2	2
13.	Dinamik tasvirlar bilan ishlash. Geometrik shakllarni hosil qilish. Ranglar bilan ishlash.	2	2
14.	Dasturda yuz beruvchi xatoliklar. Xatoliklarni baholash.	2	2
	JAMI	28	28

Asosiy qism

Fanning uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Asosiy qismda (ma`ruza) fanni mavzulari mantiqiy ketma-ketlikda keltiriladi. Har bir mavzuning mohiyati asosiy tushunchalar va tezislar orqali ochib beriladi. Bunda mavzu bo'yicha talabalarga DTS asosida yetkazilishi zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar to'la qamrab olinishi kerak.

Asosiy qism sifatiga qo'yiladigan talab mavzularning dolzarbligi, ularning ish beruvchilar talablari va ishlab chiqarish ehtiyojlariga mosligi, mamlakatimizda bo'layotgan ijtimoiy-siyosiy va demokratik o'zgarishlar, iqtisodiyotni erkinlashtirish, iqtisodiy-huquqiy va boshqa sohalardagi islohatlarning ustuvor masalalarini qamrab olishi hamda fan va texnologiyalarning so'nggi yutuqlari e'tiborga olinishi tavsiya etiladi.

Ma`ruza mashg'ulotlari

PHP: shaxsiy saxifalardan tarmoqqacha.

PHP nima? , PHP dasturlash tili. RNR ni SHEXMga o'rnatish, Sistemalar, serverlar va ma'lumotlar bazalari. PHP ni kaerdan olish mumkin. PHP.ini fayli. YOrdamchi kaerdan kidirish lozim. Birinchi dastur. PHP-komanda blokining berilishi. print() funksiyasi. HTML va PHP ning birgalikda ishlatilishi. PHP-dasturida komentariyalar (izohlar).

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim, ma`ruza, namoyish etish, savol-javob, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

O'zgaruvchilar. Ma'lumot tipi. Operator va ifodalar. Konstantalar.

O'zgaruvchilar. Dinamik o'zgaruvchilar. Ma'lumotlar va ularning tiplari. O'zgaruvchi tipini o'zgartirish. Operatorlar va ifodalar. O'zlashtirishning qo'shimcha operatorlari. Solishtirish operatorlari. O'zgarmaslar

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim, ma`ruza, namoyish etish, savol-javob, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

SHartlar (if, elseif). sikllar (while, for).

RNR4 da shartli jarayonlarni ifodalash. IF operatoridan foydalanish. IF instruksiyasining else bloki. IF instruksiyasining elseif blokidan foydalanish. Switch instruksiyasi. ? operatori. sikllar. While sikli.Do..while sikli. For sikli. sikllardagi uzilishlarni tashkil etuvchi break instruksiyasi. Continue instruksiyasi yordamida iteratsiyani davom ettirish. Ichma-ich sikllarni tashkil etish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim, ma`ruza, namoyish etish, savol-javob, "Bumerang", "Klaster", o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

Satr kattaliklar bilan ishlash. Satrlarni massivlarga ajratish.

Satrlar bilan ishlash. Qator formatini berish. Printf() funksiyasi bilan ishlash. printf() va tiplarni aniqlash. Qator formatini berish. CHiqadigan qiymat uchun maydon kengligini berish. Haqiqiy sonlarni aniqligini berish. Qatorlarni formatlash va saqlab turish. Qatorlarni tekshirish. Strlen() funksiyasi yordamida qator uzunligini aniqlash. Strstr() funksiyasi yordamida qatordan belgilarni aniqlash. Strpos() funksiyasi yordamida qidirilayotgan simvol o`rnini aniqlash. Substr() funksiyasi yordamida qatordan belgilarni qirqib olish. strtok() funksiyasi yordamida qatorlarni belgilash. Trim() va ltrim() funksiyalari yordamida qatordagi bo'shliqlarni tozalash. substr_replace() funksiyasi

yordamida satr qismini almashtirish. `str_replace()` funksiyasi yordamida butun satrni almashtirish.

Registrni o'zgartirish. `explode()` funksiyasi yordamida qatorlarni massivlarga ajratish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

Funksiya. Funksiyani yaratish.

Funksiyaga dinamik murojaat qilish.

Funksiya nima? Funksiyalarga murojaat. Funksiyalarni yaratish. Qiymat qaytaruvchi funksiyalar yaratish. Funksiyalarga dinamik murojaat qilish

O'zgaruvchilarni funksiyada ifodalanishi. Global instruksiyasi yordamida o'zgaruvchiga murojaat qilish. Funksiyaga murojaat qilishda uning holatini saqlab qolish. Ba'zi bir asoslar haqida. Argumentlarning aktiv holdagi qiymati. Murojaat bo'yicha argumentlarni jo'natish

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

Massivlar. Bir va ko'p o'lchovli massivlar.

Massiv nima? Massivlarni yaratish. `array()` funksiyasi yordamida massivni aniqlash. Identifikator yordamida massiv elementlarini yaratish. Strukturali (assosiitirovanno'y) massiv. `array()` funksiyai yordamida strukturali massivni yaratish. Strukturali massivni tug'ridan-tug'ri yaratish. Ko'p o'lchovli massivlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

Massivlar. Massivlar bilan ishlash Massivlar ustida amallar.

Massiv xajmini aniqlash. sikl yordamida massivni ko'rish. Strukturali massivni siklda ko'rish. Ko'p o'lchovli massivlarni bruzerga chop qilish. `Array_merge()` funksiyasi bilan massivlarni bog'lash. `Array_push()` funksiyasi yordamida massivga element qo'shish. `Array_shift()` funksiyasi yordamida birinchi elementni o'chirish. `Array_slice()` funksiyasi yordamida massiv qismini ajratish.

Massivlarni saralash. `Sort()` funksiyasi yordamida oddiy massivni saralash. `asort()` funksiyasi yordamida strukturali massivni saralash.

`ksort()` funksiyasi yordamida strukturali massivni nomi bo'yicha saralash

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

Ob'ektlarni yaratish. Klass (Sinf)lar.

Avlod qoldirish.

Ob'ekt nima? Ob'ektlarni yaratish. Ob'ekt xususiyatlari. Ob'ekt metodlari. Sinf xususiyati. Konstruktor. `AddRow ()` metodi. `AddRowAssocArray ()` metodi. `Output()` metodi. Avlod qoldirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini aniqlashtirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini chakirish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A4;A5; A6; A7; A8; A9; A6; Q1; Q2; Q3; Q11; Q12; Q13; Q14

Formalar bilan ishlash. HTML-matn va PHP-dasturlarini bir sahifada joylashtirish.

Formalar bilan ishlash. Global o'zgaruvchilar va klient-server (peremennoe sredo) o'zgaruvchilari. Foydalanuvchi kiritgan ma'lumotlarni kayta ishlash uchun dastur. Ko'p qiymatli elenmentlarni qayta ishlash. Strukturali massiv orqali formaning barcha maydonlariga murojaat qilish. Uzatish usulini aniqlash. HTML matni va PHP-dasturlarini bir sahifaga joylashtirish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A4;A5; A6; A7; A8; A9; A6; Q1; Q2; Q3; Q11; Q12; Q13; Q14

Fayllar bilan ishlash. Fayllarni xujjatga qo'shish. Fayllarni yaratish va o'chirish.

Fayllar bilan ishlash. Fayllarni dokumentga bog'lash. Fayllar haqida. Fayl mavjudligi tekshirish. Fayl yoki katalog ekanligini aniqlash. Fayl statusini tekshirish. Fayl xajmini aniqlash. Vakt va sana xakida ma'lumot olish. Fayllarni yaratish va o'chirish. Fayllarni o'qish, yozish yoki qo'shish uchun ochish.

Fayllarni o'qish. Fgets() yordamida qatorni o'qish. Fread() funksiyasi yordamida ixtiyoriy mikdordagi simvollarni o'qish. Fgetc() funksiyasi yordamida aloxida simvollar o'qish.

Faylga yozish. Fwrite() yordamida va fputs() yordamida faylga yozish. Faylni ximoyalash.

Kataloglar bilan ishlash. Katalog yaratish. Katalogni o'chirish. O'qish uchun katalogni ochish. Katalogni o'qish

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A4;A5; A6; A7; A8; A9; A6; Q1; Q2; Q3; Q11; Q12; Q13; Q14

DBM-funksiyalar bilan ishlash. DBM-ma'lumotlar bazasini ochish. DBM da ma'lumotlar bazasini tahrirlash.

DBM – ma'lumotlar bazasini ochish. Bazaga ma'lumotlarni qo'shish. Bazadagi ma'lumotlarni o'zgartirish. Bazadan ma'lumotlarni o'qish. Ma'lumotlar bazasidagi element mavjudligini tekshirish. Ma'lumotlar bazasidan elementni o'chirish. Ma'lumotlar bazasida murakkab strukturali ma'lumotlarni saqlash. Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A4;A5; A6; A7; A8; A9; A6; Q1; Q2; Q3; Q11; Q12; Q13; Q14

MySQL misolida ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanish. Ma'lumotlarni qo'shish va qayta ishlash.

SQL va u haqida qisqacha kirish. Ma'lumotlar bazasi serveriga bog'lanish. Ma'lumotlar bazasini tanlash. Xatoliklarni qayta ishlash. Jadvalga ma'lumot qo'shish. Avtomatik o'zgaradigan maydondan qiymatni olish. Ma'lumotga murojaat qilish. So'rovda topilgan yozuvlar sonini aniqlash. So'rov natijasi. Ma'lumotlarni o'zgartirish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A4;A5; A6; A7; A8; A9; A6; Q1; Q2; Q3; Q11; Q12; Q13; Q14

Dinamik tasvirlar bilan ishlash. Geometrik shakllarni hosil qilish. Ranglar bilan ishlash.

Dinamik tasvirlar bilan ishlash. Tasvirlarni yaratish va ularni brauzerga chiqarish. Ranglar bilan ishlash. CHiziqlarni chizish. Berilgan maydonni rangga bo'yash. YOy chizish. To'g'ri to'rtburchaklarni chizish.

Ko'pburchaklarni chizish. Beriladigan ranglarni shaffoflashtirish. Matnlar bilan ishlash. ImageTTFtext() funksiyasi yordamida qatorlarni yaratish. ImageTTFbox() funksiyasi yordamida matn o'lchamini tekshirish. Matn bilan ishlovchi hamma funksiyalarga oid dasturlarni jamlaymiz.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Pog'ona, qadamba-qadam metodi, Venn diagrammasi, T-sxemasi, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

Dasturda yuz beruvchi xatoliklar. Xatoliklarni baholash.

Dasturni tekshirish. Yaratilgan dasturni va RNR konfiguratsiyasi haqida ma'lumot. Phpinfo() funksiyasi. Dasturlarni sozlashda ranglar bilan ajratish. PHP tilida xatoliklar haqida ma'lumot berish. Xatolik haqidagi ma'lumotlarni faylga yozish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. "baliq skeleti", B.B.B jadvali, kichik guruhlarda ishlash metodlari.

Adabiyotlar: A1;A2; A3; A4; A5; A6; Q1; Q2; Q3.

"PHPda dasturlash" fani bo'yicha amaliy mashg'ulotining kalendar tematik rejasi

№	Amaliy mavzulari	Ajr. soat
1.	Web server va uni o'rnatish. Birinchi dastur. PHP-komanda blokining berilishi.	2
2.	Echo, print() funksiyalari. HTML va PHPning birgalikda ishlatilishi. PHP-dasturida komentariyalar (izohlar).	2
3.	Dinamik o'zgaruvchilar. Ma'lumotlar va ularning tiplari. O'zgaruvchi tipini o'zgartirish. Operatorlar va ifodalar. O'zlashtirishning qo'shimcha operatorlari. Solishtirish operatorlari. O'zgarmaslar	2
4.	IF operatoridan foydalanish. IF instruktsiyasining else bloki. IF instruktsiyasining elseif blokidan foydalanish. Switch instruktsiyasi. ? operatori.	2
5.	Sikllar. While stikli.Do..while stikli. For stikli. Stikllardagi uzilishlarni tashkil etuvchi break instruktsiyasi. Continue instruktsiyasi yordamida iteratsiyani davom ettirish. Ichma-ich stikllarni tashkil etish.	2
6.	Qator formatini berish. Printf() funksiyasi bilan ishlash. printf() va tiplarni aniqlash. Qator formatini berish. Chiqadigan qiymat uchun maydon kengligini berish. Haqiqiy sonlarni aniqligini berish.	2
7.	Funktsiyalarga murojaat. Funktsiyalarni yaratish. Qiymat qaytaruvchi funktsiyalar yaratish. Funktsiyalarga dinamik murojaat qilish. Global instruktsiyasi yordamida o'zgaruvchiga murojaat qilish. Funktsiyaga murojaat qilishda uning holatini saqlab qolish. Argumentlarning aktiv holdagi qiymati. Murojaat bo'yicha argumentlarni jo'natish.	2
8.	Massivlarni yaratish. array() funksiyasi yordamida massivni aniqlash. Identifikator yordamida massiv elementlarini yaratish. Strukturali	2

	(assostiroyvanniy) massiv. array() funktsiyai yordamida strukturali massivni. Ko'p o'lchovli massivlar.	
9.	Ob'ektlarni yaratish. Ob'ekt xususiyatlari. Ob'ekt metodlari. Sinf xususiyati. Konstruktor. AddRow() metodi. AddRowAssocArray() metodi. Output() metodi. Avlod qoldirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini aniqlashtirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini chakirish.	4
10.	Formalar bilan ishlash. Global o'zgaruvchilar va klient-server o'zgaruvchilari. Foydalanuvchi kiritgan ma'lumotlarni qayta ishlash uchun dastur. Ko'p qiymatli elenmentlarni qayta ishlash. Strukturali massiv orqali formaning barcha maydonlariga murojaat qilish.	2
11.	Fayllarni hujjatga bog'lash. Fayl mavjudligi tekshirish. Fayl yoki katalog ekanligini aniqlash. Fayl statusini tekshirish. Fayl xajmini aniqlash. Vaqt va sana xaqida ma'lumot olish. Fayllarni yaratish va o'chirish. Fayllarni o'qish, yozish yoki qo'shish uchun ochish.	2
12.	DBM – ma'lumotlar bazasini ochish. Bazaga ma'lumotlarni qo'shish. Bazadagi ma'lumotlarni o'zgartirish.	2
13.	Bazadan ma'lumotlarni o'qish. Ma'lumotlar bazasidagi element mavjudlini tekshirish.	2
14.	Xatoliklarni qayta ishlash. Jadvalga ma'lumot qo'shish. Avtomatik o'zgaradigan maydondan qiymatni olish.	2
15.	Ma'lumotga murojaat qilish. So'rovda topilgan yozuvlar sonini aniqlash. Ma'lumotlarni o'zgartirish.	2
16.	Tasvirlarni yaratish va ularni brauzerga chiqarish. Ranglar bilan ishlash. Chiziqlarni chizish.	2
17.	Berilgan maydonni rangga bo'yash. Yoy chizish. To'g'ri to'rtburchaklarni chizish.	2
18.	Phpinfo() funktsiyasi. Dasturlarni sozlashda ranglar bilan ajratish.	2
19.	PHP tilida hatoliklar haqida ma'lumot berish. Hatolik haqidagi ma'lumotlarni faylga yozish.	2
	Jami:	38

Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha kafedra professor-o'qituvchilari tomonidan ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chikiladi. Unda talabalar asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini amalda kompyuterda bajarib mustahkamlaydilar. SHuningdek, darslik va o'quv qo'llanmalar asosida talabalar bilimlarini mustahkamlashga erishish, tarqatma materiallardan foydalanish, ilmiy maqolalar va tezislarni CHop etish orqali talabalar bilimini oshirish, mavzular bo'yicha ko'rgazmali qurollar tayyorlash va boshqalar tavsiya etiladi.

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- avtomatlashtirilgan o'rgatuvchi va nazorat qiluvchi tizimlar bilan ishlash;
- maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
- yangi texnikalarni, apparaturalarni, jarayonlar va texnologiyalarni o'rganish;

▪ talabaning o`quv-ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog`liq bo`lgan fanlar bo`limlari va mavzularni chuqur o`rganish;

▪ faol va muammoli o`qitish uslubidan foydalaniladigan o`quv mashg`ulotlari;

▪ masofaviy (distansion) ta`lim.

Bakalavr talabalarining fanni chuqur o`zlashtirishlari, fan bo`yicha zamonaviy ma`lumotlarni izlab o`rganishlari va mustaqil ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari uchun mustaqil ish soatlarini unumli tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Mustaqil ishlarni bajarish uchun manbaa sifatida adabiyotlarning yangi avlodlari, darsliklar, o`quv qo`llanmalar, metodik qo`llanmalar, Internet tarmog`idagi tegishli ma`lumotlar, berilgan mavzu bo`yicha avval bajarilgan ishlar haqidagi ma`lumotlar va boshqalar hizmat qiladi.

Tavsiya etilayotgan mustaqil ishlarning mavzulari:

1. Web sahifalarni yaratish uchun dasturiy vositalar: MS FrontPage, MS Word, Macromedia Flash MX, Dreamweaver, Fireworks
2. Ranglar bilan ishlash. Freymalar tashkil qilish. Ro`yxatlar tashkil qilish.
3. Harakatlanuvchi satrlar. Ob`ektlar. Hujjatga rasmlar va videotasvirlar o`rnatish.
4. Giperishoratlar. Ichki ishoratlar. Boshqa hujjatlarga ishoratlar.
5. Grafik ishoratlar. Tasvir xaritasi. BookMark tashkil qilish. Interaktiv formalar.
6. PHP-dasturida komentariyalar (izohlar). Dinamik o`zgaruvchilar. Ma`lumotlar va ularning tiplari. O`zgaruvchi tipini o`zgartirish. Operatorlar va ifodalar. O`zlashtirishning qo`shimcha operatorlari. Solishtirish operatorlari. O`zgarmlar
7. Funksiyaga murojaat qilishda uning holatini saqlab qolish. Argumentlarning aktiv holdagi qiymati. Murojaat bo`yicha argumentlarni jo`natish
8. Identifikator yordamida massiv elementlarini yaratish. Strukturali (assosiitirovanno`y) massiv. array() funksiyai yordamida strukturali massivni. Ko`p o`lchovli massivlar.
9. Konstruktor. AddRow () metodi. AddRowAssocArray () metodi. Output() metodi. Avlod qoldirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini aniqlashtirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini chakirish.
10. Strukturali massiv orqali formaning barcha maydonlariga murojaat qilish. Uzatish usulini aniqlash. HTML matni va PHP-dasturlarini bir sahifaga joylashtirish.
11. Fayl xajmini aniqlash. Vakt va sana xakida ma`lumot olish. Fayllarni yaratish va o`chirish. Fayllarni o`qish, yozish yoki qo`shish uchun ochish.
12. Ma`lumotga murojaat qilish. So`rovda topilgan yozuvlar sonini aniqlash. Ma`lumotlarni o`zgartirish.

Dasturning informasion-uslubiy ta`minoti

Mazkur fanni o`qitish jarayonida ta`limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot-kommunikasiya texnologiyalari qo`llanilishi nazarda tutilgan.

– elektron web sahifalarni yaratish tillari, zamonaviy dasturlash bo`yicha ma`ruza va amaliy darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentasion va elektron-didaktik texnologiyalaridan;

– mavjud dasturiy vositalarning imkoniyatlarini o`rganish va ular yordamida elektron sahifalarni yaratish mavzularida o`tkaziladigan amaliy mashg`ulotlarda aqliy xujum, guruxli fikrlash pedagogik texnologiyalarini qo`llash nazarda tutiladi.

“PHPda dasturlash” fanidan talabalar bilimni reyting tizimi asosida baholash mezonlari

Talabalarning bilimni nazorat qilish to`g`risidagi ushbu mezon O`zbekiston Respublikasi oliy va o`rta maxsus ta`lim Vazirligining 2010 yil 27 avgustdagi № 217-

sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan «Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini baholashning reyting tizimi to'g'risida»gi muvaqqat Nizom asosida ishlab chiqildi.

Unga ko'ra talabaning fan bo'yicha o'zlashtirishini baholash semestr davomida muntazam ravishda olib boriladi va quyidagi turlar orqali amalga oshiriladi:

- joriy baholash (JB);
- oraliq baholash (OB);
- yakuniy baholash (YAB);

Fan bo'yicha talabaning semestr davomidagi o'zlashtirishi 100 ballik tizimda baholanadi va u quyidagicha taqsimlanadi.

- ◆ umumiy ball - 100 ball;
- ◆ saralash ball - 55 ball;
- ◆ joriy baholash (JB) -40 ball;
- ◆ oraliq baholash (OB)- 30 ball;
- ◆ yakuniy baholash (YaB)- 30 ball.

Talabalarning ballarda ifodalangan o'zlashtirishi quyidagicha baholanadi:

- 86-100 ball-«a'lo»;
- 71-85 ball-«yaxshi»;
- 55-70 ball-«qoniqarli»;
- 0-54 ball- «qoniqarsiz»

«Kompyuter grafikasi va dizayn» fanidan reyting nazorati quyidagi tartibda o'tkaziladi:

1. JB (joriy baholash)

Joriy baholash (JB) uchun jami 40 ball ajratiladi. JB semestr davomida uch marta o'tkaziladi. JB jadvali fakultet dekanati o'rnatgan reja asosida belgilanadi va talabalar to'plagan ballar qaydnomaga kiritiladi.

Har bir JB ni amalga oshirishda va talabalar bilimini baholashda quyidagi mezonga amal qilinadi:

1. Talabalarning fan bo'yicha tajriba mashg'ulotlarida qatnashish faoliyati va o'tilgan mavzular bo'yicha tajriba ishlarini o'z vaqtida bajarishi va tajriba ishi hisobotini muvaffaqiyatli himoya qilishi ($\text{max bal} = 0,5 * \text{max JB bali}$);
2. Talabalarning amaliy mashg'ulotlardagi faolligi, o'tilgan mavzularni va mustaqil ish mavzularini o'zlashtirish darajasi (Dars jarayonida interfaol usullardan foydalanib talabalarning darsdagi faolligi baholanadi) ($\text{max bal} = 0,3 * \text{max JB bali}$);
3. Talabalarning o'tilgan mavzular bo'yicha chet el adabiyotlari va INTERNET tizimidan qo'shimcha ma'lumotlar olib, ularni tahlil qilishi va o'zlashtirish darajasi ($\text{max bal} = 0,2 * \text{max JB bali}$).

Shunday qilib, JB talabalarning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichlarini aniqlashda juda muhim o'rin tutadi. Chunki nazariy bilimlarni amalda mustaqil sinab ko'rish talabaning fanni o'zlashtirish sifatini keskin oshiradi. Shuning uchun JBni amalga oshirishda fan o'qituvchisidan katta mas'uliyat talab qilinadi.

OB da fanning bir necha mavzularini qamrab olgan bo'limi yoki qismi bo'yicha nazariy mashg'ulotlar o'tib bo'lingandan so'ng, talabaning nazariy bilimlari baholanadi. O'blar soni kunduzgi ta'limda uchtani tashkil etadi.

OBda talabaning muayyan nazariy va amaliy savolga javob berish yoki muammoni yechish mahorati va qobiliyati aniqlanib baholanadi.

Fan bo'yicha OB test va yozma ishi shakllarida amalga oshiriladi (Kafedra majlisi qaroriga ko'ra).

Har bir OB ni quyidagi mezon asosida o'tkaziladi:

1. Test natijalari ($\text{max ball} = \text{max OB} * 0,4$);

2. Berilgan masalani hal qilish mahorati

(max ball= max OB*0,4);

3. Mustaqil ish topshiriqlarini zamonaviy manbaalarga asoslanib hal qilish darajasi
(max ball= max OB*0,2).

OB turini o'zlashtira olmagan talabaga qayta o'zlashtirish uchun dekanat rejasi asosida ruxsat beriladi.

OB ga ajratilgan umumiy balldan saralash bali (max OB balini 55%) ni to'plagan talabaga YAB da ishtirok etish xuquqi beriladi.

YABda talabaning fan bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalari fanning umumiy mazmuni doirasida baholanadi. YAB semestr yakunida o'tkaziladi.

Fan bo'yicha talabaning semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizimda quyidagi jadval asosida baholanadi:

Multimedia tizimlari va texnologiyalari fani buyicha talabalar bilimini nazorat qilish va baholash mezonlari tartibi

(OO'MTB ning 2010 yil 29-avgustdagi 333-sonli OTM larida talabalar bilimini nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to'g'risidagi Nizomga o'zgartirishlar va qushimchalar kiritish haqidagi buyrug'i asosida ishlab chiqildi).

T/R	Mashg'ulot turi	Baholash shakllari va ballari (100 ball)						
		Joriy baholash – 40 ball			Oraliq baholash – 30 ball			Yakuniy 30 ball
		20 I-JN	20 II-JN	40 Jami	15 I-ON	15 II-ON	30 Jami	
1	Ma'ruza	-	-	-	10 ball	10 ball	20 ball	30 ball (yozma)
2	Amaliy mashg'uloti	5 ball	5 ball	10	-	-	-	-
3	Tajriba mashg'uloti	10 ball	10 ball	20	-	-	-	-
4	Mustaqil ta'lim	5 ball	5 ball	10	5 ball	5 ball	10	
	Hammasi			40			30	30

Fan bo'yicha yakuniy baholash uchun JB ga ajratilgan umumiy ball va OB ga ajratilgan umumiy balldan saralash balini to'plagan talabalarga ruxsat etiladi. Semestr yakunida fan bo'yicha saralash bali (55 ball) dan kam bal to'plagan talabaning o'zlashtirishi qoniqarsiz (akademik qarzdor) hisoblanadi.

Tavsiya etilgan adabiyotlar ro'yhati

Asosiy adabiyotlar

1. A.R.Maraximov, S. I. Raxmonqulova «Internet va undan foydalanish asoslari». Toshkent-2001. O'quv qo'llanma.
2. Vazirlar Mahkamasining kompyuterlashtirishni va AKT larni rivojlantirishning 2002-2010 yillarga mo'ljallangan davlat dasturi.
3. Стивен Хольцнер РНР в примерах. Учебный курс. Москва, БИНОМ, 2007
4. “Учебники и справочный материал по веб-технологиям”. Электронный учебник.
5. Лешев Д. Создание интерактивного web-сайта: Учебный курс. "Питер", 2003.
6. Энди Гутманс. РНР5 профессиональное программирование. Учебный курс. С.Петербург-Москва. 2006

7. Д. Кирсанов. Веб-дизайн. -СПб: Символ-Плюс,2001.
8. Matt Doyle. "Beginning PHP 5.3". 2011 by Wiley Publishing, Inc., Indianapolis, Indiana

Qo`shimcha adabiyotlar:

1. M.Aripov. Informatika, Universitet nashriyoti, 2001.
2. Д. Миронов. Corel DRAW, Учебный курс-СПб.: Питер, 2000.
3. И.Шапошников. Web - сайт своими руками. СПб.:БХВ-Петербург, 2000.
4. Т.Конверс. PHP5 и MYSQL библия пользователя. Справочник. Москва, 2006
5. О. Э. Колесников. Интернет для делового человека. М.,МЦФ. Издат. Фирма «Яуза», 1996.
6. M.Aripov. Informatika va hisoblash texnikasi asoslari bo'yicha inglizcha qisqartmalarning inglizcha-ruscha-o'zbekcha lug'ati. Universitet nashriyoti, 2001.
7. Гаевский А.Ю., Романовский В.А. Самоучитель по созданию Web-страниц
8. Xolmatov T. Inforamatika, Uz Mil ensk-yasi, 2003, Darslik.
9. Kucharov A. Internet, Toshkent, 2001, O'quv qo'llanma
10. Jurnal «Informatika i obrazovanie», 2002-2003 g.
11. www.ziyonet.uz
12. <http://www.netcraft.com>
13. www.km.ru
14. vlibrary.freenet.uz
15. www.intuit.ru
16. bankreferatov.ru

3. Ta'lim texnologiyasi

1-nazariy mashg'ulot

Mavzu	PHP: shaxsiy saxifalardan tarmoqqacha.
Vaqt	2 soat
O'quv mashg'ulotining shakli	Multimediali ma'ruza
O'quv mashg'ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. PHP nima? , PHP dasturlash tili. 2. PHP ni SHEXMga o'rnatish, Sistemalar, serverlar va ma'lumotlar bazalari. 3. PHP ni kaerdan olish mumkin. PHP.ini fayli. 4. YOrdamchi kaerdan kidirish lozim. Birinchi dastur.
O'quv mashg'ulotining maqsadi: Web dasturlash va Web texnologiyalar haqidagi dastlabki tushuncha bilimlarni talabalarga tushuntirish.	
Pedagogik vazifalar: 1) Web texnologiyalarning umumiy tarkibiy qismi haqida ma'lumot berish. 2) PHP, HTML, XML, XHTML, WML razmetkali tillarini tushuntiribberish. 3) Senariyli tillar.	O'quv faoliyatining natijalari: Bililadi: - Web texnologiyalarning umumiy tarkibini, - "klient-server" texnologiyasini,
O'qitish uslubi	Suxbat, muammoli savollar.
O'qitish vositalari	SHK, multimediali videoproektor, mavzu bo'yicha taqdimot
O'qitish shart-sharoitlari	O'quv auditoriya
Monitoring va baxolash usullari	

Ilova 1-mavzu:

enhanced by Google

Select a file:

.png, .gif, .jpg, .jpeg, .bmp MORE

Select a file:

.png, .gif, .jpg, .jpeg, .bmp MORE

Thesaurus
 Dictionary
 Reference

Новая вкладка	Ctrl+T			
Новое окно	Ctrl+N			
Новое окно в режиме инкогнито	Ctrl+Shift+N			
История	▶			
Загрузки	Ctrl+J			
Закладки	▶			
Масштаб	- 100% + 			
Печать...	Ctrl+P			
Транслировать...				
Найти...	Ctrl+F			
Дополнительные инструменты	▶			
Изменить	Вырезать	Копировать	Вставить	
Настройки				
Справка				▶
Выход				Ctrl+Shift+Q

Chrome
История
Расширения
Настройки
О программе

Настройки

Поиск настроек

Вход

Войдите в аккаунт, чтобы синхронизировать закладки, историю, пароли и другие настройки на всех устройствах. Одновременно будет выполнена авторизация в сервисах Google. [Подробнее...](#)

Войти в Chrome

При запуске открывать

☒ Новую вкладку

 Этот параметр управляется расширением FromDocToPDF.

Отключить расширение

☐ Ранее открытые вкладки

☐ Заданные страницы [Добавить](#)

Внешний вид

Выбрать тему

Восстановить тему по умолчанию

☐ Показывать кнопку "Главная страница"

☐ Всегда показывать панель закладок

Поиск

Выберите [поисковую систему по умолчанию](#).

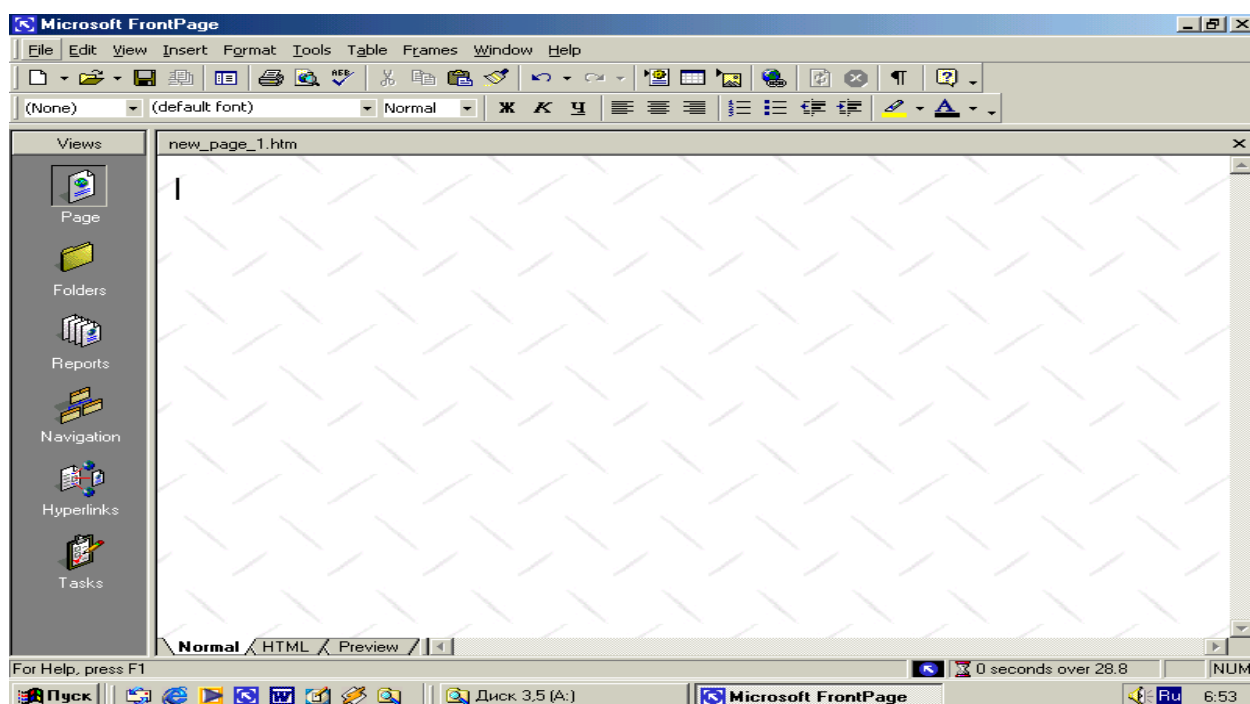
Google

Настроить поисковые системы...

2-nazariy mashg'ulot

Mavzu	O'zgaruvchilar. Ma'lumot tipi. Operator va ifodalar.
Vaqt	2 soat
O'quv mashg'ulotining shakli	Multimediali ma'ruza
O'quv mashg'ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. O'zgaruvchilar. Dinamik o'zgaruvchilar. 2. Ma'lumotlar va ularning tiplari. 3. O'zgaruvchi tipini o'zgartirish. Operatorlar va ifodalar. 4. O'zlashtirishning qo'shimcha operatorlari. Solishtirish operatorlari. O'zgarmaslar 5. Hujjatning BODY bo'limi
O'quv mashg'ulotining maqsadi: HTML gipermatnli tilining asosiy xususiyatlari haqida bilimlarni hosil qilish.	
Pedagogik vazifalar: 1. Gipermatnli tilining xususiyati. 2. HTML tili va uning tarkibiy qismlarini ochib berish. 3. HEAD va BODY	O'quv faoliyatining natijalari: Biladi: - Gipermatnli til, - PHP tili tarkibi, - HEAD va BODY bo'limlari.
O'qitish uslubi	Guruxlar bilan ishlash.
O'qitish vositalari	SHK, multimediali videoproektor, mavzu bo'yicha taqdimot, tarqatma materiallar.
O'qitish shart-sharoitlari	O'quv auditoriya

Ilova 2-mavzu:

3-nazariy mashg`ulot

Mavzu	SHartlar (if, elseif). sikllar (while, for).
Vaqt	2 soat
O`quv mashg`ulotining shakli	Multimediali ma`ruza
O`quv mashg`ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. PHP4 da shartli jarayonlarni ifodalash. 2. IF operatoridan foydalanish. IF instruksiyasining else bloki. IF instruksiyasining elseif blokidan foydalanish. 3. Switch instruksiyasi. ? operatori. sikllar. 4. While sikli.Do..while sikli. For sikli. sikllardagi uzilishlarni tashkil etuvchi break instruksiyasi. 5. Continue instruksiyasi yordamida iteratsiyani davom ettirish. Ichma-ich sikllarni tashkil etish.
O`quv mashg`ulotining maqsadi: HTML asosiy teglari va ularning tuzilishini ochib berish.	
Pedagogik vazifalar: 1. Mantiqiy va fizik formatlash, HEAD bo`limi xususiyat va vazifalarini ochib berish. 2. Formalar va uning ob`ektlari tuzulishini tushuntirish. 3. Sarlavha teglari bilan	O`quv faoliyatining natijalari: Biladi: -Mantiqiy va fizik formatlash, HEAD bo`limi xususiyat va vazifalarini, -Formalar va uning ob`ektlari tuzulishini. -Sarlavha teglarini.
O`qitish uslubi	Sxema, Karusel
O`qitish vositalari	SHK, multimediali videoproektor, mavzu bo`yicha taqdimot, o`quv reja, ishchi o`quv reja.
O`qitish shart-sharoitlari	O`quv auditoriya

Ilova 3-mavzu:

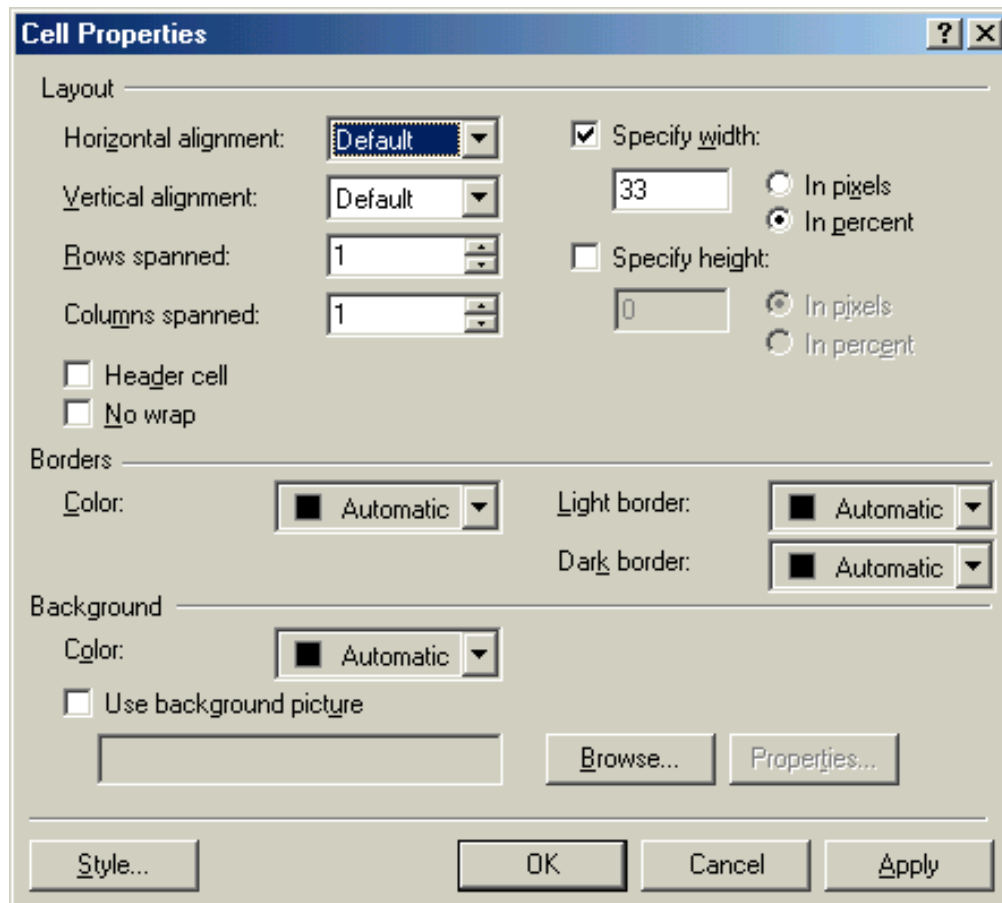
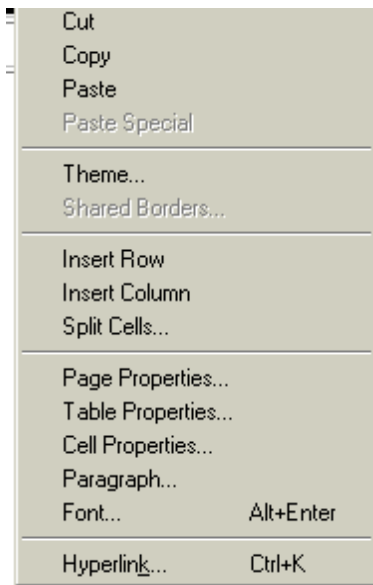
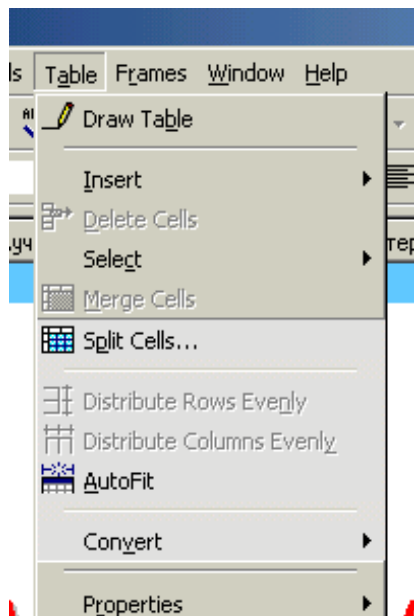
4-nazariy mashg`ulot

Mavzu	Satr kattaliklar bilan ishlash. Satrlarni massivlarga
Vaqt	2 soat
O`quv mashg`ulotining	Multimediali ma`ruza
O`quv mashg`ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Satrlar bilan ishlash. Qator formatini berish. Printf() funksiyasi bilan ishlash. 2. printf() va tiplarni aniqlash. Qator formatini berish. CHiqadigan qiymat uchun maydon kengligini berish. 3. Haqiqiy sonlarni aniqligini berish. Qatorlarni formatlash va saqlab turish. 4. Qatorlarni tekshirish. Strlen() funksiyasi yordamida qator uzunligini aniqlash. Strstr() funksiyasi yordamida qatordan belgilarni aniqlash. 5. Strpos() funksiyasi yordamida qidirilayotgan simvol o`rnini aniqlash. Substr() funksiyasi yordamida qatordan belgilarni qirqib olish. strtok() funksiyasi yordamida qatorlarni belgilash. 6. Trim() va ltrim() funksiyalari yordamida qatordagi bo`shliqlarni tozalash. substr_replace() funksiyasi yordamida satr qismini almashtirish. 7. str_replace() funksiyasi yordamida butun satrni almashtirish.
O`quv mashg`ulotining maqsadi: HTML da forma va freymlar, ular orasidagi bog`lanishlar bilan tanishtirish.	
Pedagogik vazifalar: 1.HTML formalarining asosiy turlari va xususiyatlarini tushuntirish. 2.Freymlar tuzilishini tushuntirish. 3. Freym oynalari o`rtasidagi bog`lanishlar bilan tanishtirish.	O`quv faoliyatining natijalari: Biladi: -Formalar tarkibi vazifalarini, -Freym oynalarining tuzilishini.
O`qitish uslubi	Frontalli ma`ruza, didaktik materiallar.
O`qitish vositalari	SHK, multimediali videoproektor, mavzu bo`yicha taqdimot
O`qitish shart-sharoitlari	O`quv auditoriya

5-nazariy mashg`ulot

Mavzu	Funksiya. Funksiyani yaratish. Funksiyaga dinamik murojaat qilish
Vaqt	2 soat
O`quv mashg`ulotining	Multimediali ma`ruza
O`quv mashg`ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Funksiya nima? Funksiyalarga murojaat. Funksiyalarni yaratish. Qiymat qaytaruvchi funksiyalar yaratish. Funksiyalarga dinamik murojaat qilish 2. O`zgaruvchilarni funksiyada ifodalanishi. Global instruksiyasi yordamida o`zgaruvchiga murojaat qilish. 3. Funksiyaga murojaat qilishda uning holatini saqlab qolish. 4. Ba`zi bir asoslar haqida. Argumentlarning aktiv holdagi qiymati. 5. Murojaat bo`yicha argumentlarni jo`natish
O`quv mashg`ulotining maqsadi: HTML da forma va freymlar, ular orasidagi bog`lanishlar bilan tanishtirish.	
Pedagogik vazifalar: <ol style="list-style-type: none"> 1. Klient tomoni (sohasi) da dasturlash. JavaScript ga kirish 2. JavaScript ning ob`ektlil modeli tushunchasi 3. JavaScript ning URL-sxemasini 4. Sinflar ierarxiyasi 1.HTML formalarining asosiy turlari va xususiyatlarini tushuntirish.	O`quv faoliyatining natijalari: Biladi: <ul style="list-style-type: none"> - Klient tomonidagi ssenariylar tuzilishini. - Java Script tili va uning tuzilishini. - JavaScript ning URL-sxemasini.
O`qitish uslubi	Frontalli ma`ruza, didaktik materiallar.
O`qitish vositalari	SHK, multimediali videoproektor, mavzu bo`yicha taqdimot, fan dasturi, fanning ishchi dasturi.
O`qitish shart-sharoitlari	O`quv auditoriya

Ilova 5-mavzu:

6-nazariy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Mavzu	Massivlar. Bir va ko'p o'lchovli massivlar
Vaqt	2 soat
O'quv mashg'ulotining shakli	Multimediali ma'ruza
O'quv mashg'ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Massiv nima? Massivlarni yaratish. array() funksiyasi yordamida massivni aniqlash. 2. Identifikator yordamida massiv elementlarini yaratish. 3. Strukturali (assosiiruvanno'y) massiv. array() funksiyai yordamida strukturali massivni yaratish. 4. Strukturali massivni tug'ridan-tug'ri yaratish. 5. Ko'p o'lchovli massivlar.
O'quv mashg'ulotining maqsadi: Java Scriptda boshqaruv jarayonlarini xususiyatlarini tasniflash.	
Pedagogik vazifalar: 1. JavaScript o'zgaruvchilar ma'lumotlar tipini berish. 2. JavaScript tili operatorlarini. 3. JavaScript tilida funksiyalarni ochib berish.	O'quv faoliyatining natijalari: Biladi: - JavaScript da o'zgaruvchilar va ma'lumotlar tipini. - JavaScript tili operatorlarini. - JavaScript tilida funksiyalarni.
O'qitish uslubi	Suhbat, klaster, shutunchalar jadvali.
O'qitish vositalari	SHK, multimediali videoproektor, mavzu bo'yicha taqdimot
O'qitish shart-sharoitlari	O'quv auditoriya

№	Xodisa	1-effekt	2-effekt
1.	Click va Double click (xar ikkisi uchun xam effektlar bir xil)	Fly out (matnni ekrandan uchib chiqib ketishi)	Ekran bo'ylab turli tomonlarga (To left, To top...)
		Formatting (shrift yoki chegara rangini o'zgartirish)	Choose font... (o'zgaruvchi shriftni tanlash) Choose border... (o'zgaruvchi chegarani tanlash)
1.	Mouse over	Formatting (shrift yoki chegara rangini o'zgartirish)	Choose font... (o'zgaruvchi shriftni tanlash) Choose border... (o'zgaruvchi chegarani tanlash)
1.	Page load	Drop in by word (matnni so'zma-so'z xosil bo'lishi)	2-effektga ega emas
		Elastik (matnni elastik xosil bo'lishi)	From right (o'ng tomondan) From bottom (markazdan)
		Fly in (matnni ekranga uchib kirishi)	Ekran bo'ylab turli tomonlardan (From right, From bottom...)
		Hop	
		Spiral	
		Wafe	
		Wipe	
		Zoom	

7-nazariy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Mavzu	Massivlar. Massivlar bilan ishlash Massivlar ustida amallar.
Vaqt	2 soat
O'quv mashg'ulotining shakli	Multimediali ma'ruza
O'quv mashg'ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Massiv xajmini aniqlash. sikl yordamida massivni ko'rish. Strukturali massivni siklda ko'rish. 2. Ko'p o'lchovli massivlarni bruzerga chop qilish. Array_merge() funksiyasi bilan massivlarni bog'lash. 3. Array_push() funksiyasi yordamida massivga element qo'shish. 4. Array_shift() funksiyasi yordamida birinchi elementni o'chirish. 5. Array_slice() funksiyasi yordamida massiv qismini ajratish.
O'quv mashg'ulotining maqsadi: Java Scriptda boshqaruv jarayonlarini xususiyatlarini tasniflash.	
Pedagogik vazifalar: 1.Shart operatorlarini tasniflash. 2.Takrorlanuvchi operatorlarni o'rgatish. 3.Break va continue	O'quv faoliyatining natijalari: Biladi: - SHart operatorlarini tasnifini - Takrorlanish operatorlarini - Majburiy boshqaruvchi operatorlar.
O'qitish uslubi	Beseda, klaster, shutunchalar jadvali.
O'qitish vositalari	SHK, multimediali videoproektor, mavzu bo'yicha taqdimot
O'qitish shart-sharoitlari	O'quv auditoriya

Ilova 7-mavzu:

Boshlash uchun quyidagilar zarur:

1. Rasm joylashuvchi soxani nomlangan xarita deb olish kerak:

<map name="Karta_1">

2. O`rnatiluvchi ishoratlarning manzillari va koordinatalarini belgilab olish kerak

3. Berilgan xarita soxasini yopish

</ map>

4. SHundan keyingina rasm manzillarini undan xarita ko`rinishida foydalanish uchun berish mumkin:

4. Prezentetsiya

Fanning taqdimoti electron shaklda taqdim etilgan

5. Tayanch konspekt

Kirish. Internet va internet uchun dastur yaratuvchi dasturiy vositalar.

Ma'lumki, hozirgi kunda WEB-sahifalarni yaratish eng zamonaviy dasturlashlardan hisoblanadi. Bir necha yil avval ko'plab WEB-sahifalarini yaratuvchilar statistik ma'lumotlarnigina qo'llar edilar. WEB-sahifalar html-fayllardan tashkil topib, foydalanuvchi o'z brauzerini ishga yuklar va o'qiy olar edi. Sekin asta WEB – tarmog'ida foydalanuvchilar bilan aloqa uchun formalar yaratilib, qidiruv funkstiyalari hda o'zaro axborot almashinish imkoniyatlari yaratila boshlandi, lekin sahifaga murojat qiluvchiga statistik ma'lumotlar avvalgidek ko'rinishda ifodalab berildi. Eng e'tiborli tomoni tarmoq magazinlari paydo bo'lib, oldi-sotdi ishlarini shu tarmoq asosida amalga oshiruvchi dasturlar ishlab chiqarila boshlandi.

Shu kunlarda esa, WEB-sahifalarini yaratish dasturlari eng asosiy qurollardan biriga aylanib qoldi. Kompyuterlar foydalanuvchisi o'z shaxsiy ish rejalariga ega bo'lib, bu ishlarni, ya'ni elektron pochta tekshirish, ko'rish rejalarini tartibga solish kabilarni shu sahifa asosida amalga oshiradi. Xatto ba'zi bir maxsus ma'lumotlarni tarmoq orqali mijozga namoyish etish uchun ham sahifa ko'rinishida uzatilib beriladi.

Agar WEB-sahifalarini tayyorlovchi sifatida asosan HTML, Javascript va grafik dizaynerlik bilan shug'ullanuvchi yoki dasturchi bo'lib, lekin WEB-dasturlash texnologiyasi bilan tanish bo'lmagan mutaxassis uchun bu fan (soha) ayni muddao hisoblanadi. U yuqori eng zamonaviy yo'nalishda qadam qo'yishga yordam beradi.

Bu qo'llanma PHP tiliga bag'ishlangan bo'lib, Perl, ASP va Java tillari bilan bir qatorda dinamik WEB-sahifalarni yaratishda yuqori o'rinlardan birini egallaydi. Ya'ni bu qo'llanma (internetda) dasturlash xaqida. Lekin, bu qo'llanma asosida dasturlash texnikasini to'liq egallab bo'lmaydi, chunki qo'llanmada PHP tilining barcha funkstiyalarini to'liq yoritib bera olmaymiz. Lekin shunga qaramasdan, PHP tilini o'rganish davomida ya'ni (boshlang'ich) dasturchi sifatida ushbu qo'llanmada ma'lum ma'noda boshlovchi sifatida etarlicha ma'lumotlarni olish mumkin.

Qo'llanma asosiy tushunchalar bilan boshlanib, PHP tilini etarlicha o'rganish bilan yakunlanadi. Bunda o'quvchidan alohida bunday tillar bilan ishlash malakasi talab qilinmaydi. Agar o'quvchi avval S yoki Perl tillar bilan tanishgan yoki biroz ishlagan bo'lsa o'zlashtirish yana ham tezroq bo'ladi.

PHP tili WEB-dasturlash uchun mo'ljallangan. Shuning uchun ham qo'llanmani to'liq o'zlashtirish uchun o'quvchidan HTTP protokoli xaqida va WWW qanday ishlashi xaqida tushunchaga ega bo'lish talab qilinadi. Agar HTML bilan biroz tanish bo'lib, oddiy kichik sahifalarni yaratishni bilsa juda ham yaxshi bo'ladi.

PHP tili ma'lumotlar bazasi bilan ishlashni engillashtirish maqsadida ishlab chiqilgan. Ko'plab misollar MySQL ma'lumotlar bazasidan foydalanish asosida keltiriladi.

1-ma'ruza. PHP: shaxsiy sahifalardan tarmoqqacha.

Mavzuni o'rganish davomida quyidagi savollarga javob topish mumkin bo'ladi:

PHP nima?

PHP ning tarixi.

PHP ning yangi 4-versiyasida qanday yangiliklar bor?

PHP modullar xaqida

PHP texnologiyasining zamonaviyligi nimada?

PHP nima?

PHP –o'z nomini etarlicha tanitib ulgurganurgan, dasturlash tili hisoblanadi. Gap shundaki, boshlanishda bu uncha qiyin bo'lmagan shaxsiy WEB –sahifalarini yaratish uchun mo'ljallangan oddiy makroslar to'plamidan iborat bo'lgan bo'lib, PHP-personal home page (shaxsiy uy sahifasi) so'zlarining qisqartmasidan iborat.

Vaqt o'tishi bilan makroslar to'plami mukammal dasturlash tiliga aylanib zamonaviy ma'lumotlar bazasi bilan ma'lumot almashish imkoniyatiga ega bo'lgan WEB tarmoq sahifalarini yaratuvchi tilga aylandi. Tilning imkoniyatlari kengaygani sari uning ommaviyligi ham o'sib bormoqda. Netcraft (<http://www.netcraft.com>) kompaniyasining ma'lumotlariga ko'ra 1999 yil noyabr oyida PHP texnologiyasi Web tarmoqlarining bir milliondan ortig'idan foydalanilgan 2000 yil 1400000 taga etgan.

PHPning 1-versiyasi Rasmus Lerdorf (Rasmus Lerdorf) ismli programmist tomonidan yaratilgan bo'lib, Web sahifalarini yaratishni engillashtirish uchun makroslar to'plamidan iborat bo'lgan.

Tez orada u foydalanuvchilar nazariga tusha boshladi, hamda tezlik bilan takomillashib, ommalashib bordi. 1997 yildan bu til ustida programmistlar guruhi ish olib boradi.

Mehnatlarning samarasida esa PHP3 keyingi versiya yaratildi. Bu PHPning takomillashgan va zamonaviy versiya bo'lib, unda matnlarni qayta ishlashning yangi usullari yaratildi va bu usullar Zib Zuraski va endi Gutmans (Zeev, Surasky, Andi Ceutmans) ismli programmistlar tomonidan yaratildi. Shuningdek tilning sintaksisida biroz o'zgarishlar kiritilib, yangi funkstiyalar qo'shildi. Yangi versiya shu davrda server uchun dasturlash tillarining eng zo'ri hisoblanib, juda ham tez ommalashib ketdi.

MySQL ma'lumotlar bazasi va Apache serveri bilan ishlash uchun PHP ning imkoniyatlari yanada kengayib bordi. Apache serveri hozirgi kunda dunyodagi eng keng tarqalgan Web-server hisoblanadi va PHP tili Apache serveri uchun modul ko'rinishida qo'llanilishi mumkin. MySQL - bu zamonaviy ma'lumotlar bazasi bo'lib, tekin tarqatiladi, shuning uchun ham PHPning barcha funkstiyalari shu bazaga bog'langan. Tan olish lozimki Apache, MySQL va PHPlarning o'zaro bir-biri bilan bog'liq ravishda ishlashi o'rtadagi raqobatga barham beradi.

Bu esa, PHP boshqa ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi (MBBT) bilan ishlamaydi degani emas. Bu texnologiya juda MBBT va Web-serverlar bilan ishlash imkoniyatiga ega.

WEB sahifalarni va tarmoqni yaratish yo'llari o'zgarishi bilan PHP ham takomillasha bordi. 1990-yil o'rtalariga kelib katta tarmoqlarda ham HTMLda yozilgan yuzlab statik sahifalar ishlatilar edi. Hozir esa jarayon o'zgarib bormoqda. WEB sahifalarini yaratuvchilar ma'lumotlar bazasi bilan ishlovchi WEB sahifalarni yaratish imkoniga ega bo'lib, foydalanuvchilarni qayta ishlash imkoniga ega bo'lgan WEB sahifalarni yaratmoqdalar.

Ma'lumotlarni saqlash va ma'lumotlarga murojat qilish uchun ma'lumotlar bazasidan foydalanish yanada dolzarblashib, mobil telefonlar, raqamli televidenie va xokazolar. Turli xil qurilmalarda ma'lumotlarni uzatishda sifatni o'sishiga erishishmoqda.

Bu fikrlar asosida aytish mumkinki, kelgusida PHP tili yanada takomillashib o'zining o'ta yuqori darajadagi dasturlash tili ekanligini namoyon qiladi.

Ma'ruza bo'yicha savollar

PHP tilining nomi nimani anglatadi?

PHP tilining birinchi versiyasini kim yaratgan?

PHP tilining yangi interpretatori nima deb nomlanadi?

PHPning yangi 4-versiyasida qanday yangi xususiyatlar paydo bo'ldi?

2-ma'ruza. PHP dasturlash tili. PHPni o'rnatish.

PHP tilini o'rganishga kirishishdan avval uning konfiguratsiyasini sozlash va o'rnatishni o'rganib olish lozim. PHP har xil sistemalarda va ko'plab serverlarda ishlashi mumkin.

Bu mavzuda quyidagi savollarga javob topish mumkin:

PHP qanday sistemalarda, qanday serverlarda va qanday ma'lumotlar bazalari bilan ishlay oladi?

PHPni qaerdan olish mumkin va boshqa yordamchi programmalar;

Linux sistemasida PHPni qanday o'rnatiladi?

Konfiguratsiya direktivalari qanday bo'lishi mumkin?

Yordamni qanday olish mumkin?

Sistemalar, serverlar va ma'lumotlar bazalari

PHP turli xil sistemalarda ishlay oladi. U sistema Windows, Unix OSning ko'plab versiyalari, shuningdek Linux va hatto Macintosh bo'lishi mumkin. PHP ko'plab tarmoq serverlarida, xususan Apache, Microsoft Internet Information Server, Web Site Pro, Iplanet Web Server va Microsoft Personal Web Serverlarda ishlashi mumkin. Agar tuzilgan dasturlarni Windows tizimida tekshirish lozim bo'lsa, u holda yuqorida sanab o'tilgan serverdan yoki Apache serveri Windows sistemasi boshqaruvida ishlasa ham foydalanish mumkin bo'ladi.

PHP interpretatori yordamida dasturni alohida mustaqil ko'rinishda kompilyatsiya qilish mumkin. U holda dasturni mustaqil ishga tushirish mumkin. PHP tilini yaratishda ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanish talablarini alohida e'tiborga olingan. Ko'plab ma'lumotlar bazalarini PHPda o'qish mumkin. Masalan bularga Adabas D, InternetBase, Golid, dBase, mSQL, Sybase, Empress, MySQL, Velosic, FilePro, Oracle, Unixdbm, Informix va hokazolarni keltirishimiz mumkin. Shuningdek, PHP ODBC standartini ham o'qiy oladi. Ushbu qo'llanmada esa Linux, Apahe va MySQL serverlar asosida fikr yuritiladi. Bu uchta dasturlar majmualari keng foydalanish mumkin bo'lgan serverlar hisoblanadi.

PHPni qaerdan olish mumkin?

PHPni <http://www.php.net> tarmog'idan olish mumkin. Buning uchun esa, alohida kredit kartochka talab kilinmaydi.

PHPni web-tarmog'i programmistlar uchun ajoyib manba hisoblanadi. <http://www.php.net/manual> adresida boshqa dasturchilarning izohlari, fikrlari va tanqidiy fikrlari keltirilgan ma'lumotlarni va qo'llanmalarni turli xil formatlarda olish mumkin.

PHP.ini fayli

PHPni o'rnatib bo'lgandan so'ng, sozlash ishlarini PHP.ini fayli yordamida o'zgartirish mumkin. Agar kompyuterga UNIX operatsion sistemasi o'rnatilgan bo'lsa, bu fayl /usr/local/lib katologida, agar Windows operatsion sistemasi o'rnatilgan bo'lsa, Windows katologida joylashgan bo'ladi.

Yordamchini qaerdan kidirish lozim?

Agar dasturlash tili omma uchun (tekin) bo'lsa, albatta yordamni Internetdan etarlicha topish mumkin. PHP tili bo'yicha siz bilan fikr almasha oluvchi yana bir yaxshi manba bo'lib, u PHP bilimlar bazasi, yani knowledge Base deb nomlanadi va uni <http://www.fagts.com/knowledge-base/index.phtml> elektron adresdan olish mumkin bo'ladi.

Birinchi dastur.

Biz yuqorida PHPni o'rnatish va o'rganish bo'yicha boshlang'ich ma'lumotlarni oldik. Endi esa, PHPda birinchi dasturimizni yaratishga xarakat kilamiz. PHPda dastur tuzish uchun HTMLdagi kabi WEB-sahifa yaratishni bilishimiz lozim.

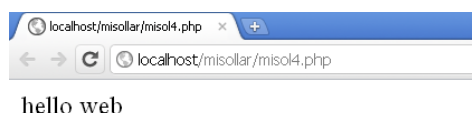
Ushbu dasturda esa, quyidagilarni o'rganiladi:
PHP-programmalarini yaratish, serverga nusxasini ko'chirish va ishga tushirish
PHP komandalari va HTML matnini bitta xujjatga bog'lash
Dastur matnini tushuntirish uchun izoh keltirish

Birinchi dastur:

PHP-dasturni tuzish uchun ixtiyoriy matn redaktorini ishga tushirish mumkin. PHP – dasturi HTML- xujjatlari kabi oddiy matndan tashkil topadi. Shuning uchun dasturni ixtiyoriy matn redaktorida, agar unix bo'lsa, VI-yoki Emacsda ham yozish mumkin. Quyidagi dastur matnini kiriting va uni first.php deb saklang:

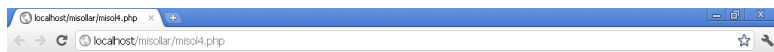
```
<?php  
    print "Hello web";  
?>
```

ushbu dastur kengaytmasi albattda .php bo'lishi shart. Agar dastur server emas, balki klient kompyuterida tuzilgan bo'lsa, dastur faylini serverga kiritish uchun FTP servisdan foydalanishga to'g'ri keladi. Agar dasturda xatoliklar mavjud bo'lmasa, u holda natijani brauzer oynasida quyidagicha ko'rish mumkin.

2.1. Rasm

Agar dasturda yoki uning kengaytmasida xatolik mavjud bo'lsa, brauzer oynasida dastur matnining o'zi namoyon bo'ladi.

Parse error: syntax error, unexpected T_STRING in C:\xampp\htdocs\misollar\misol4.php on line 2

2.2.Rasm

PHP-komanda bloking berilishi.

PHP-programmani yozishda interpretatorga oddiy HTML-tekstdan farqini belgilovchi komandani berishimiz lozim. Aks holda komandalar HTML-tekst sifatida qabul qilinib brauzerga uzatiladi. Quyidagi jadvalda PHP-komandalarini berilishining 4-xil usuli keltirilgan.

Teg turlari	Ochuvchi teg	Yopuvchi teg
Standart	<?php	?>
kiskacha	<?	?>
ASP	<%	%>
Dasturiy	<script language"php">	</script

Jadvalda keltirilgan standart va dasturiy teglar PHPning ixtiyoriy konfiguratsiyasida ishlaydi. Qiska va ASP teglar ishlashi uchun php.ini faylida aniq keltirilgan bo'lishi lozim. Qiska teglar foydalanilishi uchun php.ini faylida quyidagi direktiva yozilgan bo'lishi lozim:

```
Short_open_tag=on;
```

Shuning uchun php.ini faylini faqat off qilish uchungina tahrirlash mumkin. ASP tegida foydalanish uchun esa, quyidagi direktiva yoqilgan bo'lishi lozim:

```
Asp_tags=on;
```

Php.ini faylini tahrir kilib, ixtiyoriy direktivadan foydalanish mumkin. Quyida barcha teglar uchun yozilgan dastur matnini ko'raylik:

```
<?  
print "Hello web";  
?>
```

```
<? php  
print "Hello web";  
?>
```

```
<%  
print "Hello web";  
%>
```

```
<script language "php">  
print "Hello web";
```


</script>

print () funkstiyasi

Bu funkstiya ma'lumotlarni ekranga chop qilish uchun foydalaniladi. Ekranga beriladigan ma'lumotlar qavs – () ichida beriladi. Ekranga beriladigan har bir ma'lumot qo'shtirnoq (" ") ichiga berilishi lozim. Shuningdek Print dan keyin qavs – () qo'yish ham, qo'ymaslik ham mumkin.

HTML va PHPning birgalikda ishlatilishi.

Quyida keltirib o'tiladigan dastur faqat PHP komandalaridan tashkil topgan. Lekin ochuvchi va yopuvchi teglar qo'shish orqali HTML- tekst qo'shib HTML va PHPning aralash hjjatini yaratish mumkin:

```
<html>
<head>
    <title> php va html hujjati </title>
</head>
<body>
<b>
<?php>
    print "Hello world!";
?>
</b>
</body>
</html>
```

Agar dasturni saqlab (.php) uni brauzer orqali ishga tushirsak, ekranda Hello world! yozuvi paydo bo'ladi.

PHP-dasturida izohlar (komentariyalar)

Ma'lumki, dasturni tuzish jarayonida hamma narsa tushunarli va oddiy dasturni ham tushunib olish qiyin bo'lib koladi. Shuning uchun ham, dastur yozish jarayonida albatta izoh keltirib borish zarur, chunki yaratilgan dasturdan foydalanuvchiga biroz osonroq bo'ladi.

Komentariya (izoh) - bu interpretorda qayta ishlanmaydigan, dasturdagi oddiy matn hisoblanadi. Izoh dasturni tushunish uchun engillik yaratish maqsadida foydalaniladi. Masalan:

// Bu izoh

* Bu ham izoh

Bulardan tashqari izoh sifatida /* ochuvchi va */ yopuvchi belgilar orqali ham foydalanish mumkin.

/*

 Bu izoh

 Bu qatorda yozilgan hamma satrlar izoh hisoblanadi.

*/

Xulosa

Yuqoridagi o'rgangan ilmlar, ma'lumotlar asosida PHP4 konfigurastiyasi to'g'ri o'rnatilgan bo'lsa oddiy dasturlarni tuzish mumkin.

Mavzuni o'zlashtirish davomida esa, huddi mana shunday dasturlarni yaratishni, matn redaktoridan foydalanishni, shuningdek PHP komandalarini ajratish uchun xizmat qiluvchi teglardan foydalanishni ham ko'rib chiqildi.

Endi, print() funkstiyasi yordamida brauzer oynasiga ma'lumotlarni chop qilishni, PHP-komanda va HTML – matnini birgalikda ishlatishni ham ko'rib o'tildi. Nihoyat, mavzu davomida izohlar va ulardan foydalanishni ham ko'rib o'tildi. Ma'ruza bo'yicha savollar.

Qanday hollarda dasturga izoh yozish lozim?

PHP komandalarini ishlatganda qanday teglardan foydalangan ma'qul?

PHP teglari standart holda qanday ko'rinishga ega?

PHP teglari ASP standartida qanday ko'rinishga ega?

Brauzer oynasiga ma'lumot chop qilish funkstiyasi qaysi va uning formati qanday?

3-ma'ruza. Ma'lumotlar tipi. O'zgaruvchi va o'zgarmaslar. Operator va ifodalar.

Ushbu mavzuda PHP tilining elementlari bilan tanishishni boshlaymiz. Bu mavzuni o'zlashtirish davomida PHP tili va uning imkoniyatlarini o'rganiladi. Boshqa dasturlash tillari bilan mukammal ishlagan foydalanuvchilar uchun bu juda ham katta e'tibor talab qilmaydi. Lekin mavzudagi asosiy bo'lgan ba'zi bir fikrlarga ahamiyat berish foydadan holi emas. Chunki, mavzuda PHP tilining o'zi uchun zarur bo'lgan ba'zi bir tomonlarni ham keltirib o'tiladi.

Ma'ruza davomida biz quyidagilarni o'rganamiz:

O'zgaruvchilar nima va ular nima uchun kerak bo'ladi?

O'zgaruvchini qanday yaratiladi, aniqlanadi va unga murojaat qanday bajariladi?

Ma'lumotlar va ularning tipi nima?

Operatorlar nima va ular PHPda qanday beriladi?

Operatorlar yordamida ifodalar qanday tuziladi?

O'zgarmaslar nima va ular qanday ishlatiladi?

O'zgaruvchilar.

O'zgaruvchi – bu shunday joyki, bu joyni tashkil etish va u erda dasturda kerak bo'ladigan ma'lumotlarni saqlash mumkin. Barcha o'zgaruvchilar \$ belgisi bilan boshlanuvchi alohida nomga ega bo'ladi. O'zgaruvchi nomida harf va sonlardan tashqari boshqa belgilarni, shuningdek bo'shliq (probel) qo'yish mumkin emas. Quyida o'zgaruvchini tashkil etishning to'g'ri keltirilgan holatini ko'raylik:

\$a;

\$a_long_ish_variable_name;

\$2453;

\$sleppyZZZZ;

Agar ahamiyat bersangiz, o'zgaruvchi oxirida nuqtali vergul (;) belgisi qo'yilyapti, lekin bu belgi o'zgaruvchi nomiga tegishli bo'lmaydi. Balki u o'zaro ajratuvchi simvol hisoblanadi.

O'zgaruvchini shunday qurol sifatida tasavvur qilish mumkinki, u bir xil tipdagi belgilarni o'zida saqlovchi maxsus yashik deyish mumkin. Bu o'zgaruvchida sonlar, simvollar, ob'ektlar, massivlar yoki mantiqiy qiymatlar saqlanishi mumkin. O'zgaruvchidagi berilgan qiymatlarni ixtiyoriy vaqtda o'zgartirish mumkin.

Dinamik o'zgaruvchilar.

Ma'lum bo'ldiki, o'zgaruvchi \$ belgi asosida e'lon qilinadi va undan so'ng o'zgaruvchi nomi keltiriladi. Lekin o'zgaruvchini boshqa o'zgaruvchida saqlash mumkinmi? Bu savolga quyidagi misol orqali javob topish mumkin:

```
$user="bob";
```

sifatida keltirilgan o'zgaruvchi quyidagi bilan ekvivalent hisoblanadi:

```
$holder="user";
```

```
$$holder="bob";
```

Bu erda \$holder ga user o'zlashtirilgani uchun \$ keyingi \$holder ni user deb tushunishi mumkin.

Dinamik o'zgaruvchini qatorli o'zgarmas yordamida e'lon qilish mumkin.

Buning uchun o'zgaruvchi nomini {} ichida berilishi lozim: \${"user"}="bob";

Dinamik o'zgaruvchiga murojat qilish uchun xuddi shunday ketma ketlik bajariladi:

```
$user="bob" ;
```

```
print=$user ;
```

Bu quyidagi bilan ekvivalent hisoblanadi:

```
$ user="bob" ;
```

```
$holder="user";
```

```
print $$ holder;
```

Lekin o'zgaruvchi nomini chop qilish uchun boshqacharoq beriladi:

```
$user="bob";
```

```
$holder="user";
```

```
print "${ $holder}";
```

Ekranda esa \$user chop qilib beriladi.

Yuqorida keltirilib o'tgan fikrga asos va tushunarli bo'lishi uchun quyidagi misolni keltirib o'taylik:

```
<html>
```

```
<head>
```

```
<title> Dinamik o'zgaruvchini yaratish </title>
```

```
</head>
```

```
<body>
```

```
<?php>
```

```
$holder="user";
```

```
$$holder="bob";
```

```
print "$user<br>"; // natija "bob" chiqadi
```

```
print "$$holder"; // natija "bob" chiqadi
```

```
print "<br>";
```

```
print "${ $holder}<br>"; // natija "bob" chiqadi
```

```
print "${ {user} }<br>"; // natija "bob" chiqadi
```

```
?>
</body>
</html>
```

Ma'lumotlar va ularning tiplari

Turli tipdagi ma'lumotlar xootiradan tirli xil joy egallaydi va ularni qayta ishlash ham har xil bo'ladi. Shuning uchun dasturlash tillarining ko'pida o'zgaruvchini e'lon qilish oldindan bajarilishi talab qilinadi. PHP tili esa, bunday qattiq talablardan yiroq bo'lib bu tiplarni alohida e'lon qilishni talab qilmaydi. Berilgan qiymatga qarab tipni o'zi ajratib oladi. Bu usul oson lekin kamchilikka ega hisoblanadi. Chunki o'zgaruvchilar ko'payib ketganda ularni nazorat qilish dasturchiga qiyinchiliklar keltiradi.

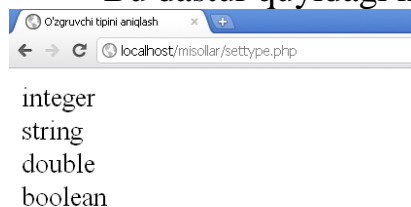
Quyidagi jadvalda PHP tilida foydalaniladigan asosiy tiplarni keltirib o'tiladi:

Tip	Misol	Berilishi
Integer	5	Butun son
Double	3.234	Haqiqiy son
String	"hello"	Simvollar
Boolean	true	Mantiqiy ifoda
Object		Ob'ektlar
Array		Massivlar

PHP tilida shunday funkstiya borki, u o'zgaruvchi tipini aniqlab bera oladi. Agar `gettype()` funkstiyasi ichiga o'zgaruvchi nomini berilsa, u natija sifatida tipni beradi. Quyidagi misolda `gettype()` asosida turli xil qiymatlarni oluvchi bitta o'zgaruvchi tipini aniqlash dasturini ko'rib o'tiladi:

```
<html>
<head>
  <title> O'zgaruvchi tipini aniqlash </title>
</head>
<body>
<?php
    $testing=5;
    print gettype($testing); // 1 integer;
    print <BR>;
    $testing = "five";
    print gettype($testing); // string;
    print <br>;
    $testing=5.12;
    print gettype($testing); // double;
    print <br>;
    $testing=true;
    print gettype($testing); // boolean;
    print <br>;
?>
</body>
</html>
```


Bu dastur quyidagi natijalarni chop qilib beradi:

3.1. Rasm. O'zgaruvchi tipini aniqlash.

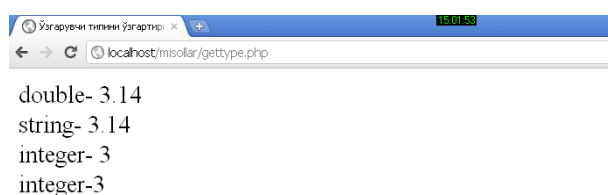
O'zgaruvchi tipini o'zgartirish

O'zgaruvchini tipini o'zgartirish uchun PHPda SetType funkstiyasidan foydalaniladi. Buning uchun funkstiyada o'zgaruvchining tipi va uning yangi tipi ko'rsatilishi lozim. SetType funkstiyasidan dasturdan foydalanishni quyidagi misol yordamida ko'raylik:

```
<html>
<head>
    <title> O'zgaruvchi tipini o'zgartirish </title>
</head>
<body>
<?php
    $ss=3.14 ;
    print gettype ($ss) ; // double
    print "- - $ss <br>" ; // 3.14
    SetType ($ss, string);
    print gettype ($ss) ; // string
    print "- - $ss <br> " ; // 3.14
    SetType ($ss, Integer);

    print gettype ($ss) ; // integer
    print "- - $ss <br> " ; // 3
    SETTYPE($SS, double);
    print gettype ($ss) ; // double
    print "--$ss <br>"; // 3.6
?>
</body>
</html>
```

Dastur natijasi

3.2. Rasm.

Operatorlar va ifodalar

Operator - bu, bir yoki bir necha qiymatlardan yangi qiymatlarni hosil qilishda ishlatiladigan simvol yoki simvollar to'plami.

Operanda – bu, operator yordamida qo'shiluvchi qiymat yoki o'zgaruvchi.

Masalan: ikkita operanda va bitta operator yordamida yangi son hosil qilishni ko'raylik:

misol

Bu erda 4 va 5 lar operanda «+» operator hisoblanadi.

Ifoda bu, operatorlar yordamida bajariluvchi ixtiyoriy son, o'zgaruvchi va funkstiyalarning kombinastiyasi hisoblanadi. PHP tilida o'zlashtirish operatorlarini “=” belgisi bilan belgilanadi. Masalan, `print($name="bob");`

PHPda ishlatiluvchi asosiy arifmetik operatorlarni quyidagi jadval ko'rinishida keltirib o'taylik:

Operator	Nomlanishi	Misol	Natija
+	qo'shish	10+3	13
-	ayrish	10-3	7
/	bo'lish	10/3	3,33333
*	ko'paytirish	10*3	30
%	modul bo'yicha bo'lish	10%3	1

PHPda konkatenastiya operatori oddiy nuqta hisoblanadi. Bu operator o'ngidagi qatorni chapga qo'shib berish (bog'lash)da ishlatiladi.

Masalan, “hello”.”world”; natija esa quyidagicha bo'ladi: “helloworld”.

O'zlashtirishning qo'shimcha operatorlari

Aslida o'zlashtirish operatori bitta, lekin bir nechta arifmetik va o'zlashtirish operatorlari kombinastiyasidan tashkil topgan operatorlar ham mavjud. Bu operatorlarni quyidagi jadvalda keltirib o'taylik:

Operator	Misol	Ekvivalenti
+ =	<code>\$x+=5</code>	<code>\$x=\$x +5</code>
- =	<code>\$x-=5</code>	<code>\$x=\$x -5</code>
/ =	<code>\$x/=5</code>	<code>\$x=\$x /5</code>
* =	<code>\$x*=5</code>	<code>\$x=\$x *5</code>
% =	<code>\$x%=5</code>	<code>\$x=\$x %5</code>
. =	<code>\$x.="test"</code>	<code>\$x=\$x."test"</code>

Solishtirish operatorlari.

Solishtirish operatorlari ikkita operandni solishtirish uchun ishlatiladi. Ular ikkita operandni solishtirish natijasi to'g'ri bo'lsa “true” aks holda “false” natijasini beradi. Quyida solishtirish operatorlari keltirilgan jadvalni keltirib o'taylik:

Operator	Nomlanishi	Bajarilish sharti	Misol	Natija
				<code>x=3d a</code>
==	Tenglik	Chap va o'ng operandlar	<code>\$x=5</code>	False

!=	Teng emas	teng	\$x!=5	True
==	Bir xil	Chap o'nga teng emas	\$x==5	False

O'zgarmlar

O'zgaruvchilardan foydalanish ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlashning eng ajoyib usullaridan biri hisoblanadi. Biz bu o'zgaruvchilar qiymatini, xattoki tipini xoxlagan vaqtimizda o'zgartira olishimiz mumkin. Lekin dastur yaratish jarayonida shunday holat bo'lishini istab qolamizki, bunda bizni bergan qiymat yoki ma'lumot dasturni yaratish va foydalanish jarayonida, kerak bo'lsa tasodifan o'zgarib ketishdan holi bo'lsin, ya'ni o'zgarmasin. Buning uchun o'zgarmlardan foydalanish zarur. PHPda o'zgarmlar bilan ishlovchi define() funkstiyasi manashu maqsadda ishlatiladi. Bu funkstiya yordamida yaratilgan o'zgarma (konstanta) dasturni yaratish va foydalanish jarayonida o'zgartirilmaydi. O'zgarmasni tashkil etish uchun define() funkstiyasida o'zgarma nomi va uning qiymati beriladi.

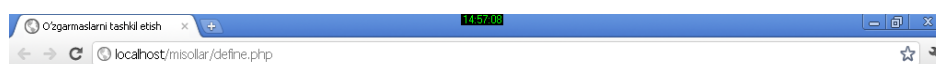
define ("nomi", 42)

O'zgarma qabul qiladigan ma'lumot qiymat va simvol bo'lishi mumkin. O'zgarma nomi esa faqat katta harflar bilan beriladi. O'zgarmadan foydalanishda faqat katta harflar bilan \$ belgisini oldiga qo'ymasdan yoziladi.

Quyidagi misolda o'zgarmadan foydalanish dasturda qanday ishlatilishiga misol sifatida keltirib o'tiladi:

```
<html>
<head>
<title>O'zgarmlarni tashkil etish</title>
</head>
<body>
<?php
define("USER", Gerald);
print "Welcome".USER;
?>
</body>
</html>
```

Agar dasturga ahamiyat bersilsa, «Welcome» yozuvidan co'ng konkatenastiya (.) belgisidan foydalanildi. Dastur bajarilishi natijasida ekranda quyidagi ko'rinish hosil bo'ladi.

WelcomeGerald

3.3.Rasm.

PHPda yana bir imkoniyat borki, u foydalanuvchiga avtomatik ravishda bir nechta o'zgarma tashkil etib beradi. Masalan, _FILE_ o'zgarmasi faqat foydalanilayotgan aktiv fayl nomini o'zida saqlaydi. _LINE_ ishlatilayotgan fayldagi aktiv qatorni aniqlab beradi va x.k.

Xulosa

Bu mavzuni o'zlashtirish davomida PHP tilining asosiy elementlari bilan tanishib o'tildi. Ya'ni, o'zgaruvchilarni qanday tashkil etish, ularga qiymatlarni qanday o'zlashtirish, o'zgaruvchilar ustida arifmetik amallarni bajarish, tiplar va ularni e'lon qilish kabi ishlarni bajarishni o'rganib chiqildi. Nihoyat, PHP tilida ishlatiladigan o'zgarmaslar va ularni berishni ham ko'rib o'tildi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, endi PHP tilda ixtiyoriy ma'lumotni tipni berish, o'zgaruvchilarni tashkil etish, ularga qiymatlarni berib, kiritilgan qiymat tiplarini aniqlab, ularni brauzer oynasiga chop qilib bera olish mumkin. Bu esa sizga kelgusidagi ma'ruzalarni o'zlashtirish uchun juda katta yordam bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuni qaytarish bo'yicha savollar.

O'zgaruvchi qanday tipga ega ekanligini bilish nima uchun zarur?

O'zgaruvchini e'lon qilishda uning nomini qandaydir tartib asosida e'lon qilish shartmi?

Operatorlarda hisoblash ketma-ketligini bilish zarurmi?

Quyidagi qator bajarilganda ekranda nima chikadi? Print gettype("4")

O'zgaruvchilarni e'lon qilishda quyidagi misollardan kaysi birida xatolik mavjud?

\$a_value_user

\$666666xyz

\$xyz666666

\$ counter

\$the first

\$file-name

\$ism

4-Ma'ruza: Shartlar (if, elseif). Stikllar (while, for)

Ma'lumki, jarayonlar chiziqli, takrorlanuvchi va tarmoqlanuvchi bo'lishi mumkin. Hozirgacha o'rgangan va ko'rib o'tilgan misollar faqat chiziqli jarayonga tegishli edi.

Bu mavzuning asosiy maqsadi esa, PHP tilida tarmoqlanuvchi va takrorlanuvchi jarayonlar uchun qanday funktsiya, prozedura va instruktsiyalardan foydalanilishi bilan tanishishdan iborat. Bu mavzuda asosan quyidagilarni o'rganiladi:

if instruktsiyasi yordamida dasturdagi ba'zi bir shartlarni qanday tekshirilishi va bajarilishi;

Shart bajarilmagan qism uchun dasturning alternativ bo'limini qanday yaratish;

Switch yordamida ba'zi bir ifodalarni qiymatini e'tiborga olgan holda dastur qismini qanday yaratish ;

While yordamida stiklik jarayonni tashkil etish;

For yordamida stiklik jarayonlarni tashkil etish;

Uqliklik jarayonlarni to'xtatish qanday bajarilishi;

Bir necha stiklik jarayonlarni birgalikda qanday tashkil etilishi.

PHP da shartli jarayonlarni ifodalash.

Juda ko'p dasturlar ma'lum bir shartlar sababli o'zining holatini o'zgartirib turadi.

Ma'lum bir aniq shartlar asosida dasturning takomillashuvchi yaratilayotgan dasturlar va Web sahifalarning dinamikligini yanada mustahkamlaydi. Boshqa dasturlash tillari kabi PHP tili ham shartli instruktsiyalardan foydalanadi. Bu instruktsiya PHP4 da if yordamida amalga oshiriladi.

IF operatoridan foydalanish.

IF instrukstiyasidan foydalanilayotganda hisoblash jarayoni uchun shart qavslar ichida tekshiriladi. Agar shart bajarilsa (true bo'lsa) blok ichidagi ifoda bajariladi, aks holda blok ichidagi ifoda to'liq tashlab yuboriladi. IF instrukstiyasining umumiy ko'rinishdagi sxemasini quyidagicha keltirish mumkin:

IF (shart)

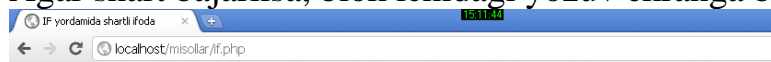
```
{  
// bu erdagi ifoda agar berilayotgan shart rost bo'lsa bajariladi  
}
```

Keltirib o'tilgan umumiy sxemani yanada aniqroq tushunib olish uchun quyidagi misolni keltirib o'taylik.

Misol №4.1

```
<html>  
<head>  
<title>IF yordamida shartli ifodaning bajarilishi</title>  
</head>  
<body>  
<?php  
$holat="happy";  
if ($holat=="happy")  
{  
print "Mening kayfiyatim juda ham yaxshi!";  
}  
?>  
</body>  
</html>
```

Operator yordamida \$mood o'zgaruvchi qiymatini "happy" qatori bilan solishtiramiz. Agar shart bajarilsa, blok ichidagi yozuv ekranga beriladi, aks holda berilmaydi.

Mening kayfiyatim juda ham yaxshi!

4.1-rasm. 4.1-misolning bajarilish natijasi

Keltirib o'tilgan misolda blok ichidagi instruksiya ko'p emas, shuning uchun bu blokni yanada ixchamroq ko'rinishda quyidagicha keltirish mumkin:

```
if ($holat== "happy")  
print " Mening kayfiyatim juda ham yaxshi!";
```

IF instrukstiyasining else bloki

IF instrukstiyasini keltirish jarayonida beriladigan shart bajarilmasa alternativ blok keltirishga majbur bo'lib qolinadi. Buning uchun esa, if shartdan keyingi blokdan so'ng else blokini ham berish lozim. Umumiy holda bu instruksiya formatini quyidagicha keltirish mumkin:

If (shart)

```
{  
//bu blokda ifodalar shartni tekshirish natijasi rost bo'lganda bajariladi
```

```

}
else
{
// bu blokda ifodalar shartni tekshirish natijasi rost bo'lganda bajariladi
}

```

Keltirib o'tilgan umumiy sxemani yanada mustahkamlash uchun quyidagi misolni ko'rib o'taylik:

Misol №4.2

```

<html>
<head>
<title>IF else blokida shartlarni qo'llash</title>
</head>
<body>
<?php
$holat ="yomon";
if ($holat=="happy")
{
print "Mening kayfiyatim juda ham yaxshi!"
}
else
{
print "Menda kayfiyat $holat";
}
?>
</body>
</html>

```


Menda kayfiyat yomon

4.2-rasm.

\$holat o'zgaruvchisi bu misolda sad qatorini qabul qiladi, bu esa "happy" qatori bilan bir xil emas, shuning uchun ham shart bajarilmaydi. Bu esa, birinchi blokni bajarilmasligini bildirib, keyingi blokda keltirib o'tilgan ifodani ekranga berilishi bildiradi.

IF instrukstiyada keltiriladigan else bloki murakkab masalalarni echish imkoniyatini beradi. PHP tilida esa, yanada murakkabroq bo'lgan shartlarni tekshirish imkoniyatlari mavjud bo'lib bu shartlarni keyingi mavzularda keltirib o'tiladi.

IF instrukstiyasining elseif blokidan foydalanish

If-elseif-else konstrukstiyasi yordamida bir necha shartlarni tekshirish imkoniyati mavjud bo'lib, uning umumiy sxemasini quyidagicha keltirish mumkin:

If (1-shart)

```

{
//bu blokda ifodalar shartni tekshirish natijasi rost bo'lganda bajariladi
}

```

elseif (2-shart)

```
{  
// bu blokda ifodalar 1-shartni tekshirish natijasi yolg'on va 2-shartni  
// tekshirish  
//natijasi rost bo'lganda bajariladi  
}  
else  
{  
// bu blokda ifodalar boshqa barcha holatlar uchun bajariladi  
}
```

Agar birinchi shart bajarilmasa, u holda birinchi blok tashlab utiladi. Elseif blokida ikkinchi shart tekshiriladi, agar 2-shart bajarilsa 2-blokda ifoda bajariladi. Agar 2-shart ham bajarilmasa, u holda oxirgi blok bajariladi.

Keltirib o'tilgan sxemani yanada mustahkamlash maqsadida bitta misolni ko'raylik va uni tahlil qilaylik:

Misol №4.3

```
<html>  
<head>  
<title> else va elseif blokini tekshirish</title>  
</head>  
<body>  
<?php  
$holat="yomon";  
if ($holat=="happy")  
{  
print "Mening kayfiyatim juda ham yaxshi!";  
}  
elseif ($holat=="yomon")  
{  
print "Kayfiyatim $holat ";  
}  
else  
{  
print "Kechirasiz, $holat ni nima ekanini tushunmadim";  
}  
?>  
</body>  
</html>
```


Kayfiyatim yomon

4.3-rasm.

Avvalgi misoldagilar kabi \$holat o'zgaruvchiga "yomon" berilgan va "happy" bilan solishtiriladi. Lekin elseif asosida shart tekshirilganda \$holat o'zgaruvchi sad bilan

tekshiriladi, bu holda esa, shart bajariladi. Shuning uchun ham 2-blokdagi ifoda bajarilib, ekranga «Ajoyib natija» yozuvi chikariladi.

Switch instrukstiyasi

Switch instrukstiyasi – bu dasturni bajarilish jarayonida yana bir necha oqimlarni tashkil kiluvchi va ajratuvchi hisoblanadi. IF instrukstiyasi va Switch instrukstiyalari o’rtasida biroz farq mavjud. IF instrukstiyasi yordamida va elseif bloki yordamida shartlarni tekshirib bir necha ifodalar ustida hisob kitoblarni bajarishimiz mumkin. Switch instrukstiyasi esa, faqat bitta (ifoda bilan) shartni bajarish imkonini beradi. Lekin bu shart bilan bir necha o’zgaruvchilarni solishtirish va bajarish imkonini beradi. IF instrukstiyasida natija faqat «rost» yoki «yolg’on» bo’lishi mumkin edi. Switch instrukstiyasida esa, bitta solishtiriladigan ifodani berib, uni bir nechta qiymatlar va o’zgaruvchilar bilan solishtirish imkoniyati mavjud. Lekin ular oddiy tiplardan iborat bo’lishi lozim, ya’ni ular butun, qatorli yoki mantiqiy bo’lishi mumkin. Switch instrukstiyasining umumiy sxemasini quyidagicha keltirib o’tish mumkin:

Switch (shartli ifoda)

```
{
  case 1-shartli ifoda:
// agar 1-shartli ifoda rost bo’lsa, ushbu blok bajariladi
break;
  case 2-shartli ifoda:
// agar 2-shartli ifoda rost bo’lsa, ushbu blok bajariladi
break;
  default;
//yuqorida keltirib o’tilgan n-shartli ifodalarning birortasi ham
// bajarilmasa,
//ushbu blok bajariladi
}
```

Switch konstrukstiyasida asosan oddiy tiplardan foydalaniladi. Bu instrukstiyada tekshirish jarayoni har bir blok uchun alohida ko’rib o’tiladi. Agar shart bajarilmasa keyingi shartli ifoda tekshiriladi. Agar shart bajarilsa, shu blokdagi ifodalar bajariladi. Break so’zi esa, blokdan chiqish maqsadida ishlatilib, agar bu so’z tushirib koldirilsa, keyingi blokning shartini tekshirish davom etadi.

Agar barcha shartli ifodalar bajarilmasa, u holda default blokidagi ifoda bajariladi. Shuni eslatib o’tish joizki, har bir blokdan keyin break so’zini tushirib qoldirmaslikka harakat qilish lozim. Chunki, jarayonda har bir shartli ifodalar tekshirib chiqiladi va bu dasturning hisoblash vaqtini ancha ko’paytirib yuborishi mumkin.

Keltirib o’tilgan Switch instrukstiyasining umumiy sxemasini yanada yaxshiroq tushunib olish uchun bitta misol kerib o’taylik:

Misol №4.4

```
<html>
<head>
<title> Switch tuzilmasini tekshirish</title>
</head>
<body>
```

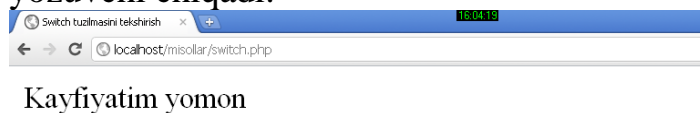


```

<?php
$holat="yomon";
Switch ($holat)
{
case "happy": print "Mening kayfiyatim juda ham yaxshi!";
break;
case "yomon": print "Kayfiyatim yomon";
break;
default: print "$holat nimaligini tushunmadim";
}
?>
</body>
</html>

```

Avval keltirib o'tilgan misolning Switch instrukstiyasidan foydalanib tuzilgan dasturini keltirib o'tildi. Bu dasturning natijasida ham ekranga «Kayfiyatim yomon» yozuvchi chiqadi.

4.4-rasm.4.4.-misoldagi dasturning ekranda olingan natijasi.

Bu blok ajralib bo'lgandan so'ng, break so'zi shartlarni tekshirish blokidan chiqish imkonini beradi.

? operatori.

? operatori ikki shartdan birini qiymatini qaytaradi. Bu shartdan keyingi ifodalar o'zaro ":" bilan ajratib yoziladi. Qaysi bir natija qaytarilishi esa, sinov-shartga bog'liq bo'ladi. Uning umumiy sxemasini keltirib o'taylik:

(sinov-sharti): 1-ifoda: 2-ifoda;

Agar sinov-sharti rost (true) bo'lsa, u holda birinchi ifodaning qiymati qaytariladi, aks holda esa, ikkinchi ifodaning qiymati qaytariladi. Quyidagi misolni sinov-shartga bog'liq bulgan \$holat o'zgaruvchisini qanday qiymat qaytarishini tekshirish uchun hamda keltirib o'tilgan umumiy sxemani yanada yaxshiroq tushunib olish maqsadida ko'rib o'taylik:

Misol №4.5

```

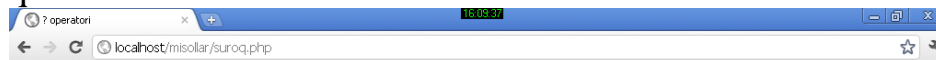
<html>
<head>
<title> ? operatori </title>
</head>
<body>
<?php
$holat="happy";
$text=($holat=="happy") ? "Mening kayfiyatim yaxshi": "Mening kayfiyatim yaxshi emas";
print "$text";
?>

```

</body>

</html>

Bu misol \$holat= “happy” ni o’zlashtirgan. Bu o’zgaruvchi esa, “happy” bilan solishtiriladi. Albatta bu hol uchun natija bo’lib, birinchi blokda yozuv chop qilinadi.

Mening kayfiyatim yaxshi

4.5-rasm. 4.5-misol uchun ekranda olingan natija

? operatoridan foydalanish albatta biroz og’irroq tuyulishi mumkin, lekin u dasturni o’ta ixcham chiqishi uchun ahamiyatga ega hisoblanadi. Shuningdek, bu operator faqat ikkidan birini tanlash uchungina foydalaniladi.

Uikllar.

Biz shu davrga qadar dasturdagi jarayon qanday shartlarga uchrashi mumkin, qanday amallarni bajarishi mumkin va qanday tiplar bilan ishlash mumkinligi to’g’risida fikr yuritib keldik. Ushbu mavzuning asosiy maqsadi esa, dasturdagi biror biror jarayon va ifoda necha marta bajarildi yoki qanday qadam bilan necha marta bajarilishini o’rganishdan iborat.

While stikli.

While stikli o’zining sxema shakli bilan IF instrukstiyasini esga soladi. Uning umumiy sxemasi quyidagicha beriladi:

While (ifoda)

```
{  
    //stiklning o’zagi  
}
```

Toki ifoda «yolg’on» bo’lguncha, bu blokda jarayon bajarilaveradi. Stiklning o’zagida esa, ifodada keltiriladigan o’zgaruvchini o’zgarishini ta’minlovchi kalit qo’yish lozim, aks holda bu jarayon to’xtovsiz davom etadi. Stiklik jarayon sxemasini yanada mukammalroq ko’rish uchun quyidagi misolni ko’rib o’tamiz. Bunda dastur ko’paytirish jadvalini ekranga chop qilib beradi:

Misol №4.6

<html>

<head>

<title> While sikli </title>

</head>

<body>

<?php

\$counter=1;

while (\$counter<=12)

{

print "\$counter ni 2 ga ko'paytirsak " . (\$counter*2). " bo'ladi". "
";

\$counter++;

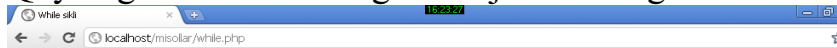
}

?>

</body>

</html>

Bu erda biz dasturni to'xtovsiz ishlashdan saqlash maqsadida \$counter dan foydalanamiz va uning qiymatini oshib borishini (\$counter++) ta'minlaymiz. Quyidagi rasmda keltirilgan natija fikrimizga dalil bo'la oladi.


```
1 ni 2 ga ko'paytirsak 2 bo'ladi
2 ni 2 ga ko'paytirsak 4 bo'ladi
3 ni 2 ga ko'paytirsak 6 bo'ladi
4 ni 2 ga ko'paytirsak 8 bo'ladi
5 ni 2 ga ko'paytirsak 10 bo'ladi
6 ni 2 ga ko'paytirsak 12 bo'ladi
7 ni 2 ga ko'paytirsak 14 bo'ladi
8 ni 2 ga ko'paytirsak 16 bo'ladi
9 ni 2 ga ko'paytirsak 18 bo'ladi
10 ni 2 ga ko'paytirsak 20 bo'ladi
11 ni 2 ga ko'paytirsak 22 bo'ladi
12 ni 2 ga ko'paytirsak 24 bo'ladi
```

4.6-rasm. 4.6-misolda keltirib o'tilgan dasturdan olingan natijaning ekranda berilishi.

Agar bu holatni o'rnatish esdan chiqib qolsa, dastur uzluksiz stiklni bajaradi va dasturda osilish sodir bo'ladi.

Do..while stikli.

Do..while stikli while stiklini eslatadi. Faqat bu stiklik jarayonning avvalgisidan asosiy farqi shundaki, stiklik jarayonda tekshirish keyin bajariladi. Uning umumiy sxemasi esa quyidagicha beriladi:

Do

{

 // stiklning uzagi

}

while (mantikiy ifoda)

Shuni yodda tutish lozimki, stikl shartini tekshirishda (;) belgisi albatta qo'yilishi shart.

Bu stiklik jarayonni yutuq tomoni shundaki, shart tekshirilgunga qadar stikl eng kamida bir marta bajariladi. Bu stiklni yanada mustahkamroq tushunib olish uchun quyidagi misolni ko'rib o'tamiz. Bunda stiklik jarayon bir marta bajariladi:

Misol №4.7

<html>

<head>

<title> Do..While stikli </title>

</head>

<body>

<?php

\$num=1;

do

{

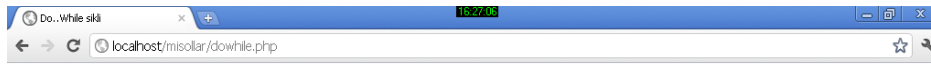
 print "Ikkilik jarayon davom etadi: \$num
\n";

\$num++

}

```
while ($num>200 && $num<400);
?>
</body>
</html>
```

Bu stiklik jarayonda \$num o'zgaruvchisi tekshiriladi. O'zgaruvchi \$num ning qiymati 200 va 400 oralig'imi yoki yo'qligi shartda beriladi. Albatta \$num o'zgaruvchisiga berilgan qiymat 1 ga teng. Shuning uchun ham 200 va 400 sonlari oralig'iga tegishli bo'lmaganligi sababli bu stiklik jarayon faqat bir marta bajariladi va brauzerga faqat bitta natija ko'rsatiladi.

Siklik jarayon davom etadi: 1

4.7-rasm. 4.7-misolda keltirib o'tilgan dasturdan olingan natijaning ekranda berilishi.

For stikli.

For stikli ortiqcha hech qanday yangilikka ega emas, chunki bu stikl yordamida yuqoridagi stiklik jarayonlar kabi shartlarni tekshirish imkoniyati yo'q. Faqat bunda bir maqsadga yo'naltirilgan stiklik jarayonlar tashkil etiladi, ya'ni ma'lum bir oraliqda, ma'lum bir qadamlar bilan stiklik jarayon bajariladi. Bu stiklik jarayonni umumiy sxemasi quyidagicha beriladi:

```
For (boshlang'ich qiymat; oxirgi qiymat yoki shart; qadam)
{
    //stikl o'zagi
}
```

Keltirib o'tilgan stiklda albatta qiymatlar (;) belgisi bilan ajratilishi shart. Quyida keltirib o'tiladigan misolda 1 dan 12 gacha bo'lgan sonlarni 2 ga ko'paytirishda hosil bo'ladigan natijalar brauzerga chiqarib beriladi.

Misol №4.8

```
<html>
<head>
<title> For stikli </title>
</head>
<body>
<?php
For(%counter=1; $counter<=12; $counter++)
{
    print "$counter ni 2 ga ko'paytirsak hosil bo'ladi: “.( $counter*2).”<br>”;
}
?>
</body>
</html>
```

Ushbu dasturning natijasi Misol №4.6 da keltirilgan misolning natijasi bilan deyarli bir xil bo'ladi. Lekin bu dastur avvalgi keltirib o'tilgan dasturga nisbatan ancha ixchamroq hisoblanadi. Dastur o'ta tushunarli va mantiqan to'g'riligini e'tiborga olsak, aytish mumkinki bu dastur ancha soddaroq ko'rinishga ega bo'ladi.

Uqlik jarayonda avval shart tekshiriladi keyin esa, stiklning o'zagi bajariladi. Bu stiklik jarayon tekshirilayotgan shart yolg'on (false) bo'lgunicha bajariladi.

Uqllardagi uzilishlarni tashkil etuvchi break instruktsiyasi For va while stikllarida shunday shart mavjudki, u stiklik jarayonning davomiyligini belgilab bera oladi. U asosan bajarilayotgan stiklik jarayonni muddatidan avval to'xtatishda foydalaniladi. Buning uchun esa, albatta maxsus shart tekshirilishi lozim. Bu jarayonni yanada to'liqroq tushunish uchun quyidagi misolni keltirib o'taylik. Bunda stikl bo'yicha ortib boruvchi songa 400 bo'linib natija oynaga beriladi.

Misol №4.9o'

```
<html>
<head>
<title> For stikli asosiy sonni bo'lish </title>
</head>
<body>
<?php
For(%counter=1; $counter<=10; $counter++)
{
    $temp=4000/$counter;
    print " 400 ni $counter ga bo'lsak hosil bo'ladi $temp<br>";
}
?>
</body>
</html>
```

Dasturda har bir stiklik jarayon uchun 400 ni 1...10 gacha bo'lgan sonlarga bo'lib, natija brauzer oynasiga beriladi. Ko'rinishidan dastur juda ham to'g'riga o'xshaydi. Albatta to'g'ri, lekin boshlang'ich qiymatni manfiy son dan boshlasak, unda maktab kursidan ma'lumki, maxrajda nol sonini ishlatib bo'lmaydi. Bunda echim ma'noga ega bo'lmay qoladi. Xuddi mana shu vaziyatda biz ko'rib o'tayotgan break instruktsiyasi zarur bo'ladi. Quyida keltirib o'tiladigan misolda mana shu vaziyat inobatga olinadi.

Misol №4.10

```
<html>
<head>
<title> For stiklida break instruktsiyasidan foydalanish </title>
</head>
<body>
<?php
%counter=-4;
For(%counter=1; $counter<=10; $counter++)
{
    if (%counter==0)
    break;
    $temp=4000/$counter;
    print " 400 ni $counter ga bo'lsak hosil bo'ladi $temp<br>";
}
```


?>

</body>

</html>

PHP tilida adashib biror qiymatni nolga bo'lib yuborilsa ham dastur xatolik sifatida qabul kilib o'tirmay, bu haqda foydalanuvchiga ma'lumot berib, o'ishini keyingi qatordan davom ettiraveradi. Dasturda esa, break instrukstiyasidan o'stiklik jarayon o'ishini yakunlab stiklning tugashidan boshlab o'ishini davom ettiradi.

Continue instrukstiyasi yordamida iterastiyani davom ettirish.

Continue instrukstiyasi stiklik jarayonni to'xtalishidan keyingi davomiyligini ta'minlash uchun xizmat qiladi. Lekin bu instrukstiya avvalgi instrukstiya kabi stiklik jarayonni to'xtatmaydi, balki schetchikni bittaga oshirib keyingi stiklni boshlaydi.

Yuqorida keltirib o'tilgan misolda dastur juda ham yaxshi chiqqan edi. Lekin yaxshirok ahamiyat bersak, stiklik jarayon schetchik nolga teng bo'lgandan keyin to'xtatiladi. Bu esa, dasturchi talabini etarlicha qanoatlantirmaydi. Agar dasturdagi break o'rniga continue ishlatilganida edi, stiklik jarayon davom etib, o'rtadagi uzilishni continue to'ldirgan bo'lar edi. Quyida shu misolni continue buyrug'i yordamida bajarilishini keltirib o'taylik.

Misol №4.11

<html>

<head>

<title> Continue instrukstiyasidan foydalanish </title>

</head>

<body>

<?php

%counter=-4;

For(%counter=1; \$counter<=10; \$counter++)

{

if (%counter==0)

Continue;

\$temp=4000/\$counter;

print " 400 ni \$counter ga bo'lsak hosil bo'ladi \$temp
";

}

?>

</body>

</html>

Bu dasturning yuqorida keltirib o'tilgan dasturdan asosiy farqi, continue buyrug'ida va olinadigan natijada bo'ladi. Chunki natija noldan keyingi qiymatlar uchun ham chiqarib beriladi.

Continue va break instrukstiyalaridan dastur tuzish jarayonida ko'p foydalanish, dasturning tushunarsizligini ancha oshiradi, hamda keraksiz va topish qiyin bo'lgan xatoliklarni keltirib chiqarish ehtimolligi katta bo'ladi. Agar shularni e'tiborga oladigan bo'lsak, bu instrukstiyalardan kamroq, iloji bo'lsa umuman foydalanmaslikka xarakat qilish maqsadga muvofiq.

Ichma-ich stikllarni tashkil etish.

Ma'lumki, stiklik jarayonlar bitta o'zgaruvchiga bog'liq bo'lishi ham, bir necha o'zgaruvchiga bog'liq bo'lishi ham mumkin. Masalan, bir o'lchovli masalalarni echishda faqat bir o'zgaruvchiga bog'liq bo'lgan stiklik jarayonlar asosida echim olish mumkin. Lekin, agar masala ikki o'lchovda berilgan bo'lsa hamda ikkita o'zgaruvchiga bog'liq bo'lsa, u holda albatta ichmi-ich joylashgan stiklik jarayonlarni tashkil etish zarur bo'ladi.

Bulardan tashqari jadvallarni qayta ishlashda ham foydalanilishi mumkin. Quyida keltirib o'tmoqchi bo'lgan misolda ham ko'paytirish jadvali va uning natijasini chop qilib berish uchun tashkil etilgan ichma-ich stiklik jarayon keltiriladi.

Misol №4.12

```
<html>
<head>
<title> Ichki-ich joylashgan stiklardan foydalanish </title>
</head>
<body>
<?php
print "table border=1>\n";
For(%y=1; $y<=12; $y++)
{
print "<tr>\n";
for (%x=1; $x<=12; $x++)
{
    print "\t<td>";
    print ($x*$y);
    print "</td>\n";
}
print "</tr>\n";
}
print "</table>";
?>
</body>
</html>
```

Bu erda stiklik jarayon x va u bo'yicha tashkil etilgan bo'lib, tashqi stikl u , ichki stikl esa, x hisoblanadi. Stiklik jarayon boshlangan davrda tashqi stikl qiymati $u=1$ ga teng bo'ladi, toki bu jarayon x o'zgaruvchi bo'yicha bir marta to'liq stikl aylanmaguncha o'zgarmaydi. x bo'yicha stiklik jarayon bir marta to'liq tugagandan so'ng esa, tashqi stikl $u=2$ ga aylanada va ichki stikl yana aylanishni boshlaydi. Shunday qilib har bir stiklda olingan natija jadvalda keltirib o'tiladi.

jadval

Ma'ruza bo'yicha savollar.

if instruktsiyasi yordamida qanday qilib 18 yoshga kirgan va undan katta yoshdagilarga «Haydovchilikka guvohnoma berish mumkin» agar 18 yoshdan kichik «Haydovchilikka guvohnoma berish mumkin emas» yozuvlarini chiqarish mumkin? while stikli yordamida 1 dan 49 gacha bo'lgan toq sonlarni ekranga chop qilib berish qanday tashkil etiladi?

Xuddi shu jarayon for stikli yordamida qanday tashkil etiladi?

5-ma’ruza. Satr kattaliklar bilan ishlash. Satrlarni massivlarga

```
<head>
<title> k </title>
<haed>
<body>
<?php
$number=543;
printf (“desyatichnoe predstavlenie :%d<br>”, $number);
printf (“dvoichnoe predstavlenie :%d<br>”, $number);
printf (“vestvennoe predstavlenie :%f<br>”, $number);
printf (“vosmerichnoe predstavlenie :%o<br>”, $number);
printf (“strochnoe predstavlenie :%s<br>”, $number);
printf (“shestnadstaterichnoe predstavlenie (nijniy registr)::%xd<br>”, $number);
printf (“shestnadstaterichnoe predstavlenie (verxniy registr)::%xd<br>”, $number);
?>
</body>
</html>
```

Qiymat qaytaruvchi funkstiyalar yaratish

Funkstiya qiymat qaytarishi yoki return operatori yordamida ob’ekt qaytarishi mumkin. Bu operator funkstiya ishini tugatadi va qaytarilishi lozim bo’lgan qiymatni chaqirilgan bosh dasturga qaytaradi.

Bu fikrlarni mustahkamlash maqsadida 2 sonning yig’indisini hisoblashga doir quyidagi misolni keltirib o’taylik.

Misol-6.4. Qiymat qaytaruvchi funkstiya

```
<html>
<head>
<title> Qiymat qaytaruvchi funkstiya </title>
</head>
<body>
<?php
function addNums ($firstnum, $secondnum);
{
    result=$firstnum+$secondnum);
}
print addNums(3,5); // natija 8 chikadi
?>
</body>
</html>
```

Bu dasturning bajarilishi natijasida brauzerda 8 chop qilinadi. Chunki addNums() funkstiyasining argumentlari 3 va 5 qiymatlarni qabul qiladi. Avvalroq aytib o’tilganidek, dasturni yanada ixchamroq ko’rinishga keltirish mumkin. U holda funkstiyaning o’zagi quyidagi ko’rinishga ega bo’ladi.

```
{
return ($firstnum+#secondnum);
}
```

return operatori qiymat, ob'ekt qaytarishi yoki hech narsa qaytarmasligi ham mumkin. Return operatori yordamida qiymat qaytarishning bir necha usullari mavjud bo'lib ular:

```
return4;                - o'zgarmas;
return($a/$b);          - ifoda yoki
return(function($argument)) - bo'lishi mumkin.
```

Funkstiyalarga dinamik murojaat qilish

Funkstiya nomini biror matnli tipga ega bo'lgan o'zgaruvchiga o'zlashtirish mumkin, hamda xuddi shu o'zgaruvchiga funkstiya murojaat qilgandek ishlash mumkin. Fikrimizni yanada aniqroq tasavvur qilish uchun esa, quyidagi misolni keltirib o'taylik:

Misol-6.5

```
<html>
<head>
<title> Funkstiyalarga dinamik murojaat</title>
</head>
<body>
<?php
function sayHello( );
{
    print "Hello <br>";
}
$function_holder="sayHello";
$function_holder();
?>
</body>
</html>
```

Bu erda \$function-holder o'zgaruvchisi matnli tipga ega va u Sayhello() funkstiyasi nomini o'zlashtiradi. Keyin esa, xuddi shu funkstiyaga murojaat qilgandek \$function-holder() ga murojaat qilish mumkin.

Albatta, tabiiy savol tug'iladi: «Funkstiyaga murojaat qilishning bu usulidan nima naf bor?». Bu misolda ortiqcha ish bajarildi. Lekin boshqa katta dasturlarda bu usulning yutug'i katta bo'ladi. Masalan, foydalanuvchi talabiga asosan dastur holatini o'zgartirishga to'g'ri keladi. Shunda qatorli parametr (o'zgaruvchiga) o'zlashtirilgan funkstiya nomi bo'yicha o'zgartirish mumkin.

7-ma'ruza. Massivlar. Bir va ko'p o'lchovli massivlar.

Massiv va uning mexanizmidan foydalanish PHP dasturlash tilining unumdorligi va samaradorligini yanada oshiradi. Massiv bilan ishlashda murakkab strukturaga ega ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash imkoniyatiga ega bo'lish mumkin.

Bu mavzuni o'zlashtirish davomida massivlar va ularni qayta ishlovchi ba'zi bir funkstiyalar bilan tanishib chiqiladi. Bu mavzuda asosan quyidagilar o'rganiladi:

Massiv nima va ularni qanday yaratiladi?

Massiv elementiga qanday murojat kilinadi?

Massivdagi ma'lumotlar qanday saralanadi?

Massiv nima?

O'zgaruvchi nima ekanligi bizga ma'lum. O'zgaruvchi asosida ma'lumotni saqlash, qayta ishlash va chop qilish mumkin. Lekin o'zgaruvchida bir vaqtning o'zida faqat bitta ma'lumot saqlash mumkin. Shunday o'zgaruvchilar mavjudki, dasturchini bunday chegaralanishlardan ozod qila oladi. Massiv xuddi shunday imkoniyatga ega bulib, u bir nomda bir necha ma'lumotni, xattoki katta hajmdagi ma'lumotlarni o'zida saqlab tura oladi. Massivdagi har bir qiymat esa alohida raqam yoki matnni qator yordamida ko'rsatiladi.

Yangi termin. Massiv – bu bitta nomda saqlanuvchi qiymatlar to'plami. Bu qiymatlarning har biriga uning indeks nomeri orqali yoki matnni qatori orqali murojaat qilish mumkin.

Agar 5 ta qiymatdan foydalanmoqchi bo'linsa, unga mos yana 5 ta o'zgaruvchi ham yarata olinadiku. Unda massivni nima zarurati bor? Massiv birinchi o'rinda ixchamlik uchun zarur. Ikkinchidan, dasturchini xohishiga qarab ikkita yoki minglab qiymatlarni yangi o'zgaruvchilarni yaratmay saqlay olish mumkin. Uchinchidan esa, ularni stikl asosida qurish, ixtiyoriy qiymatni tanlash, alfavit bo'yicha saralash hatto dasturchi xohlaganday saralab olib foydalana olish mumkin. Massivning har bir elementiga uning indeksi asosida murojaat qilinadi. Indeks massiv nomeri yoki matnli qator bo'lishi mumkin. Massiv elementi raqam bo'yicha ko'rsatiladi va u noldan boshlanadi. Shuning uchun unutmaslik lozimki, massivning oxirgi element nomeri massivdagi elementlar (qiymatlar) sonidan bitta kam bo'ladi. Masalan, quyidagi jadvalda users massivining 4 ta elementi keltirilgan. Bunda uchinchi element indeksi 2 ga teng bo'ladi .

Users massivi

indeks	qiymati
0	Bort
1	Sharon
2	Batty
3	Harry

Matnli qator yordamida massiv elementini ko'rsatish asosan, bir vaqtning o'zida qiymat va kattalik nomi saqlanayotganda qulay bo'ladi.

PHP tilida nom va nomeri bo'yicha elementlarni ko'rsatish va ishlash uchun massivni murakkabrok shakllari mavjud. Bular haqida keyingi mavzularda batafsil to'xtalib o'tiladi.

Massivlarni yaratish

Oddiy holatda massiv – bu nomerlangan tartib bo'yicha joylashgan qiymatlar ro'yxati. Qiymatlar massiv elementlariga to'g'ridan-to'g'ri yoki array() funkstiyasi yordamida o'zlashtirilishi mumkin. Bu usullarning ikkalasi bilan ham tanishib chikaylik.

array() funkstiyasi yordamida massivni aniqlash

array() funkstiyasidan massiv elementiga birdaniga bir necha qiymatlarni o'zlashtirishda foydalanish mumkin. Masalan,

```
$users=array ("Xamid", "Sobir", "Botir", "Nosir");
```

Endi uning nomeri bo'yicha massiv elementiga murojaat qilamiz:

```
print "$users[2]";
```

Natijada esa, brauzer oynasiga "Botir" yozuvi beriladi. Massivlar bilan ishlashda massiv indeksi noldan boshlanishini esdan chiqarmaslik lozim.

Identifikator yordamida massiv elementlarini yaratish

Massiv identifikatori yordamida yangi massiv yaratish yoki mavjud massivga yangi element qo'shish imkoniyati mavjud. Buning uchun massiv nomi va [] qavslarni berish lozim. Mustahkamlash uchun yana bir marta shu usul bilan \$users massivini yaratamiz:

```
$users[] "Bert";
```

```
$users[] "Sharon";
```

```
$users[] "Betty";
```

```
$users[] "Harry";
```

Bu erda [] ichida element indeksleri beriladi. PHP esa, avtomatik ravishda ularni sanab keyingi element nomeri bo'lishini aniqlab qo'yadi.

Dasturchi elementlar nomerini ko'rsatishi ham mumkin, faqat bu juda ham ehtiyotkorlikni talab qiladi. Quyidagi misolni ko'raylik:

```
$users[0]= "Bert"; $users[200]= "Sharon";
```

massivda faqat ikkita element mavjud, lekin oxirgi nomer 200 ga teng. Massivni oradagi elementlar hozircha yo'q. Massiv yaratilgandan o'esa, unga yangi elementlarni qo'shish mumkin.

Quyidagi misolda esa, array() funkstiyasi yordamida massiv yaratiladi va unga yangi element qo'shiladi:

```
$users= array ("Xalil", "Komil", "Soxib", "Toxir");
```

```
$users= "Sobit";
```

Strukturali (assostirovanny) massiv

Massiv elementiga nomeri bo'yicha murojaat qilish ya'ni, qanday yaratilgan bo'lsa shundayligicha foydalanish oson bo'ladi. Ba'zan massiv elementiga uning nomi bo'yicha murojaat qilishga ham to'g'ri keladi. Strukturali massivlarda element nomeri bo'yicha emas, balki nomi bo'yicha ko'rsatiladi.

Yangi termin. Strukturali massiv – bu massivni, uning elementiga nomi bo'yicha murojaat qilish mumkin. Boshqa dasturlash tillarida ham bu massivni struktura deb ataladi.

Strukturali massivni ham to'g'ridan-to'g'ri yoki array() funkstiyasi yordamida yaratish imkonini mavjud. PHP tilida bu massivlarni (strukturali va oddiy massivlar) alohida katta farqqa ega emas. Faqat ularga murojaat qilish boshqacharoq va ular bir-biridan farqli ularoq usul talab qiladi.

array() funkstiyasi yordamida strukturali massivni yaratish

array() funkstiyasi yordamida strukturali massivni yaratish uchun har bir element nomi va qiymatini berish lozim. Buni quyidagi misolda ko'rib o'tamiz. Unda 4 ta elementdan iborat \$character nomli strukturali massiv yaratilsin:

```
$character=array(  
    Name=> "Bob",  
    occupation=> "Superhero",  
    age=>30,  
    "special power"=> "x-ray vision"  
)
```

Endi massivning ixtiyoriy elementiga murojaat qilish mumkin;

```
Print $character[age];
```

Massiv elementi nomi - bu qatorlar bo'lib, agar bir nechta so'zdan iborat bo'lmasa, ularni qo'shtirnoq ichiga olish shart emas.

Strukturali massivni to'g'ridan-to'g'ri yaratish

Yangi massiv yaratish yoki massivga nom va qiymat qo'shish uchun nomi bo'yicha massivni ko'rsatib, shu elementga qiymatni o'zlashtirish lozim. Masalan, yana bir \$character massiv yarataylik

```
$character[name]= "Bob",  
$character[occupation]= "Superhero",  
$character[age]=30,  
$character["special power"] = "x-ray vision"
```

Ko'p o'lchovli massivlar

Ma'lumki, massiv elementlari biror qiymatga ega bo'lishi mumkinligini avvalgi mavzuda qarab o'tildi. Masalan, yuqoridagi misolida uchta element qator va bitta element butun sonidan iborat. Massivlar ba'zan murakkabroq ko'rinishga ega bo'lishi ham mumkin. Massivlar qiymatlardan, ob'ektlardan yoki hatto massivlarni o'zidan ham tashkil topgan bo'lishi mumkin. Ko'p o'lchovli massivlar aslida massivlardan tashkil topgan bo'ladi. Ularning har bir elementi massivdan iborat bo'ladi. Masalan, birinchi massivning ikkinchi elementiga murojaat qilish uchun uni quyidagicha yozish lozim bo'ladi:

\$array[1][2] Yangi termin. Ko'p o'lchovli massiv bu - har bir elementi massiv hisoblangan massivdir.

Ko'p o'lchovli massivlardan foydalanish malumotlarni murakkab strukturasini yaratish imkonini beradi. Masalan, har bir elementi strukturali massiv hisoblangan massiv yarataylik.

Misol 7.1.o'o'

```
<html>  
<head>  
<title> Ko'p o'lchovli massiv yaratish </title>  
</head>  
<body>
```

```

<?php
$characters=array(array(name=>"bob",
occupation=>"superhero",
age=>30,
speciality=>"x-ray vision"),
array(name=>"sally",
occupation=>"superhero",
age=>24,
speciality=>"superhuman strength"),
array(name=>"mary",
occupation=>"arch villian",
age=>63,
speciality=>"nanotechnology")
);
print $characters[0][occupation];
// prints "superhero"
?>
</body>
</html>

```

Agar misolga ahamiyat bersangiz, array() massivi ichma –ich ishlatilmoqda. Chunki, birinchi massiv yaratildi, keyin esa, xuddi shu massiv ichidagi element uchun ham ichki massiv yaratildi, so'ng xuddi shu massiv ichidagi element uchun ham ichki massiv yaratiladi.

U holda \$character [2][name] massiv foydalanuvchiga «mary» natijani, \$character[2][age] esa, 63 natijani kaytaradi.

Bu dasturni mantiqiy tahlil qilib, aytish mumkinki, oddiy, strukturali yoki murakkab kombinastiyali massivlarni yaratish imkoni mavjud.

8-ma'ruza. Massivlar. Massivlar bilan ishlash Massivlar ustida amallar.

Avvalgi mavzuda massivlarni yaratish usullari va mavjud massivga element qo'yishni ko'rib chiqildi. Endi esa, massiv xaqida ma'lumot olish va uning elementiga murojaat qilish uchun PHPning qo'shimcha imkoniyatlari bilan tanishamiz.

Massiv hajmini aniqlash

Massivning ixtiyoriy elementiga uning nomeri asosida murojaat qilish mumkin: print \$user[4]. Lekin massivlar bilan ishlash mexanizmi o'ta ixcham bo'lib, ba'zan massiv elementi nechtaligini ham unutib qo'yish mumkin. Xuddi shunday vaqtda count() funkstiyasi yordam beradi. Bu funkstiya massiv elementlar soni nechtaligini aniqlab beradi. Quyidagi misolda massivning oxirgi elementiga murojaat qilish uchun shu funkstiyadan foydalaniladi:

```
$user=array("Bert","Sharon","Betty","Harry"); print $users[count($users)-1];
```

Agar keltirib o'tilgan buyruqqa ahamiyat bersangiz, element nomeridan birini ayirilyapti, chunki massiv elementlari noldan boshlab sanaladi. Ya'ni indeks nomeri elementlar soniga teng emas.

Ukl yordamida massivni ko'rish

Uqilda massivning barcha elementlarini ko'rishning juda ham ko'plab usullari mavjud. Mavzuda bu usullardan kengroq tarqalgan foreach instrukstiyasini ko'rib o'tamiz. Bu instrukstiya PHP tilini 4-versiyasida paydo bo'lgan.

Agar indeksli massivga ega bo'lsak, u holda foreach instrukstiyasidan quyidagicha foydalanish mumkin:

```
Foreach ($array as $ tmp)
```

```
{  
//...  
}
```

bu erda \$array - massiv nomi, \$tmp - har bir elementning qiymati vaqtincha saqlanadigan o'zgaruvchi.

Misol 8.1. Massiv elementlarini qo'shish dasturida quyidagicha bajariladi:

```
$users=array("Bert", "Sharon", "Betty", "Harry");  
foreach ($users as $val)  
{  
print "$val<br>";  
}
```

Bu dasturda massiv elementlari vaqtincha \$ tmp o'zgaruvchisiga o'zlashtiriladi va brauzer oynasiga chop qilinadi.

Strukturali massivni stiklda ko'rish

Strukturali massivni stiklda ko'rish uchun , foreach instrukstiyasini biroz boshqacharoq usulda keltiriladi. Bu hol instrukstiya quyidagicha beriladi:

```
Foreach($ array as $ key=>$ value)  
{  
//...  
}
```

bu erda \$array – massiv nomi, \$key- massivning har bir elementi nomi saqlanadigan o'zgaruvchi, \$value - har bir element qiymati vaqtincha saqlanadigan o'zgaruvchi. Fikrlarni yanada mustahkamlash maqsadida quyidagi strukturali massivni ko'rish dasturini ko'rib o'taylik.

Misol 8.2.o'

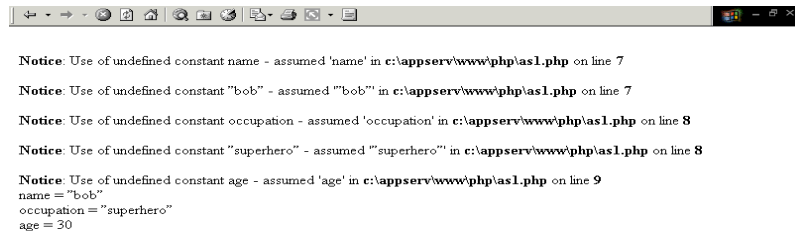
```
<html>  
<head>  
<title> Strukturali massivni kurish </title>  
</head>  
<body>  
<?php  
$character=array(name=>"bob",  
occupation=>"superhero",  
age=>30,  
"special power"=>"x-ray vision"  
);  
foreach($character as $key=>val)  
{
```

```

    print $key=$val<br>;
}
?>
</body>
</html>

```

Dasturni ishlatish natijasida esa quyidagi natijani olamiz:

Rasm 8.1. Dasturdan olingan natija.

Ko'p o'lchovli massivlarni brauzerga chop qilish.

Endi ko'p o'lchovli massivlarni yuqorida keltirib o'tilgan usullar bilan brauzer oynasiga chop qilish mumkin. 7.1-misolda keltirilgan dasturdagi massiv natijasini quyidagi misol yordamida chop qilaylik:

Misol 8.3.o'

```

<html>
<head>
<title> Ko'p o'lchovli massivni stiklda ko'rish </title>
</head>
<body>
<?php
$characters=array(array(name=>"bob",
occupation=>"superhero",
age=>30,
speciality=>"x-ray vision"),
array(name=>"sally",
occupation=>"superhero",
age=>24,
speciality=>"superhuman strength"),
array(name=>"mary",
occupation=>"arch villian",
age=>63,
speciality=>"nanotechnology")
);
foreach($characters as $val)
{

```



```

        foreach($val as $key=>final_val)
        {
            print "$key:final_val)
        }
        print "<br>";
    }
?>
</body>
</html>

```

Bu dasturdan 2 ta foreach stiklini tashkil qilinadi. Tashqi stikl nomeri bo'yicha saralangan \$users massiv elementlarini ajratadi. Bunda har bir element qiymati \$val o'zgaruvchisiga olinadi. Bu o'zgaruvchiga olingan har bir elementning o'zi ham massiv hisoblanadi va uni stiklda ko'rish mumkin. Ichki tashkil etilgan foreach stikli esa har bir element nomi va qiymatini \$key va \$final_val o'zgaruvchilarga oladi.

Dastur biz hohlagandek ishlashi uchun \$val o'zgaruvchisi doimo massiv bo'lishi lozim. Dasturini yanada yaxshiroq bo'lishi uchun argument massiv bo'lsa true aks holda false qiymat qaytaruvchi is_array () funkstiyasidan foydalanish lozim.

Endi massiv qiymatlarini saqlash va uning elementiga murojaat qilishni bilamiz, lekin PHP tilida bundan ham yaxshiroq imkoniyatlar mavjud.

Array_merge() funkstiyasi bilan massivlarni bog'lash

Array_merge() funkstiyasi bir necha massiv argumentlarini qabul qiladi va ularni bog'langanligi haqidagi natijani qaytaradi. Quyidagi misolda 2 ta massiv tashkil etib, 2-massivni birinchi massivga bog'laymiz va bu bog'lanish natijasini stiklda ko'ramiz.

```

$first=array ("a", "b", "c" );
$second=array("1", "2", "3");
$third=array_merge($first,$second);
foreach ($third as $ val)
{
    print "$ val<br> ";
}

```

\$third massivda \$first va \$second massivdagi barcha elementlarning nusxasi olinadi. Foreach stikl bu elementlarning hammasini
 tegi bilan ajratib chop qilib beradi. Bunda berilgan massivdagi ma'lumotlar o'zgarib ketmaydi. Lekin array_merge() funkstiyasi PHP tilini 4-versiyasidan boshlab ishlatilishi mumkin. Array_push() funkstiyasi yordamida massivga element qo'shish

Array_push() funkstiyasi massiv argumenti va shu massivga bog'lanayotgan argumentlar uchun bir nechta parametrlarni oladi. Bu funkstiyaning boshqa funkstiyalardan farqi, birinchi argumentni massiv sifatida oladi. Array_push() funkstiyasi natijaviy massivdagi elementlar sonini qaytaradi. Keltirilgan fikrlarni mustahkamlash maqsadida quyidagi misol yordamida massiv yaratamiz va unga bir necha element qo'shamiz.

```

$first=array("a", "b", "c");
$total= array_push ($first,1,2,3);

```

Bu erda array_push() funkstiyasi natijaviy massivdagi elementlar sonini qaytaradi. Endi \$first massivdagi elementlarga array_push() funkstiyasi yordamida berilgan 3 ta butun sonlar ham qo'shiladi. Bu barcha elementlarni foreach stikli yordamida brauzer oynasiga chop qilinadi.

Agar dasturga ahamiyat berilsa, \$first o'zgaruvchisidan oldin “\” belgisi qo'yilgan. Bu belgini qo'yilmasa PHP qator emas, balki \$first o'zgaruvchi qiymatini qaytarishi mumkin. Bu belgini ishlatishni maksimallashtirish deb ataladi.

Array_shift() funkstiyasi yordamida birinchi elementni o'chirish

Array_shift() funkstiyasi berilgan massivning birinchi elementini o'chiradi va shu o'chirilgan elementni qaytaradi. Quyidagi misolda ushbu funkstiyaning stiklda qo'llaniladi. Bunda massivda biror element qolganligini count() funkstiyasi yordamida tekshirib turamiz.

```
<?php
$an_array=array ("a", "b", "c");
while (count($an_array))
{
$val=array_shift($an_array);
print "$val<br>";
print "\$an_array massivda". Count ($an_array).
"element bor <br>";
?>
```

Bu dasturning natijasi quyidagi rasmda keltirilgan. Bu array_shift() funkstiyasi ham PHP tilining 4-versiyasida paydo bo'lgan.

rasm

Array_slice() funkstiyasi yordamida massiv qismini ajratish

Array_slice() funkstiyasi yordamida massiv qismini ajratish mumkin. Buning uchun massiv nomi, ajratilayotgan qismning birinchi (boshlang'ich) pozitsiyasi va shart bo'lmagan argumentning oxirgi pozitsiya beriladi. Agar ikkinchi argument berilmasa, u holda ajratilayotgan qism massiv oxirigacha deb tushuniladi. Array_slice() funkstiyasi mavjud massivni o'zgartirmaydi va ajratilgan qismdan iborat yangi massiv qaytaradi.

Quyidagi misolda massiv yaratamiz va undan 3 ta elementdan iborat yangi massiv ajratamiz.

```
$ first=array ("a", "b", "c", "d", "e", "f");
$ second=array_slice ($first,2,4);
foreach ($ first as $ val)
{
print "$ val <br>";
}
```

Natija sifatida esa, “s”, “d”, “e” dan iborat 3 ta element beriladi. Agar array_slice() funkstiyaning ikkinchi argumentiga qiymat berilmasa, elementlar soni berilgan massivning oxirigacha deb tushuniladi. Array_slice() funkstiyasi ham PHP tilining 4-versiyasida paydo bo'lgan. Massivlarni saralash

Massivlarni saralash - bu massivlar bilan ishlashning eng yaxshi usuli hisoblanadi. Buning uchun PHP tilida bir necha funkstiyalar mavjud bo'lib, ular

oddiy va strukturali massivlarni saralash imkonini beradi. Sort() funkstiyasi yordamida oddiy massivni saralash.

Sort() funkstiyasi 1 ta argument qabul qiladi va uni alfavit bo'yicha saralaydi. Agar uning elementlari sonlardan iborat bo'lsa, tartib bo'yicha saralaydi. Bu funkstiya berilgan massivni qayta ishlaydi va hech narsa qaytarmaydi. Masalan, quyidagi misol yordamida 1 ta simvoldan iborat qatorli massiv yaratamiz hamda uni saralaymiz va natijani brauzerga chop qilamiz.

```
$ an_array=array ("x", "a", "f", "c");  
sort ($ an_array);  
foreach ($ an_array as $ var )  
{  
print "$ var <br>";  
}
```

Sort() funkstiyasiga strukturali massiv berilmasligi lozim. Aks holda massiv to'g'ri saralansada, massivdagi hamma nomlar yo'qolib o'rniga sonlar yozilib qoladi.

Oddiy massivlarni teskari tartibda saralash ham mumkin. Buning uchun sort() funkstiyasi kabi foydalanuvchi rsort () funkstiyasi qo'llaniladi. asort () funkstiyasi yordamida strukturali massivni saralash

asort() funkstiyasi strukturali massiv argumentini oladi va sort() funkstiyasi kabi uni saralaydi lekin maydon nomini o'chirmaydi

```
$first=array ("first"⇒5, "second"⇒2, "third"⇒1) ;  
asort ($first);  
foreach ($first as $ key⇒$ val)  
{  
print "$key=$ val<br>";  
}
```

Bunday massivni teskari tartibda saralash uchun huddi shunday tartibda ishlovchi arsort() funkstiyasidan foydalanish lozim.

ksort () funkstiyasi yordamida strukturali massivni nomi bo'yicha saralash

ksort() funkstiyasi strukturali massiv argumentini oladi va uni maydon nomi bo'yicha saralaydi. U saralanayotgan massivni oladi lekin qiymat qaytarmaydi.

Masalan:

```
$first=array ("x"⇒5, "a"⇒2, "f"⇒1) ;  
ksort ($first);  
foreach ( $first as $ key⇒$ val)  
{  
print "$ key=$ val <br>";  
}
```

Massivni teskari tartibda saralash uchun shunday tartibda ishlovchi krsort() funkstiyasidan foydalanish lozim.

Xulosa

Demak, bu mavzuda massiv nima va u bilan ishlovchi PHPning ko'plab funkstiyalari bilan tanishildi. Shuningdek, elementlari o'z nomi bilan aniqlanuvchi strukturali massivlar va oddiy massivlarni yaratishni, hamda maxsus funkstiyalar yordamida massiv qismlarini ajratish va mavjud massivga element qo'shishni o'rganildi.

Nihoyat, massivni saralash nima va buning uchun PHPda qanday funktsiyalar mavjudligini o'rganildi.

Savollar.

Massiv yaratish uchun qanday funktsiyalardan foydalanish mumkin?

Quyidagi massivda oxirgi elementning indeksi nechaga teng? `$users=array("H", "B", "S");`

Massivdagi elementlar sonini qanday aniqlash mumkin?

Massivning barcha elementlarini qanday ko'rish mumkin?

Ikkita massivni qo'shish uchun qanday funktsiyadan foydalaniladi?

Strukturali massivni nomi bo'yicha qanday saralash mumkin.

9-ma'ruza. Ob'ektlarni yaratish. Klass (Sinf)lar. Avlod qoldirish.

Ob'ekli-dastur ta'minoti o'ziga xos bo'lgan murakkabliklarga ega. Shuningdek, PHP tili ham ob'ekli-dastur ta'minotining ba'zi-bir elementlaridan holi emas.

Bu mavzuda PHPning ba'zi-bir ob'ekli xususiyatlarini ko'rib o'tamiz va ularni aniq bir dasturlarda qo'llab o'tamiz. Bunda asosan quyidagilarni o'rganamiz:

ob'ekt va klasslar nima;

klasslar qanday yaratiladi va ularning avlod koldiruvchi xususiyatlari;

murakkab proektlar bilan ishlashda ob'ekli - dastur ta'minoti qanday yordam berish mumkin.

Ob'ekt nima?

Ob'ekt - bu klass deb nomlanuvchi maxsus qolip bo'yicha yaratilgan yopik turdagi o'zgaruvchi va funktsiyalar to'plami. Ob'ektlar dasturda ishlatiluvchi o'zining katta qismdagi ichki qurilmalariga ega. Ob'ektdan foydalanib asosiy dastur komanda berish yoki biror ma'lumotni olish bilan bog'liq qulay interfeysga ega bo'linadi va interfeys metod deb nomlanuvchi maxsus funktsiyalar ko'rinishiga ega bo'ladi.

Ob'ekt metodlari ob'ekt ko'rinishiga ega bo'ladi. Ob'ekt metodlari ob'ekt xususiyati deb nomlanuvchi shu ob'ektning o'zgaruvchilariga murojaat qila oladi.

Klassni aniqlashda tavsiflar to'plami beriladi, shu ob'ekt klassini yaratishda har bir tavsiflarni o'zagi (asosi) yaratiladi. Har bir ob'ektning tavsif ma'nosi turiga bo'lish mumkin. Masalan, biz avtomobil sinfi(klass)ni yaratishimiz mumkin. Bu sinf avtomobil rangi kabi tavsifga ega, lekin ba'zi avtomobillarning rangi ko'k, ba'zilari yashil va x.k bo'ladi.

Yangi termin. Klass(sinf) – bu xususiyat deb nomlanuvchi maxsus funktsiyalar to'plamidan iborat. Sinflar Class kalit so'zi yordamida yaratiladi. Sinflar - bu ob'ektlarga asos sifatida yaratiladigan shablon hisoblanadi. Ko'pincha ob'ektlarni sinfnining ma'lum ma'nodagi nusxasi ham deb ataladi. Ob'ekt new operatori yordamida yaratiladi. Ob'ekt yaratilgandan so'ng, uning xususiyat va metodlariga murojaat qilishimiz mumkin.

Ob'ektga mo'ljallangan dasturlashning eng asosiy yutuq tomoni dastur qismlarini qayta ishlatish mumkin. Yaratayotgan ob'ektimiz yozilayotgan sinf dasturning boshqa qismlariga bog'liq bo'lmaydi. Bu esa, bitta proektni yozib boshqasiga o'tishini osonlashtiradi. Bulardan tashqari yana bir yutuq tomoni, mavjud sinflar asosida yangi sinflarni yaratish mumkin. Yangi sinflarni bunday usulda yaratish bizga etarlicha murakkablikka ega dasturlarni yaratish imkonini beradi.

Ob'ektlarni yaratish

Ob'ekt yaratish uchun avvvlo bu ob'ekt kaysi sinf asosida yaratilishini ko'rsatish lozim. PHP4 tilida sinfni e'lon qilish uchun class kalit suzidan foydalaniladi.

```
class first_class
```

```
{
```

```
// eng oddiy sinf
```

```
}
```

first_class sinfi, bu shablon asosida xoxlaganimizcha ob'ekt yaratishimiz mumkin.

Ob'ektlar esa, new kalit suzi yordamida yaratiladi.

```
$obj1=new first_class();
```

```
$obj2=new first_class();
```

```
print "\$obj1-ob'ekt tipi".gettype($obj1). "<br>"
```

```
print "\$obj2-ob'ekt tipi".gettype($obj2). "<br>"
```

\$obj1 va \$obj2 o'zgaruvchi tiplarini gettype() funkstiyasi yordamida tekshirish mumkin. Bu funkstiya ixtiyoriy argumentni oladi va uni tipini kaytaradi.

Uzgaruvchilari nazorat kilinmaydigan tillarda bunday funkstiya turli o'zgaruvchiga ega funkstiyalar bilan ishlashda juda ham katta yordam beradi. Yukorida keltirilgan misolda gettype() funkstiyasi brouzer oynasiga "object" yozuvini chikaradi. Sinf shunday kolipki, unda juda ham kuplab ob'ektlarni mujassamlashtirish, yaratish mumkin.

Ob'ekt xususiyatlari

Ob'ektning holati ob'ekt xususiyati deb nomlanuvchi o'zgaruvchilardan aniqlanadi.

Bu o'zgaruvchilar sinfining ixtiyoriy joyida e'lon kilinishi mumkin, lekin tushunarli bulishi uchun boshlanishida e'lon kilinadi. Xususiyat qiymati son, massiv yoki ob'ekt bulishi ham mumkin.

```
Class first_class
```

```
{
```

```
var $name = "harry";
```

```
}
```

```
$obj1=new first_class();
```

```
$obj2=new first_class();
```

```
obj1    name = "bob" ;
```

```
print "$obj1 → name <br>"
```

```
print "$obj2 → name <br>"
```

→ operatori → ob'ekt xususiyatiga murojaaaat uchun ishlatiladi.

Ko'uplab ob'ektga mo'uljallangan dasturlash tillarida, xususan Java tilida ob'ekt metodi va o'zgaruvchilarga murojaat kilishda cheklanishlar bor. PHP tilida esa, bunday cheklanishlar yuk. Ob'ekt lardan ma'lumotlarni saqlash uchun foydalanish imkoniyati bor, lekin bu strukrurali massivlar kabi unum bera olmaydi.

Ob'ekt metodlari

Metod-bu sinf ichidagi aniqlangan funktsiya. Berilgan sinf asosida yaratilgan ob'ekt, shu sinf metodiga ham murojaat qiladi. Bu fikrlarga asos sifatida quyidagi misolni ko'raylik.

Misol 9.1. Metod asosida sinf.

```
<html>
<head>
    <title> Metodli klass</title>
</head>
<body>
<?php
class first_class
{
    var$name;
    function sayHello()
    {
        print "hello";
    }
}
$obj1=new first_class();
$obj1->sayHello();
// chop etadi"hello"
?>
</body>
</html>
```

Ko'rinib turganidek, metod oddiy funktsiyagao'uxshaydi. Farki shuki, metod sinf ichida yaratiladi. Ob'ekt metodiga→ operatori yordamida murojaat qilish mumkin. Metod sinf ichidagi barcha o'zgaruvchilardan foydalanish imkoniga ega. Biz ob'ekt xususiyatiga murojaat kilishni kurdik, lekin ob'ekt uziga qanday murojaat qiladi?. Bu savolga javobni quyidagi misoldan topamiz.

Misol 9.2. Metoddan xususiyatlarga murojaat.

```
<html>
<head>
    <title> 8.1 listing metoddan xususiyatlarga murojat </title>
</head>
<body>
<?php
class first_class
{
    var $name="harry";
    function sayHello()
    {
        print "hello my name is $this->name<BR>";
    }
}
```

```

$obj1=new first_class();
$obj1->sayHello();
// “hello my name is harry” ni chop etadi
?>
</body>
</html>

```

Sinf maxsus o'zgaruvchi bulib, u mavjud ob'ektga shu sinfni kursatadi. Xatto uzimiz uzlashtirgan nom bo'yicha ob'ektga murojaat kilishimiz mumkin, masalan \$obj1. lekin ob'ekt maxsus this kursatmasi (ukazatel) orqali uziga murojaat kilishi mumkin.

Bu nomni -> operatori bilan ishlatib, shu sinf mavjud ixtiyoriy ob'ekt xususiyatiga murojaat qilish mumkin.

Aytaylik, har bir ob'ektning first_class sinfidagi name xususiyatiga yangi qiymat o'zlashtirish lozim. U holda avval bajarganimiz kabi, har bir ob'ekt uchun oshkor bajarish yoki buning uchun maxsus metod yaratish mumkin. Metod asosida xususiyat qiymatini uzgaro'tirishga quyidagi quyidagi misolni ko'raylik.

Misol 9.3. Metodda xususiyat qiymatini o'zgartirish

```

<html>
<head>
  <title>8.3 misol. Metodda xususiyat qiymatini uzgaro'tirish </title>
</head>
<body>
<?php
class first_class
{
  var$name="harry";
function setName( $n)
{
  $this->name=$n;
}
function sayHello()
{
  print "hello my name is $this->name<BR>";
}
}

$obj1=new first_class();
$obj1->setName("william");
?>
</body>
</html>

```

Boshlanishida name xususiyati “harry” qatorigaega edi, lekin SetName() metodi ishlanganidan sung o'bu qator “William”ga almashdi. Bu erda xatto ob'ekt ham uz o'xususiyatini uzgaro'tirishi mumkin.

Biz bu erda zarur bir narsani unutdik. Agar biz sinf nomi bilan bir xil metod yaratsak, har safar ob'ekt yaratilayotganda avtomatik ravishda bu metod chakiriladi. Bunday maxsus metodlar konstruktor deb ataladi. Quyidagi misolda first_class sinfiga konstruktor kushamiz.

Misol 9.4. Konstruktorli klass

```
<html>
<head>
  <title> 8.4 listing Konstruktorli klass</title>
</head>
<body>
<?php
class first_class
{
  var$name;
  function first_class($n="anon")
  {
    $this->name=$n
  }
  function sayHello()
  {
    print "hello my name is $this->name<BR>";
  }
}
$obj1=new first_class("bob");
$obj2=new first_class("harry");
$obj1->sayHello();
// "hello my name is harry" ni chop etadi
$obj1->sayHello();
// "hello my name is harry" ni chop etadi
?>
</body>
</html>
```

first_class () konstruktori har safar ob'ektda first_class () sinfi yaratilayotganda avtomatik ravishda chakiriladi. Bu misolda, agar argument ko'rsatilmasa yangi ob'ektning name xususiyati "anon" ga ega bo'ladi.

Masalan, yuqoridagi fikrlarimizni asoslash maqsadida, har bir ustuni uz o'nomiga ega bulgan jadvaldan iborat sinf yaratamiz. Keyin esa, brauzer oynasiga ma'lumot chikarish imkonini beruvchi oddiy metodni shu sinfga kushamiz. Xozirga shuni uzi bizga etarli bulsin.

12-ma'ruza. MySQL misolida ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanish. ma'lumotlarni qo'shish va qayta ishlash. (4 soat)

PHP tilining eng ajoyib tomonlaridan biri, dasturchi ma'lumotlar bazasi bilan ishlashda juda ham ko'plab qulayliklarga ega bo'ladi. Bu ma'ruza davomida biz asosan MySQL sistemasi haqida fikr yuritamiz. Lekin, albatta PHPning boshqa ma'lumotlar bazasi asosida ishlovchi sistemalar bilan aloqasini ham biroz bo'lsada ko'rib o'tamiz. «Nima uchun aynan PHP bilan MySQL o'rtasida o'zaro aloqani o'rganishimiz lozim. Boshqa sistemalar ham mavjudku?» -degan savol tu'ilishi tabiiy albatta. Chunki, bu sistema ma'lumolarni boshqarish sistemasi hisoblanib, u PHPning eng asosiy manbasi hisoblanadi, hamda bu sistema bepul tarqatiladi va foydalanishga hamda o'rganishga juda ham qulay hisoblanadi. Bulardan tashqari MySQL baza bilan ishlovchi sistemani juda ham ko'plab platformalari mavjud. Agar bu sistema kompyuterimizda mavjud bo'lmasa, biz uni [http://www/mysql.org](http://www.mysql.org). tarmog'idan olishimiz mumkin. Mavzuni o'zlashtirish davomida esa, asosan quyidagilarni o'rganamiz:

- MySQL serveriga qanday bog'lanish;
- Ma'lumotlar bazasini qanday tanlash;
- Xatoliklarni qayta ishlash, to'g'rilash nima;
- Jadvalga ma'lumotlarni qanday qo'shiladi;
- Jadvaldan ma'lumotlarni qanday o'qiladi;
- Jadvaldagi mav'lumotlarni qanday o'zgartiriladi;
- Bazadagi ma'lumotlarning strukturasi nima.

SQL va u haqida qisqacha kirish.

Yangi termin. SQL ingliz tilidagi Structured Query Language yoki o'zbek tilidagi so'rovlar asosidagi strukturali til so'zlarining qisqartmasidan tashkil topgan. Bu til turli xildagi ma'lumotlar bazasiga murojaat qilish uchun standart imkoniyatlarga ega bo'lgan til hisoblanadi. Ko'plab bazalar bu til asosida o'zining versiyalariga ham ega. Lekin shunga qaramasdan SQL turli xil ko'rinishdagi ma'lumotlar bazalari bilan ishlash imkonini bera oladi.

Bu ma'ruzada biz SQL bilan ishlashning deyarli barcha imkoniyatlarini ko'rib o'tmasakda, asosiy tushunchalari, SQL tilining bir qismi hisoblangan MySQL ma'lumotlar bazasi bilan ishlashni o'rganamiz.

MySQL tizimi boshqa (удаленный) kompyuterlardagi foydalanuvchilar bilan bog'lanishi mumkin bo'lgan serverga ega bo'ladi. Serverga bog'lanib biz o'zimiz uchun kerak bo'lgan bazani topishimiz va u bilan ishlay olishimiz mumkin. Bazadagi ma'lumotlar hamisha qandaydir jadvalga ega bo'lgan ko'rinishda bo'ladi. Har bir jadval esa, ustun va qatorlardan iborat bo'lib, har bir yacheykada ma'lumotlar saqlanadi. Har bir ustunda esa, bitta tipga tegishli ma'lumotlarni yoziladi. Masalan, butun sonlar (tip INT) yoki qatorli tipdan (tip VARCHAR) iborat bo'lishi ham mumkin.

Tanlangan ma'lumotlar bazasida yangi jadval hosil qilish uchun quyidagicha SQL so'rovdan foydalanish lozim:

```
CREATE TABLE mytable (first_name VARCHAR(30), second_name  
VARCHAR(30), age INT);
```

Bu yangi jadvalda uchta ustun hosil bo'ladi yoki quyidagi nomga ega bo'lgan maydonlar hosil qilinadi: first_name va second_name nomli maydonlar 30 tagacha simvoldan iborat elementlarni olsa, age maydonida esa, butun sonlar saqlanadi. Bu jadvalga ma'lumot qo'shish uchun INSERT instrukstiyasidan foydalanish lozim: INSERT INTO mytable (first_name, second_name, age) VALUES ('John', 'Smith', 36);

Biz qo'shayotgan ma'lumotlarning maydoni nomlari birinchi qavsda, shu maydonga kiritiladigan yozuvlar esa ikkinchi qavsda beriladi.

```
SELECT * FROM mytable;
```

Jadvaldagi barcha ma'lumotlarga murojaat qila olish uchun SELECT instrukstiyasidan foydalanish lozim.

```
SELECT age FROM mytable;
```

* belgisi byuizga barcha maydonlar kerakligini bildiradi. Agar bizga faqat ba'zi bir maydonlar lozim bo'lsa, SELECT instrukstiyasida shu nomlarni barchasini berishimiz lozim bo'ladi.

Jadvaldagi avval yozilgan ma'lumotlarni yoki qiymatlarni o'zgartirish uchun UPDATE instrukstiyasidan foydalaniladi.

```
UPDATE mytable SET first_name='Bert';
```

Natijada first_name maydonining barcha yozuvlar o'zgaradi va jadvalning barcha qatorlarida Bert yozuvi yoziladi. SELECT va UPDATE instrukstiyasi asosida yozilgan barcha yozuvlarni WHERE yordamida chiqarish mumkin:

```
SELECT * FROM mytable WHERE first_name='Bert';
```

Bu instrukstiya Bert yozilgan maydonlarning barchasini aniqlab beradi. Quyida keltirib o'tadigan misolimizda agar ikkinchi maydon second_name da 'Baker' yozuvchi yozilgan bo'lsa, birinchi maydondagi yozuvlarni o'zgartirib beradi.

```
UPDATE mytable SET first_name='Bert' WHERE second_name='Baker';
```

SQL-ma'lumotlar bazasi bilan ishlashni yanada mukammalroq o'rganish uchun «Osvoy samostoyatelno SQL za 21 den (SQL ni 21 kunda o'zing o'rgan)» nomli adabiyotdan foydalanishni maslahat beramiz.

Ma'lumotlar bazasi serveriga bog'lanish.

O'zimizning alohida ma'lumotlar bazamiz bilan ishlashimiz uchun albatta serverga bog'lanishimiz lozim. Buning uchun PHPda mysql_connect() funkstiyasidan foydalaniladi. Bu funkstiya 3 ta argumentga ega bo'lib, ular kompyuter nomi, foydalanuvchi nomi va parol hisoblanadi. Agar bu argumentlarni tashkab yubormoqchi bo'lsak, u holda localhost kompyuter talab qilinadi. Unda foydalanuvchi nomi va uning paroli talab qilinmaydi, hamda bu kompyuterda mysqluser o'rnatilmagan bo'ladi.

Albatta, bunday bog'lanish katta ahamiyatga ega bo'lmaydi va faqat server mavjudligini aniqlab olish mumkin xolos. Shuning uchun ham kelgusida biz foydalanuvchi nomi va parolni berib ishlashga harakat qilamiz. Mysql_connect() funkstiyasi agar barcha ishlash to'g'ri yakunlansa, bog'lanish identifikatorini

qaytaradi. Bu identifikatorni biror o'zgaruvchida kelgusida foydalanish uchun saqlab qo'yish mumkin.

Quyidagi misol ma'lumotlar bazasi serveriga bog'lanishga oid misolni keltirib o'tamiz:

```
$link=mysql_connect("localhost", "root", "nickel");
```

```
if (! $link)
```

```
    die("Couldn't connect to MySQL");
```

Agar PHP ni Apache serveri bilan birga ishlayotgan bo'lsa, serverdagi ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanish uchun `mysql_pconnect()` funkstiyasidan foydalanilishi mumkin. Dasturchi nuqtai nazaridan bu funkstiyalarning vazifasi bir xil bo'lsada, lekin biroz bo'lsada farqi mavjud. Agar biz `mysql_pconnect()` funkstiyasidan foydalanayotgan bo'lsak, server bilan bog'lanishda uzilish hisobiga hech narsa yo'qotilmaydi yoki `mysql_close()` funkstiyasini ishlatmasak ham ortiqcha yo'qotishlar ro'y bermaydi.

6. Tajriba, amaliy va seminar mashg'ulotlar mazmuni

1-AMALIY ISH

Ishning mazmuni:	Web serverni o'rnatish. PHPda buyruqlarning yozilishi. O'zgaruvchilar va ularning turlari.
Ishning maqsadi:	Talabalarda Web serverni o'rnatish, PHPda buyruqlarning yozilishi, o'zgaruvchilar hamda ularning turlari bo'yicha amaliy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish.
Kerakli jihozlar:	Kompyuter va elektron qo'llanmalar
Amaliy ishini bajarish uchun zarur nazariy ma'lumotlar	Web serverlar haqida nazariy ma'lumotlarni bilishi. PHP tili va uning muharrirlari haqida bilishi. PHPda buyruqlarning yozilishini bilishi.

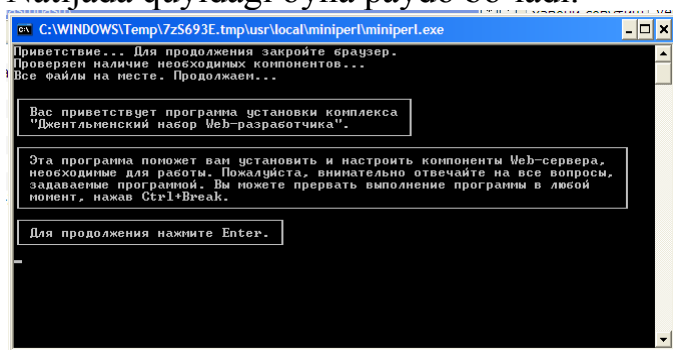
Amaliy ishini bajarish uchun kerakli

amaliy ko'nikmalar:

topshiriq: Denwer dastrini o'rnatish va ishga tushiring.

Bajarish:

Dastlab denwer dasturining o'rnatuvchi fayli (masalan, Denwer3_Base_2013-06-02_xdebug.exe fayli)ni kompyuterimizga ko'chirib olamiz va uni ishga tushiramiz. Natijada quyidagi oyna paydo bo'ladi.

Enter tugmasini bosamiz. Ekranda o'rnatiluvchi fayllarning ishchi katalogini ko'rshatish so'rovi hosil bo'ladi va C:\WebServers katalogi taklif qilinadi. O'zgarishsiz qolishini hohlasak Enter tugmasini bosamiz. Tasdiq so'rovi paydo bo'ladi.

> Установить в директорию C:\WebServers <y/n>? _

Y tugmasini bosamiz. Shundan so'ng ekranda virtual disk yaratish so'rovi paydo bo'ladi.

```
C:\WINDOWS\Temp\7zS693E.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe
Введите полный путь к директории (или букву диска, если устанавливаете
на флэш-накопитель). Либо же просто нажмите Enter, чтобы принять стандартный
путь - C:\WebServers.
> Иная директория или буква флэш-накопителя [C:\WebServers]:
> Установить в директорию C:\WebServers (y/n)?
Введите "y" (Да) или "n" (Нет): n
Введите "y" (Да) или "n" (Нет): y
* Директория для инструментария: C:\WebServers.
Теперь инсталлятор создаст отдельный виртуальный диск, который необходим
для функционирования всех компонентов системы. Отдельный диск сильно
упрощает работу с Web-инструментарием, позволяя устроить на машине нечто
вроде "маленького Unix".
Виртуальный диск - это просто синоним для одной из директорий на вашем
диске. После того как он будет создан, вся работа с виртуальным диском
будет в действительности происходить с указанной вами папкой. Чтобы
создать диск, необходима утилита subst, входящая в Windows.
Для продолжения нажмите Enter.
```

Enter tugmasini bosamiz natijada virtual disk belgisi so'rovi va taklif paydo bo'ladi.

```
C:\WINDOWS\Temp\7zS693E.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe
* Директория для инструментария: C:\WebServers.
Теперь инсталлятор создаст отдельный виртуальный диск, который необходим
для функционирования всех компонентов системы. Отдельный диск сильно
упрощает работу с Web-инструментарием, позволяя устроить на машине нечто
вроде "маленького Unix".
Виртуальный диск - это просто синоним для одной из директорий на вашем
диске. После того как он будет создан, вся работа с виртуальным диском
будет в действительности происходить с указанной вами папкой. Чтобы
создать диск, необходима утилита subst, входящая в Windows.
Для продолжения нажмите Enter.
Поиск утилиты subst...
Программа "subst" похожа на subst, пробуем запустить...
* Утилита subst обнаружена.
Определитесь с именем нового диска. Как оптимальный вариант предлагается
диск Z: - маловероятно, что он у вас уже занят. Впрочем, вы можете
вести и любую другую букву диска, который еще не занят. Указывать
существующие диски запрещено.
> Введите букву будущего виртуального диска [Z]:
```

Shundan so'ng ma'lumotlar ko'rsatilgan katalogga ko'chiriladi va quyidagi so'rov hosi bo'ladi.

```
C:\WINDOWS\Temp\7zS693E.tmp\usr\local\miniperl\miniperl.exe
Для продолжения нажмите Enter.
Копируются файлы, ждите...
Обновляем параметры конфигурации...
Денвер может запускаться в двух режимах:
1. Виртуальный диск создается ПРИ ЗАГРУЗКЕ ОС. Запуск серверов
осуществляется с помощью ярлыка на Рабочем столе. При завершения
работы Денвера виртуальный диск НЕ отключается.
* Этот режим рекомендуется использовать, если вы собираетесь
* использовать виртуальный диск, не запуская серверов (например,
* хотите запускать Perl-скрипты не только из браузера, но и из
* командной строки).
2. При загрузке ОС виртуальный диск НЕ создается. На Рабочем столе
также, как и в п. 1, создаются ярлыки для запуска и останова серверов.
При запуске серверов вначале создается виртуальный диск, после
останова - диск отключается.
* Необходимо помнить, что в этом режиме при неактивном Денвере не
* будет доступа к виртуальному диску (в частности, к Perl).
* Кроме того, некоторые версии Windows не умеют правильно отключать
* виртуальный диск (требуется перезагрузка).
Рекомендуется выбрать вариант 1, потому что он наиболее удобен.
> Введите 1 или 2 [1]:
```

Quyidagi takliflar beriladi:

1. OT yuklanishi bilan virtual disk yaratiladi. Denver ishi yakunlangach ham virtual disk o'chirilmaydi.

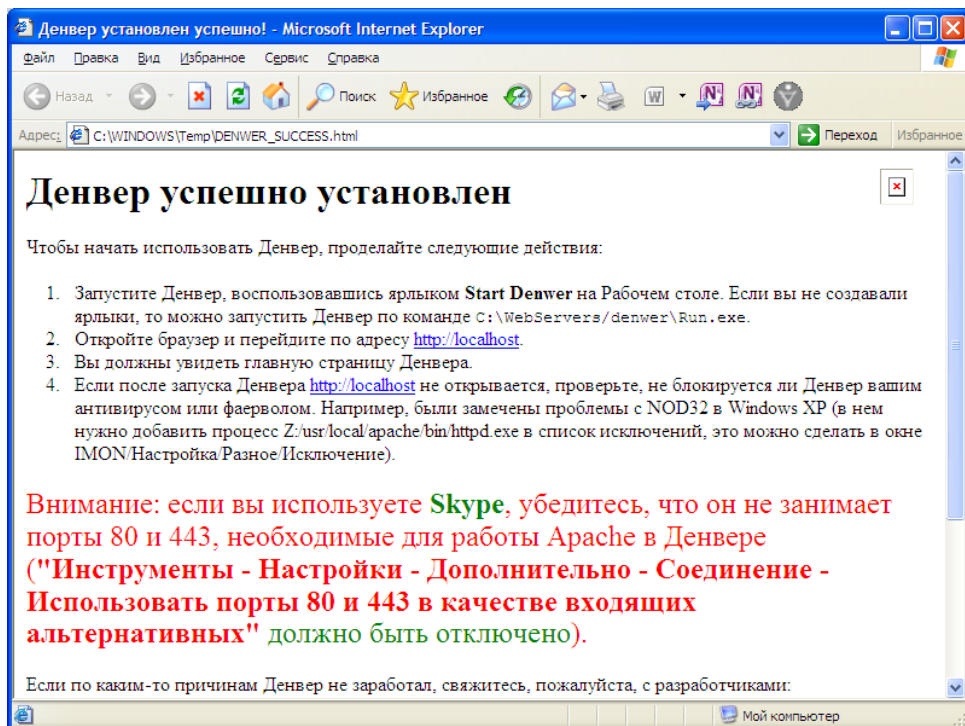
2. OT yuklanishi bilan virtual disk yaratilmaydi. Denver ishga tushirilganda yaratiladi, ishi tugatilganda esa disk o'chiriladi.

1- variant qulayligi taklif qilinadi. 1 yoki 2 raqamini kiritib Enter tugmasini bosish mumkin. Biz OT ishga tushganda ortiqcha yuklanish bolmasligi uchun 2 ni tanlaymiz.

Ishchi stolida denver dasturi yorliqlarini yaratish so'rovi paydo bo'ladi.

```
> Создать ярлыки на Рабочем столе для запуска Денвера (y/n)?
```

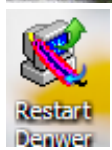
"Y" ni kiritib Enter tugmasini bosamiz. Natijada muvaffaqiyatli o'rnatish va denver haqidagi oyna ochiladi.

Ish stoilida quyidagi yorliqlar paydo bo'ladi.

Denverni ishga tushirish.

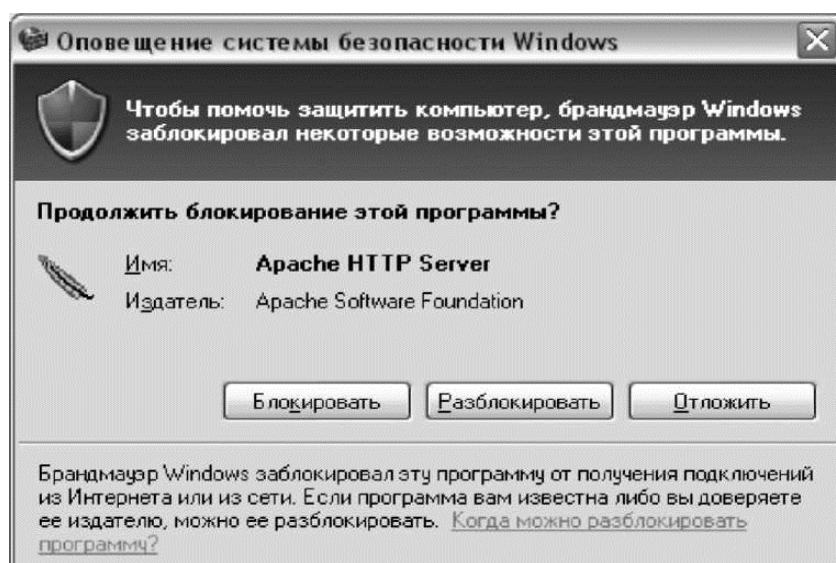

Denverni qayta yuklash.

Denver ishini to'xtatish.

Start Denwer tugmasini bosib dasturni ishga tushiramiz. Ekranda ogoxlantirish oynasi (Оповещение системы безопасности Windows) paydo bo'ladi.

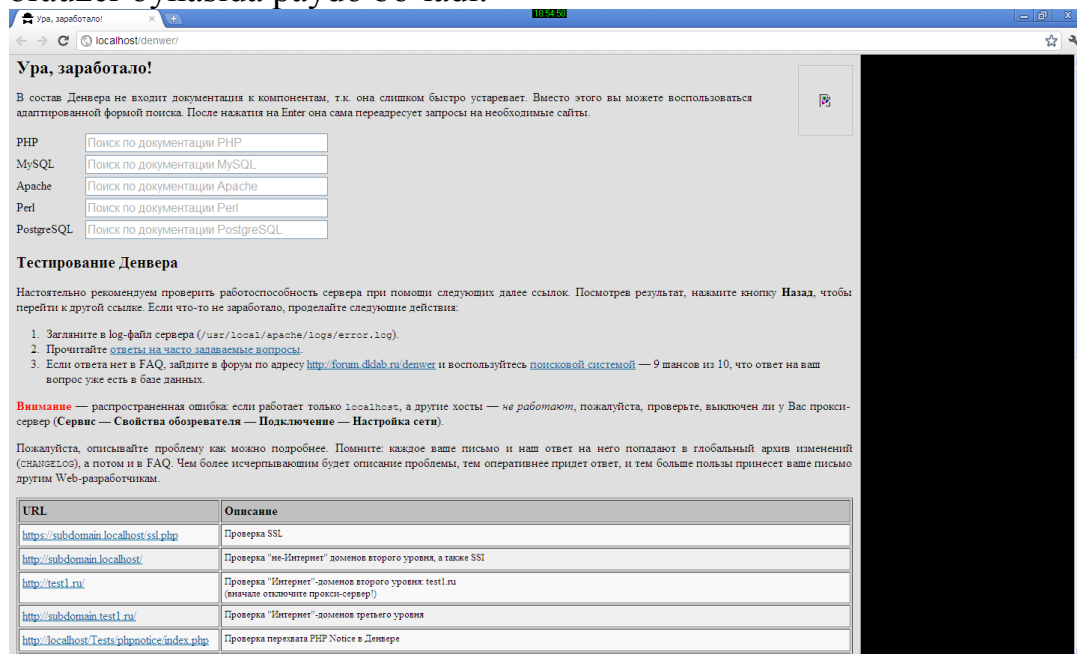
1.10- rasm. Ogoxlantirish oynasi

Разблокировать tugmasini bosamiz va quyidagi belgilar paydo bo'ladi.

Denwer va Apache serveri logotipi.

Dasturning odatiy ishashini tekshirish uchun mavjud brauzer masalan, GoogleChromeni ishga tushirib uning manzillar qatiriga <http://localhost/> yozuvini kiraitamiz. Agar hammasi joyida bo'lsa "Ура, заработало!" matnili ma'lumot brauzer oynasida paydo bo'ladi.

2-topshiriq. PHPda sodda dastur buyrug'ini yozing va ishga tushiring.

Бажарish.

PHP buyruqlari ochiluvchi – "<?php" va yopiluvchi – ">?" teglari orasida yoziladi.

Masalan,

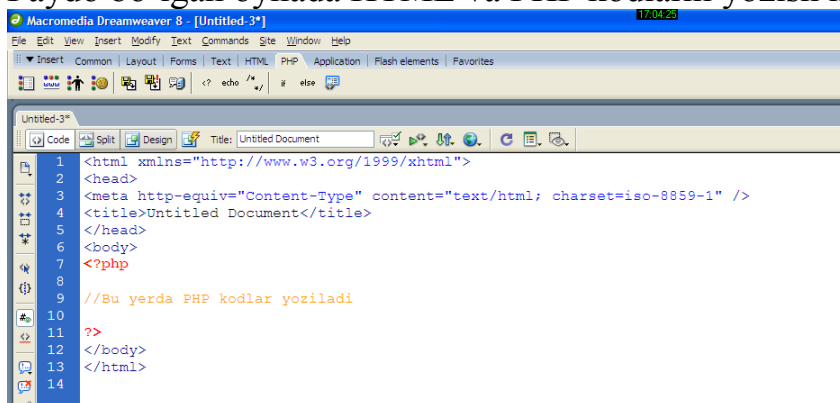
```
<html>
<head>
<title>Биринчи dastur</title>
</head>
<body>
<?php
echo "Salom, dunyo";
?>
</body>
</html>
```

Dasturni yozish uchun oddiy matn muharriridan foydalanish mumkin. Dasturchiga qulay bo'lishi uchun bir qancha PHP muxarrirlar yaratilgan. Masalan, PHPEditor, Netbeans, NotePad, Dreamweaver va boshqalar.

Bular ichidan Dreamweaver dasturidan foydalanishni ko'rib chiqamiz. Yangi hujjar yaratish darchasidan PHP bandini tanlaymiz.

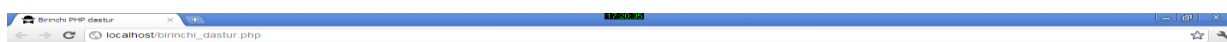
Paydo bo'lgan oynada HTML va PHP kodlarni yozish mumkin.

Unga quyidagi dastur o'zgarishlarini kiritamiz. Dastur natijasida ekranga "Salom, men PHP dasturman!" degan yozuv paydo bo'lsin.

```
<html>
<head>
<meta http-equiv="Content-Type" content="text/html; charset=iso-8859-1" />
<title>Birinchi PHP dastur</title>
</head>
<body>
<?php
echo "Salom, men PHP dasturman!"
?>
</body>
</html>
```

Dasturni c:\WebServers\home\localhost\www\ papkasiga birinchi_dastur.php nomi bilan saqlaymiz. Brauzerni ishga tushirib manzillar qatoriga localhost/birinchi_dastur.php manzilini kiritamiz. Natijada quyidagi natija paydo bo'ladi.

Salom, men PHP dasturman!

Amaliy ish uchun topshiriqlar:

1. XAMPP dasturini o'rnatish.

2. XAMPP dasturini ishga tushiring.
3. XAMPPni me'yorda ishlashini tekshirish uchun brauzerda "Salom, men N ning dasturiman" matnini paydo qilish dasturini tuzing. Bunda N har bir talabaning ismi va familiyasi.
4. Bajarilan ishlar bo'yicha hisobot tayyorlang.

2-AMALIY ISH

Ishning mazmuni:	PHPda operatorlardan foydalanib sodda dasturlar tuzish (if, while, for, ?, SwitchContinue va boshqa operatorlar).
Ishning maqsadi:	PHPda operatorlardan foydalanib sodda dasturlar tuzish bo'yicha amaliy malaka va ko'nikmalarni hosil qilish.
Kerakli jihozlar:	Kompyuter, elektron qo'llanma va dasturiy jixozlar.
Amaliy ishni bajarish uchun zarur nazariy ma'lumotlar	PHPda o'zgaruvchilar haqida tushunchalarga ega bo'lishi, buyruqlarini yozish strukturasi bilishi. If, while, for, Switch, Continue va boshqa operatorlarini bilishi.

Amaliy ishni bajarish uchun kerakli

amaliy ko'nikmalar:

Tanlash operatorlari / if...else

Tanlash operatorlariga: shartli operator (if...else) va variantli tanlash operatori (switch) kiradi. SHartli operator sintaksisi: if(shart) 1-operatorlar bloki else 2-operatorlar bloki

Shart shart ixtiyoriy ifoda bo'lishi mumkin. Agar u rost bo'lsa 1-operatorlar bloki operator bajariladi. Aks xolda 2-operatorlar bloki operatori bajariladi. Shartli operator qisqa shaklida else va 2-operatorlar bloki operatori yozilmaydi.

O'z o'rnida 1-operatorlar bloki va 2-operatorlar bloki operatorlari shartli operator bo'lishi mumkin. Bu ixtiyoriy chuqurlikdagi tekshirishlar ketma ketligini xosil qilishga imkon beradi. Bu ketma ketlikda shartli operator to'la yoki qisqa shaklda bo'lishi mumkin. Shuning uchun if va else operatorlarini bir biriga mos qo'yishda xatolik kelib chiqishi mumkin. Tilning sintaksisi bo'yicha ichki joylashtirilgan shartli operatorlaprda har bir else eng yaqin if ga mos keladi.

Variantli tanlash switch

Variantli tanlash switch multitanlash tashkil qilishning eng qulay usulidir. Uning sintaksisi quyidagicha:

switch(tanlash ifodasi)

```
{
    case 1-konstantali ifoda: operatorlar bloki; break;
    case 2- konstantali ifoda: operatorlar bloki; break;
```



```
default: operatorlar bloki;  
}
```

Boshqaruvchi struktura switch boshqarishni case bilan belgilangan operatorlar ichida, konstantali ifodasi qiymati tanlash ifodasi qiymati bilan teng operatorga uzatadi. Agar tanlash ifodasi qiymati konstantali ifodalarning birortasiga teng bo'lmasa default bilan belgilangan operatorga o'tiladi. Har bir variantli tanlash operatorida bittadan ortiq default bo'lishi mumkin emas, lekin u umuman qatnashmasligi mumkin.

Shartli operatoridagi kabi variantli tanlash operatorlari uchun ixtiyoriy darajadagi joylanganlik mumkin, lekin zarur bo'lmasa ko'paytirish kerak emas.

PHP da case belgilari sifatida literallar emas o'zgaruvchilar ham kelishi mumkin. Lekin case belgilari sifatida PHP da massivlar va ob'ektlar kelolmaydi.

Sikl operatorlari

Sikl operatorlari sikl tanasida operatorlarning ko'p marta bajarilishini ta'minlaydi.

PHP da 4 ta har xil sikl operatorlari mavjud:

oldingi shartli sikl: while(shart) { operatorlar; }

keyingi shartli sikl: do { operatorlar; } while(shart);

iteratsion sikl:

for(boshlang'ich qiymat; oxirgi qiymat; orttirma)

{ operatorlar; }

iteratsion sikl foreach:

foreach (array as [\$key =>] \$value)

{ operatorlar; }

Sodda while sikliga misol:

```
<?  
$var = 5;  
$i = 0;  
while(++$i <= $var)  
{  
    echo($i); echo('<br>');  
}  
?>
```

Sikldan chiqish uchun break operator qo'llanadi. Bu operator uchraganda sikl iteratsiyasi to'xtatiladi. Quyidagi misol bajarilganda, o'zgaruvchi \$var = 7 bo'lishiga qaramasdan, brauzer oynasida 1 dan 5 gacha raqamlar paydo bo'ladi.

```
<?  
$var = 7;  
$i = 0;  
while(++$i <= $var)  
{  
    echo($i);  
    echo('<br>');  
    if($i==3)break;  
}  
?>
```

Ba’zida joriy iteratsiyani to‘xtatib, darxol keyingisiga o‘tish kerak bo‘ladi. Buning uchun continue operatori qo‘llanadi:

```
<?
$var = 7;
$i = 0;
while(++$i <= $var)
{
    if($i==5)
    {
        continue;
    }
    echo($i);
    echo('<br>');
}
?>
```

Agar siz shartli operatorni echo operatoridan keyin qo‘ysangiz, kod xato bo‘ladi va 1 dan 20 gacha raqamlar chiqariladi, chunki ma’lum iteratsiyadasikldan chiqish sharti, shu iteratsiya bajarilgandan so‘ng tekshiriladi.

Cheksiz sikl while operatori yordamida quyidagicha xosil qilinadi:

```
while(1)
{
    ...
}
```

Bu while(true) yozuvning o‘zi.

Do...while operator keyingi shartlisikl operatori deyiladi. Ixtiyoriy xoldasiklga kirilgandasikl tanasi bajariladi(Ya’nisikl juda bo‘lmasa bir marta bajariladi) so‘ngra shart hisoblanadi va agar u 0 bo‘lsa Yana sikl tanasi bajariladi. Quyidagi misolda nol ro‘yxatga (++\$i <= \$var) shartga bog‘lanmagan xoldda qo‘shiladi:

```
<?
$var = 5;
$i = 0;
do
{
    echo($i); echo('<br>');
}
while(++$i <= $var)
?>
```

Sharti keyin kelgansikl agar qayta ishlashni tugatish belgisi kelgandan keyin kelganda to‘xtatish zarur bo‘lsa ishlatiladi.

Cheksiz sikl quyidagicha yoziladi:

```
do ; while(1);
```

For iteratsion sikl quyidagi formatga ega:

```
for (boshlang’ich_qiymat; oxirgi_qiymat; orttirma)
{ operatorlar; }
```

Bu erda boshlang’ich_qiymat (sikl initsializatsiyasi) – vergul bilan ajratilgan ta’riflar va ifodalar ketma ketligidir. Initsializatsiyaga kirgan hamma ifodalarsiklga kirishda

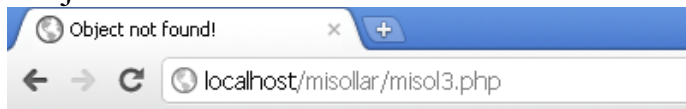
bir marta hisoblanadi. Odatda shu erda sanovchilar boshlang'ich qiymatlari vasikl parametrlari hisoblanadi. Ifoda -shart (oxirgi_qiymat) ma'nosi oldingi yoki oxirgi shartlisikllardagi kabi. Agar ifoda –shart bo'lmasa uning qiymati har doim rost hisoblanadi. Ifoda orttirma har bir iteratsiya oxirida sikl tanasi bajarilgandan so'ng hisoblanadi.

1-topshiriq: Berilgan o'zgaruvchini turini tekshiring.

Dreamweaver dastruni ishga tushiramiz va yangi PHP fayl oynasini ochamiz. Kodlar oynasiga quyidagi dastur kodlarini birma-bir kiritib alohida (... \xampp\htdocs\misol\ papkasiga) misol.php nomi bilan saqlaymiz.

```
<?php
$a= "15";
$b=29;
echo "a o'zgaruvchisining turi: ", gettype($a), "<br>";
echo "b o'zgaruvchisining turi: ", gettype($b);
?>
```

Web serverni ishchi xolatga o'tkazamiz va brauzer oynasini ochib unga localhost/misollar/misol.php qatorini kiritib Enter tugmasini bosamiz. Quyidagi natijani ko'ramiz.

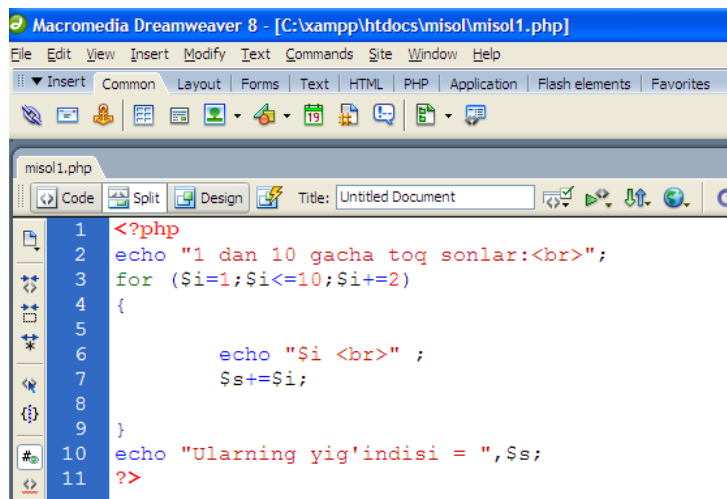
```
a o'zgaruvchisining turi: string
b o'zgaruvchisining turi: integer
```

2-topshiriq: 1 dan 100 gacha bo'lgan toq sonlarni va ularning yig'indisini chop eting.

Bajarish: Dreamweaver dastruni ishga tushiramiz va yangi PHP fayl oynasini ochamiz. Kodlar oynasiga quyidagi dastur kodlarini birma-bir kiritib alohida (... \xampp\htdocs\misol\ papkasiga)saqlaymiz. Masalani hal etish uchun shartli operator - if va takrorlanuvchi operatorlar (for, while, do...while)dan biridan foydalanishimiz mumkin. Dastur matni quyidagicha bo'ladi.

for sikl operatoridan foydalanilganda:

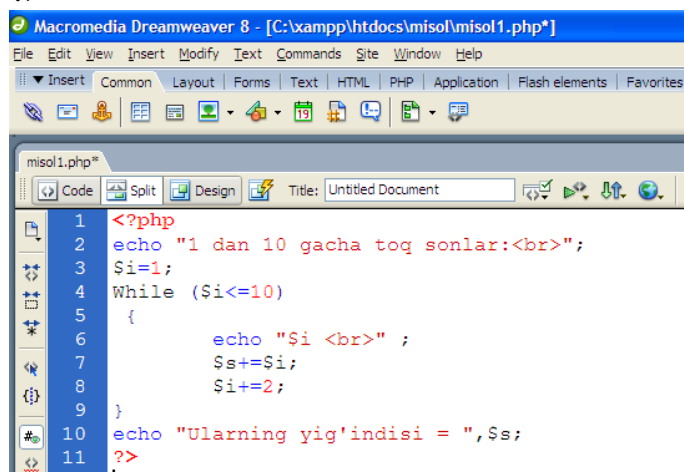
```
<?php
echo "1 dan 10 gacha toq sonlar:<br>";
for ($i=1;$i<=10;$i+=2)
{
    echo "$i <br>" ;
    $s+=$i;
}
echo "Ularning yig'indisi = ",$s;
?>
```

A screenshot of the Macromedia Dreamweaver 8 interface. The title bar shows the file path: [C:\xampp\htdocs\misol\misol1.php]. The menu bar includes File, Edit, View, Insert, Modify, Text, Commands, Site, Window, and Help. The 'Insert' menu is open, showing options like Common, Layout, Forms, Text, HTML, PHP, Application, Flash elements, and Favorites. The 'Code' view is selected, showing the following PHP code:

```
1 <?php
2 echo "1 dan 10 gacha toq sonlar:<br>";
3 for ($i=1;$i<=10;$i+=2)
4 {
5
6     echo "$i <br>" ;
7     $s+=$i;
8
9 }
10 echo "Ularning yig'indisi = ",$s;
11 ?>
```

while sikl operatoridan foydalanilganda:

```
<?php
echo "1 dan 10 gacha toq sonlar:<br>";
$i=1;
While ($i<=10)
{
    echo "$i <br>" ;
    $s+=$i;
    $i+=2;
}
echo "Ularning yig'indisi = ",$s;
?>
```

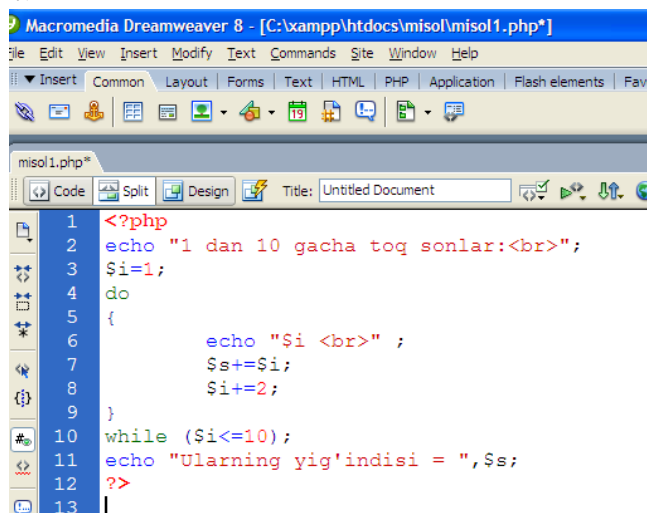
A screenshot of the Macromedia Dreamweaver 8 interface, similar to the first one. The title bar shows the file path: [C:\xampp\htdocs\misol\misol1.php*]. The menu bar is the same. The 'Code' view is selected, showing the following PHP code:

```
1 <?php
2 echo "1 dan 10 gacha toq sonlar:<br>";
3 $i=1;
4 While ($i<=10)
5 {
6     echo "$i <br>" ;
7     $s+=$i;
8     $i+=2;
9 }
10 echo "Ularning yig'indisi = ",$s;
11 ?>
```

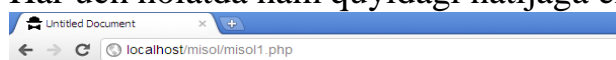
do...while sikl operatoridan foydalanilganda:

```
<?php
echo "1 dan 10 gacha toq sonlar:<br>";
$i=1;
do
{
    echo "$i <br>" ;
    $s+=$i;
    $i+=2;
}
while ($i<=10);
```

```
echo "Ularning yig'indisi = ",$s;  
?>
```


Har uch holatda ham quyidagi natijaga erishamiz.

1 dan 10 gacha toq sonlar:

1
3
5
7
9

Ularning yig'indisi = 25

Amaliy ish uchun topshiriqlar:

1. Variant bo'yicha berilgan topshiriqni bajaring.
2. Natijalarni tahlil qiling.
4. Bajarilan ishlar bo'yicha hisobot tayyorlang.

3-AMALIY ISH

Ishning mazmuni: PHPda massivlar, funksiyalar va obyektlar bilan ishlash.

Ishning maqsadi: PHPda funksiyalar, massivlar va ob'ektlardan foydalanib dasutlar tuzish bo'yicha amaliy malaka va ko'nikmalarni hosil qilish.

Kerakli jihozlar: Kompyuter, elektron qo'llanma va dasturiy jixozlar.

Amaliy ishni bajarish uchun zarur nazariy ma'lumotlar PHPda funksiyalar, massivlar va ob'ektlar haqida tushunchalarga ega bo'ishi. funksiyalar, massivlar va ob'ektlar yaratish hamda foydalanishda ishlatiladigan buyruqlarini yozilish strukturasini bilishi.

amaliy ko'nikmalar:

Nazariy ma'lumotlar.

Massivlar

Massivlar initsializatsiyasi

PHP da massivlarni initsializatsiya qilishning 2 usuli mavjud. Birinchisi massiv elementlariga qiymat berishdan iborat:

```
<?
    $car[] = "damas";
    $car[] = "nexia";
    echo($car[1]); // chiqaradi "nexia"
?>
```

Massiv indeksini ochiq ko'rsatish mumkin:

```
<?php
    $car[0] = "damas";
    $car[1] = "nexia";
    echo($car[1]); // chiqaradi "nexia"
?>
```

Agar massiv elementlarini e'lon qilishda oshkora indeksatsiyali va indeksatsiyasiz o'zgaruvchilar aralashib kelsa indeks berilmagan elementga ishlatilgan indekslar ichida eng kattasidan keyin keluvchi ruxsat berilgan indeksni beradi. Masalan agar biz yaratgan massiv elementlar indekslari 10, 20 va 30 bo'lsa va indeks ko'rsatmasdan Yangi element yaratsak, uning indeks avtomatik ravishda 31 bo'ladi:

```
<?php
    $car[10] = "damas";
    $car[20] = "nexia";
    $car[30] = "captiva";
    $car[] = "malibu";
    echo($car[31]); // chiqaradi "malibu"
?>
```

Alternativ usul array() konstruktsiyasidan foydalanishdan iborat:

```
<?
    $car = array("damas","nexia");
    echo($car[1]); // chiqaradi "nexia"
?>
```

Indekslarni oshkora ko'rsatish uchun => operator qo'llanadi:

```
<?php
    $car = array("damas", 5 => "nexia","captiva","malibu");
    echo($car[0]); echo("<br>"); // chiqaradi "damas"
    echo($car[5]); echo("<br>"); // chiqaradi "nexia"
    echo($car[6]); echo("<br>"); // chiqaradi "captiva"
    echo($car[7]); // chiqaradi "malibu"
?>
```

Massiv indeksleri satrlar ham bo'lishi mumkin:

```
<?php
    $car = array("gm" => "captiva", "dw" => "tiko");
```



```
echo($car["gm"]); echo("<br>"); // chiqaradi "captiva"
echo($car["dw"]); // chiqaradi "tiko"
```

?>

Massivlarni ko‘rib chiqish uchun foreach sikli

PHPda massiv elementlarini ko‘rib chiqish uchun foreach operatoridan foydalanish mumkin. Bu operator sintaksisi:

```
foreach (array as [$key =>] $value)
{
    operatorlar;
}
```

Bu sikl ma‘nosi sodda: har bir element ko‘rilganda uning indeksi \$key o‘zgaruvchiga, qiymati bo‘lsa \$value o‘zgaruvchiga joylashtiriladi. Bu ikki o‘zgaruvchilarning nomlari ixtiyoriydir.

Misol:

```
<?php
$car = array("damas", "nexia", "captiva", "malibu");
foreach($car as $index => $val)
{
    echo("$index -> $val <br>");
}
```

?>

Sintaksisdan ko‘rinib turibdiki, \$key o‘zgaruvchidan foydalanish shart emas, shuning uchun tashlab yuborilishi mumkin:

```
<?php
echo("kerakli mashinalar: <br> <ul>")
);
$car = array("damas", "nexia", "captiva", "malibu");
foreach($car as $val)
{
    echo("<li>$val</li>\n");
}
echo("</ul>");
```

?>

Ko‘p o‘lchovli massivlar

Ko‘p o‘lchovli massivlarni ko‘rib chiqish uchun ichki joylashgan array() konstruktsiyasidan foydalaniladi. Ko‘p o‘lchovli massivlarni o‘qib chiqish joylangan sikllar yordamida amalgam oshiriladi. Quyidagi scriptda ko‘p o‘lchovli massiv yaratish va ko‘rib chiqish ko‘rsatilgan.

Misol:

```
<?php
$ship = array(
    "Passajir kema" => array("Yacht", "Liner", "Ferry"),
    "Xarbiy kema" => array("Battle-wagon", "Submarine", "Cruiser"),
    "Yuk kemasi" => array("Tank vessel", "Dry-cargo ship", "Container cargo ship")
);
foreach($ship as $key => $type)
```

```

{
    echo("<h2>$key</h2>\n"."<ul>\n");
    foreach($type as $ship)
    {
        echo("\t<li>$ship</li>\n");
    }
}
echo("</ul>\n");
?>

```

Bu scriptbajarilish natijasi:

Passajir kema

Yacht

Liner

Ferry

Xarbiy kema

Battle-wagon

Submarine

Cruiser

Yuk kemasi

Tank vessel

Dry-cargo ship

Container cargo ship

Endi PHP da mavjud massivlar bilan ishlash funktsiyalarini ko‘rib chiqamiz.

Funktsiya count()

Sintaksis: int count(mixed var)

Bu funktsiya argument sifatida massivni qabul qilib, undagi elementlar sonini qaytaradi.

Funktsiya in_array()

Sintaksis: boolean in_array(mixed needle, array haystack [, bool strict])

Bu funktsiya haystack massivda needle qiymatni qidiradi va agar u mavjud bo‘lsa true qaytaradi, aks xolda false qaytaradi.

Funktsiya reset()

Sintaksis: mixed reset(array array)

Funktsiya reset()massiv ko‘rsatkichini birinchi elementga o‘rnatadi va massiv birinchi elementi qiymatini qaytaradi.

Kichkina izox. PHP da har bir massiv jorielemenga ko‘rsatkichna ega. Quyidagi foreach kabi konstruktsiyalar Bilan ishlashda ko‘rsatkich haqida o‘ylash kerak emas, chunki foreach uni massiv boshiga o‘rnatadi.Lekin boshqa massivlar funktsiyalari masalan prev(), next(), massiv ko‘rsatkichlarini suradi, bu esa array_walk(), kabi qayta ishlashni ko‘rsatkichni turgan joyidan boshlovchi funktsiyalar uchun katta ahamiyatga ega.

Massivlarni tartiblash funktsiyalari

sort()

Massivni o‘rish bo‘yicha tartiblash funktsiyasi.

Sintaksis: void sort(array array [, int sort_flags])

Funktsiya array massivini o'sish bo'yicha tartiblaydi. Majburiy bo'lmagan element sort_flags elementlar qanday tartiblanishi kerakligini ko'rsatadi(tartiblash bayroqlarini belgilaydi). Argumentning mumkin bo'lgan qiymatlari quyidagilar: SORT_REGULAR – elementlar normal soldishtiradi (elementlarni "boricha" solishtiradi)

SORT_NUMERIC – elementlarni sonlar sifatida solishtiradi

SORT_STRING - elementlarni satrlar sifatida almashtiradi

Umuman olganda bu funktsiya ro'yxatlarni tartiblash uchun mo'ljallangan. Ro'yxat deganda kalitlari nuldan boshlangan va bo'shliklarga ega bo'lmagan massiv tushuniladi. Funktsiya sort() ixtiyoriy massivni ro'yxat deb qaraydi.

Misol:

```
<?php
    $arr = array("2", "1", "4", "3","5");
    sort($arr);
    for($i=0; $i < count($arr); $i++)
    {
        echo ("{$i}:$arr[$i] ");
    }
    // chiqaradi "0:1 1:2 2:3 3:4 4:5"
```

?>

Natija:

0:1 1:2 2:3 3:4 4:5

Agar siz satrlarni tartiblayotgan bo'lsangiz, misol uchun massiv quyidagi ko'rinishga ega bo'lsa

```
array("one", "two", "abs", "three", "uic", "for", "five");
```

bu ajoyib funktsiya quyidagi natijani qaytaradi:

Natija:

0:abs 1:five 2:for 3:one 4:three 5:two 6:uic

Ya'ni satrlarni u alfa-beta tartibda, soddaroq aytganda birinchi harflari alfavitda kelishi bo'yicha tartiblaydi.

rsort()

Massivlarni kamayish bo'yicha tartiblash.

Sintaksis: void rsort(array arr [, int sort_flags])

Shunga o'xshash sort() funktsiyasi faqat kamayish bo'yicha tartiblaydi. Oldingi sort() funktsiyasi uchun ko'rilgan scriptni olamiz, faqat sort(\$arr) o'rniga rsort(\$arr) qo'yamiz.

Natija:

0:5 1:4 2:3 3:2 4:1

asort()

Assotsiativ massivni o'sish bo'yicha tartiblash.

Sintaksis: void asort(array arr [, int sort_flags])

Funktsiya asort() berilgan arr massivni shunday tartiblaydiki uning qiymatlari alfavit tartibida (agar satr bo'lsa) yoki o'sish tartibda (sonlar uchun) tartibda joylashadi. Bu funktsiyaning sort() funktsiyasidan muxim farqi shundaki asort() funktsiyasi qo'llanilganda kalitlar va ularga mos qiymatlar orasida bog'liklik saqlanadi, sort() funktsiyasida bo'lsa bu bog'liqlik uziladi.

Misol:

```
<?php
    $arr = array("a" => "one", "b" => "two", "c" => "three", "d" => "four");
    asort($arr);
    foreach($arr as $key => $val)
    {
        echo (" $key => $val ");
    }
?>
```

Natija:

d => four a => one c => three b => two

Ko‘rinib turibdiki "kalit-qiymat" bog‘lanishlari saqlanib qolgan.

Ko‘zda tutilgan bo‘yicha asort() funksiyasi massivni alfavit bo‘yicha tartiblaydi. Tartiblashbayroqlari sort_flags qiymatlari sort() funksiyasi ta’rifida keltirilgan.

arsort()

Assotsiativ massivlarni kamayish bo‘yicha tartiblash.

Sintaksis: void arsort(array arr [, int sort_flags])

Bu funktsiya asort() funksiyasiga o‘xshash, faqat u massivni o‘lish bo‘yicha emas kamayish bo‘yicha tartiblaydi.

ksort()

Massivlarni kalit o‘lishi bo‘yicha tartiblash.

Sintaksis: int ksort(array arr [, int sort_flags])

Bu funktsiyada tartiblash qiymatlar bo‘yicha emas, balkim kalitlar bo‘yicha o‘lish tartibida amalga oshiriladi.

```
<?php
    $arr = array("a" => "one", "b" => "two", "c" => "three", "d" => "four");
    ksort($arr);
    foreach($arr as $key => $val)
    {
        echo (" $key => $val ");
    }
?>
```

Natija:

a => one b => two c => three d => four

ksort()

Indekslar kamayishi bo‘yicha massivlarni tartiblash.

Sintaksis: int krsort(array arr [, int sort_flags])

Xuddi ksort() funktsiyaga o‘xshash, faqat massivni kalitlar bo‘yicha teskari tartibda (kamayish bo‘yicha) tartiblaydi.

array_reverse()

Massiv elementlarini teskari joylashtirish.

Sintaksis: array array_reverse(array arr [, bool preserve_keys])

Funktsiya array_reverse() elementlari parametrdagi berilgan arr massivi elementlariga nisbatan teskari joylashtirilgan massivni qaytaradi. Kalitlar va qiymatlar orasidagi bog‘lanish saqlanib qoladi. Agar majburiy bo‘lmagan parametr preserve_keys ga true berilsa, kalitlar ham teskari tartibda joylashadi.

Misol:

```
<?php
    $arr = array ("php", 4.0, array ("green", "red"));
    $result = array_reverse ($arr);
    echo "Massiv: <br>";
    foreach($result as $key => $val)
    {
        echo ("$key => $val <br>");
    }
    echo("<br>");
    echo "Tartiblangan massiv: <br>";
    $result_keed = array_reverse ($arr, false);
    foreach($result_keed as $key => $val)
    {
        echo ("$key => $val<br> ");
    }
?>
```

Birinchi xolda:

Natija:

Massiv:

0 =>Array

1 =>4

2 =>php

Tartiblangan massiv:

0 =>Array

1 =>4

2 =>php

Agar ikkinchi parametrga true qiymat berilsa:

Natija:

Massiv:

0 =>Array

1 =>4

2 =>php

Tartiblangan massiv:

2 =>Array

1 =>4

0 =>php

shuffle()

Massiv elementlarini tasodifiy joylashtirish.

Sintaksis: void shuffle(array arr)

shuffle() funksiyasi arr massivi elementlarini tasodifiy aralashtiradi.

natsort()

Tabiiy tartiblashni bajaradi.

Sintaksis: void natsort(array arr)

Bunday tartiblashni satrlarni tartiblashda uchratgan edik. Tabiiy tartiblash deb elementlar tushunarli tartibda joylashga aytiladi.

Misol:

```
<?php
$array1 = $array2 = array("pict10.gif", "pict2.gif", "pict20.gif", "pict1.gif");
echo ("oddiy tartiblash:"); echo ("<br>");
sort($array1);
print_r($array1);
echo ("<br>"); echo ("tabiiy tartiblash:"); echo ("<br>");
natsort($array2);
print_r($array2);
?>
```

Natija:

oddiy tartiblash:

Array ([0] => pict1.gif [1] => pict10.gif [2] => pict2.gif [3] => pict20.gif)

estestvennaya sortirovka:

Array ([3] => pict1.gif [1] => pict2.gif [0] => pict10.gif [2] => pict20.gif)

Massivs kursori (ko'rsatkichi) Bilan ishlash

Yuqorida reset() funktsiyasi Bilan tanishgan edik. Bu funktsiya massiv kursorini bo'shatadi, Ya'ni massiv ichki kurssorini massiv boshiga keltiradi va birinchi element qiymatini qaytaradi.

Funktsiya end() ko'rilgan reset() funktsiyaga teskari vazifa bajaradi –kursorni massiva oxiriga keltiradi. Funktsiya sintaksis reset() funktsiyasi sintaksisiga o'xshash:

end()

Sintaksis: mixed end(array array arr)

next()

Funktsiya next() massiv kursorini bita pozitsiya oldinga suradi.

Sintaksis: mixed next(array array arr)

Ya'ni bu funktsiya massiv kursorini keyingi elementga o'rnatadi va siljitishdan oldin kursor joylashgan element qiymatini qaytaradi. Agar massivda qolmagan bo'lsa false qaytaradi. Bu funktsiyadan foydalanilganda bir narsani unutmaslik kerak: kursorga bo'sh element uchragan xolda ham false qaytariladi. Shuning uchun bo'sh elementlari yuo'lgan massivlar bilan ishlamoqchi bo'lsangiz each() funktsiyasidan foydalangan yaxshiroqdir.

prev()

prev() funktsiyasi kursorni bitta pozitsiyaga orqaga suradi. Funktsiya Sintaksisi va ishi next() funktsiyasi Bilan bir xil.

Sintaksis: mixed prev(array array arr)

current()

Massivning joriy elementini, kursor xolatini o'zgartirmasdan aniqlash uchun current() funktsiyasi qo'llanadi.

Sintaksis: mixed current(array array arr)

Funktsiya current() massiv kursori joylashgan elementni faytaradi va shu bilan birga kursorni siljitmaydi. Agar kursor massiv tashqarisida bo'lsa yoki massiv bo'sh elementlardan iborat bo'lsa funktsiya false qaytaradi.

pos()funksiyasi current()funksiyasining to'la sinonimidir.

key()

Funktsiya key() massiv joriy elementi indeksini qaytaradi.

Sintaksis: mixed key(array array arr)

PHP da funksiyalar

Funktsiyalarni ta'riflash va chaqirish

Funktsiya function kalit so'zi yordamida e'lon qilinadi. Bu kalit so'zdan so'ng figurali qavs ichida funksiya tansini xosil qiluvchi har xil operatorlar yoziladi:

```
function MyFunction()
```

```
{
```

```
// operatorlar
```

```
}
```

Agar funksiya argumentlar qabul qilsa, ular funksiya ta'rifida uzgaruvchilar sifatida yoziladi. Funktsiya argumenti funksiya tanasiga keyingi amallarda qo'llanish uchun uzatiladigan o'zgaruvchidir. Agar funksiya bittadan argumentga ega bo'lsa, bu argumentlar vergul bilan ajratiladi:

```
function MyFunction($var, $var1, $var2)
```

Agar funksiya biror qiymat qaytarsa, funksiya tanasida albatta return operatori mavjud bo'lishi kerak:

```
function MyFunction()
```

```
{
```

```
    return $ret; // $ret o'zgaruvchi qiymati qaytariladi
```

```
}
```

Sodda funksiya misol.

```
<?php
```

```
function get_sum()
```

```
{
```

```
    $var = 5;
```

```
    $var1 = 10;
```

```
    $sum = $var + $var1;
```

```
    return $sum;
```

```
}
```

```
echo(get_sum()); // 15 chiqaradi
```

```
?>
```

Bu misolda ikki son summasini xoslovchi funksiya ko'rsatilgan. Bu funksiya birorta argument qabul qilmaydi, summani hisoblab natijani chiqaradi. Shundan so'ng echo operatori tanasida natijani brauzerga chiqarish uchun chaqiriladi. Bu funksiya shunday o'zgartiramizki, qiymatni qaytarmasdan, brauzerga chiqarsin. Buning uchun echo operatorini funksiya tanasiga kiritish etarli:

```
<?
```

```
function get_sum()
```

```
{
```

```
    $var = 5;
```

```
    $var1 = 10;
```

```
    $sum = $var + $var1;
```

```
    echo $sum;
```

```

    }
    get_sum();
?>

```

\$var va \$var1 o‘zgaruvchilarni argument sifatida e’lon qilishimiz mumkin, bu xolda funktsiya tangasida ularni tariflash shart emas:

```

<?php
function get_sum($var, $var1)
{
    $sum = $var + $var1;
    echo $sum;
}
get_sum(5, 2); // 7 chiqaradi
?>

```

O‘zgaruvchilarning ko‘rinish sohasi

O‘zgaruvchilar funktsiyalarda lokal ko‘rinish sohasiga ega. Bu shuni bildiradiki hatto lokal va tashqi o‘zgaruvchilar bir xil nomga ega bo‘lsa ham, lokal uzgaruvchi o‘zgarisha tashqi o‘zgaruvchiga ta’sir qilmaydi.

```

<?php
function get_sum()
{
    $var = 5; // lokal o‘zgaruvchi
    echo $var;
}
$var = 10; // global o‘zgaruvchi
get_sum(); // chiqaradi 5 (lokal o‘zgaruvchi)
echo("<br>$var"); // chiqaradi 10 (global o‘zgaruvchi)
?>

```

Lokal o‘zgaruvchini global qilish mumkin, agar uning nomi oldidan global kalit so‘zi ko‘rsatilsa. Agar tashqi o‘zgaruvchi global sifatida e’lon qilingan bo‘lsa, unga ixtiyoriy funktsiyadan murojaat qilish mumkin:

```

<?php
function get_sum()
{
    global $var;
    $var = 5; // izmenyaem globalnuyu peremennuyu
    echo $var;
}
$var = 10;
echo("$var<br>"); // chiqaradi 10
get_sum(); // chiqaradi 5 (globalnaya o‘zgaruvchi izmenena)
?>

```

Global o‘zgaruvchilarga \$GLOBALS assotsiativ massiv orqali murojaat qilish mumkin:

```

<?php
function get_sum()
{

```

```

$GLOBALS["var"] = 20; // global parametrlar o'zgaradi $var
echo($GLOBALS["var"]);
}
$var = 10;
echo("$var<br>"); // chiqaradi 10
get_sum(); // chiqaradi 20 (global o'zgaruvchi o'zgardi)
?>

```

\$GLOBALS massiviga ixtiyoriy funktsiya ko'rinish sohasida murojaat qilish mumkin va u dasturda foydalaniluvchi hamma global o'zgaruvchilarni o'z ichiga oladi.

O'zgaruvchi xayot davri

O'zgaruvchi xayot davri deb u mavjud bo'lgan dastur bajarilish intervali tushuniladi. Lokal o'zgaruvchilar ko'rinish sohasi funktsiya bo'lgani uchun, ularning xayot davri ular ta'riflangan funktsiya bajarilish vaqti bilan belgilanadi. Bu shuni bildiradiki har xil funktsiyalarda bir biridan mustaqil ravishda bir xil nomli o'zgaruvchilar ishlatilishi mumkin. Lokal o'zgaruvchi har gall funktsiya chaqirilganda Yangidan initsializatsiya qilinadi, shuning uchun quyidagi misolda keltirilgan sanovchi funktsiya qaytaruvchi qiymati har gal 1 qga teng bo'ladi:

```

function counter()
{
    $counter = 0;
    return ++$counter;
}

```

Lokal o'zgaruvchi funktsiya Yangidan chaqirilganda oldingi qiymatini saqlab qolishi uchun uni static kalit so'zi yordamida statik deb e'lon qilish mumkin:

```

function counter()
{
    static $counter = 0;
    return ++$counter;
}

```

Statik o'zgaruvchilarning xayot davri stsenariy bajarilish vaqtiga teng. Ya'ni agar foydalanuvchi sahifani qayta yuklasa va natijada stsenariy qaytadan bajarilsa, o'zgaruvchi \$counter bu holda Yangidan initsializatsiya qilinadi.

Amaliy ish uchun topshiriqlar:

1. Variant bo'yicha berilgan topshiriqni bajaring.
2. Natijalarni tahlil qiling.
4. Bajarilan ishlar bo'yicha hisobot tayyorlang.

4-AMALIY ISH

Ishning mazmuni: MySQL ma'lumotlar omborini yaratish. Unda jadval ma'lumotlarini hosil qilish, taxrirlash.

Ishning maqsadi: MySQL ma'lumotlar ombori yaratish bo'yicha amaliy

malaka va ko'nikmalarni hosil qilish.

Kerakli jihozlar:

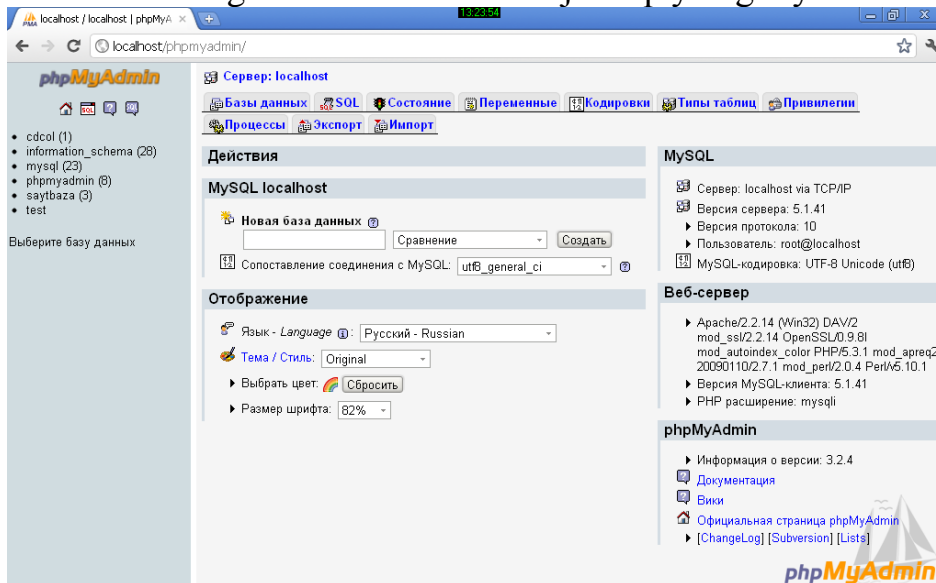
Kompyuter, elektron qo'llanma va dasturiy jixozlar.

Amaliy ishni bajarish
uchun zarur nazariy
ma'lumotlar

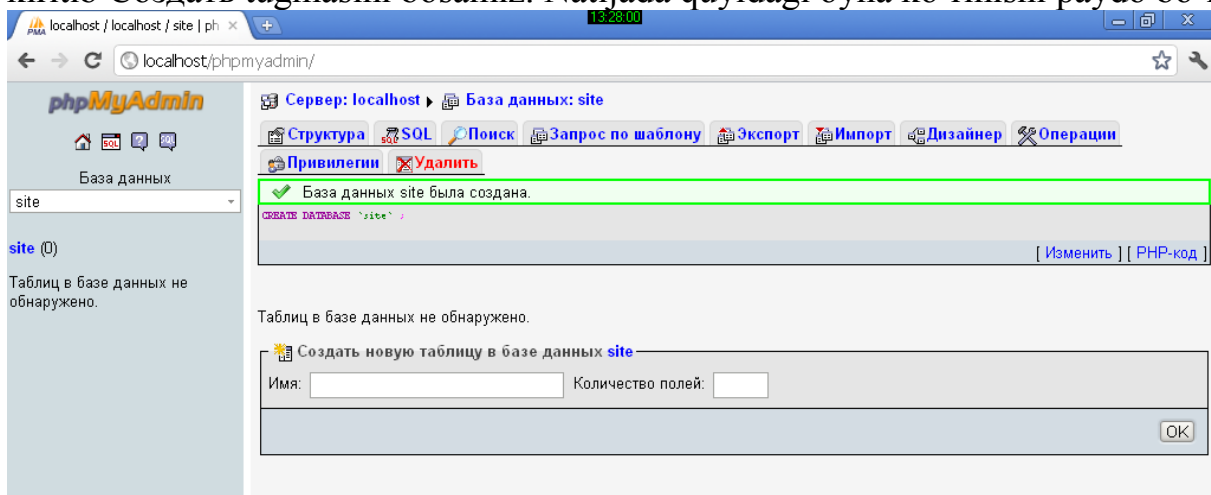
MySQL ma'lumotlar ombori haqida tushunchalarga ega
bo'ishi.
MySQL ma'lumotlar omborini yaratish hamda
foydalanishni bilishi.

Amaliy ishni bajarish uchun kerakli
amaliy ko'nikmalar:

Brauzerni ishga tushirib manzillar qatoriga <http://localhost/phpmyadmin/> manzilini kiritib Enter tugmasini bosamiz. Natijada quyidagi oyna ko'rinishi paydo bo'ladi.

Новая база данных bo'limiga yaratilishi kerak bo'lgan baza nomi (Masalan, "site")ni kiritib Создать tugmasini bosamiz. Natijada quyidagi oyna ko'rinishi paydo bo'ladi.

Создать новую таблицу в базе данных site bo'limidagi Имя maydoniga jadval nomi ("sahifalar")ni Количество полей maydoniga jadval maydonlari soni (6)ni kiritib OK tugmasini bosamiz. Natijada quyidagi oyna ko'rinishi paydo bo'ladi.

localhost / localhost / site / sal x 13:32:46

localhost/phpmyadmin/

phpMyAdmin

База данных: site

site (0)

Таблиц в базе данных не обнаружено.

Сервер: localhost База данных: site Таблица: sahifalar

Поле	Тип	Длина/значения1	По умолчанию2	С
	INT		Нет	
	INT		Нет	
	INT		Нет	
	INT		Нет	
	INT		Нет	
	INT		Нет	
	INT		Нет	

Комментарий к таблице:

Тип таблиц: MyISAM

Сравнение:

Определение разделов (PARTITION):

Сохранить Или Добавить 1 поле(я) OK

Maydonlarga quyidagicha kerakli nom, tip va sozlanishlarni kiritib Сохранить tugmasini bosamiz. Bunda Id maydonini schyotchik maydon qilib qo'yamiz.

localhost / localhost / site / sal x 13:37:28

localhost/phpmyadmin/

phpMyAdmin

База данных: site

site (0)

Таблиц в базе данных не обнаружено.

Сервер: localhost База данных: site Таблица: sahifalar

Поле	Тип	Длина/значения1	По умолчанию2	С
id	INT	5	Нет	
page	VARCHAR	255	Нет	
title	VARCHAR	255	Нет	
meta_d	VARCHAR	255	Нет	
meta_k	VARCHAR	255	Нет	
text	TEXT		Нет	

Комментарий к таблице:

Тип таблиц: MyISAM

Сравнение:

Определение разделов (PARTITION):

Сохранить Или Добавить 1 поле(я) OK

Keyingi oyna ko'rinishi.

localhost / localhost / site / sahifalar

phpMyAdmin

База данных: site (1)

Таблица: sahifalar

Сервер: localhost База данных: site Таблица: sahifalar

Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт Операции Очистить

Удалить

Таблица 'site', 'sahifalar' была создана.

```
CREATE TABLE 'site'. 'sahifalar' (
  'id' INT(5) NOT NULL AUTO_INCREMENT ,
  'page' VARCHAR(255) NOT NULL ,
  'title' VARCHAR(255) NOT NULL ,
  'meta_d' VARCHAR(255) NOT NULL ,
  'meta_k' VARCHAR(255) NOT NULL ,
  'text' TEXT NOT NULL ,
  PRIMARY KEY ( 'id' )
) ENGINE = MYISAM ;
```

[Изменить] [PHP-код]

Поле	Тип	Сравнение	Атрибуты	Null	По умолчанию	Дополнительно	Действие
☐ id	int(5)			Нет	Нет	auto_increment	
☐ page	varchar(255)	latin1_swedish_ci		Нет	Нет		
☐ title	varchar(255)	latin1_swedish_ci		Нет	Нет		
☐ meta_d	varchar(255)	latin1_swedish_ci		Нет	Нет		
☐ meta_k	varchar(255)	latin1_swedish_ci		Нет	Нет		
☐ text	text	latin1_swedish_ci		Нет	Нет		

Отметить все / Снять выделение С отмеченными:

Версия для печати Связи Анализ структуры таблицы

Добавить 1 поле(я) В конец таблицы В начало таблицы После id OK

Индексы:

Действие	Имя индекса	Тип	Уникальный	Упакован	Поле	Уникальных элементов	Сравнение	Null	Комментарий
☒	PRIMARY	BTREE	Да	Нет	id	0	A		

Jadvalga kerakli ma'lumotlarni kiritish uchun Вставить tugmasini bosamiz. Quyidagi oyna ko'rinishi hosil bo'ladi.

localhost / localhost / site / sahifalar

phpMyAdmin

База данных: site (1)

Таблица: sahifalar

Сервер: localhost База данных: site Таблица: sahifalar

Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт Операции Очистить

Удалить

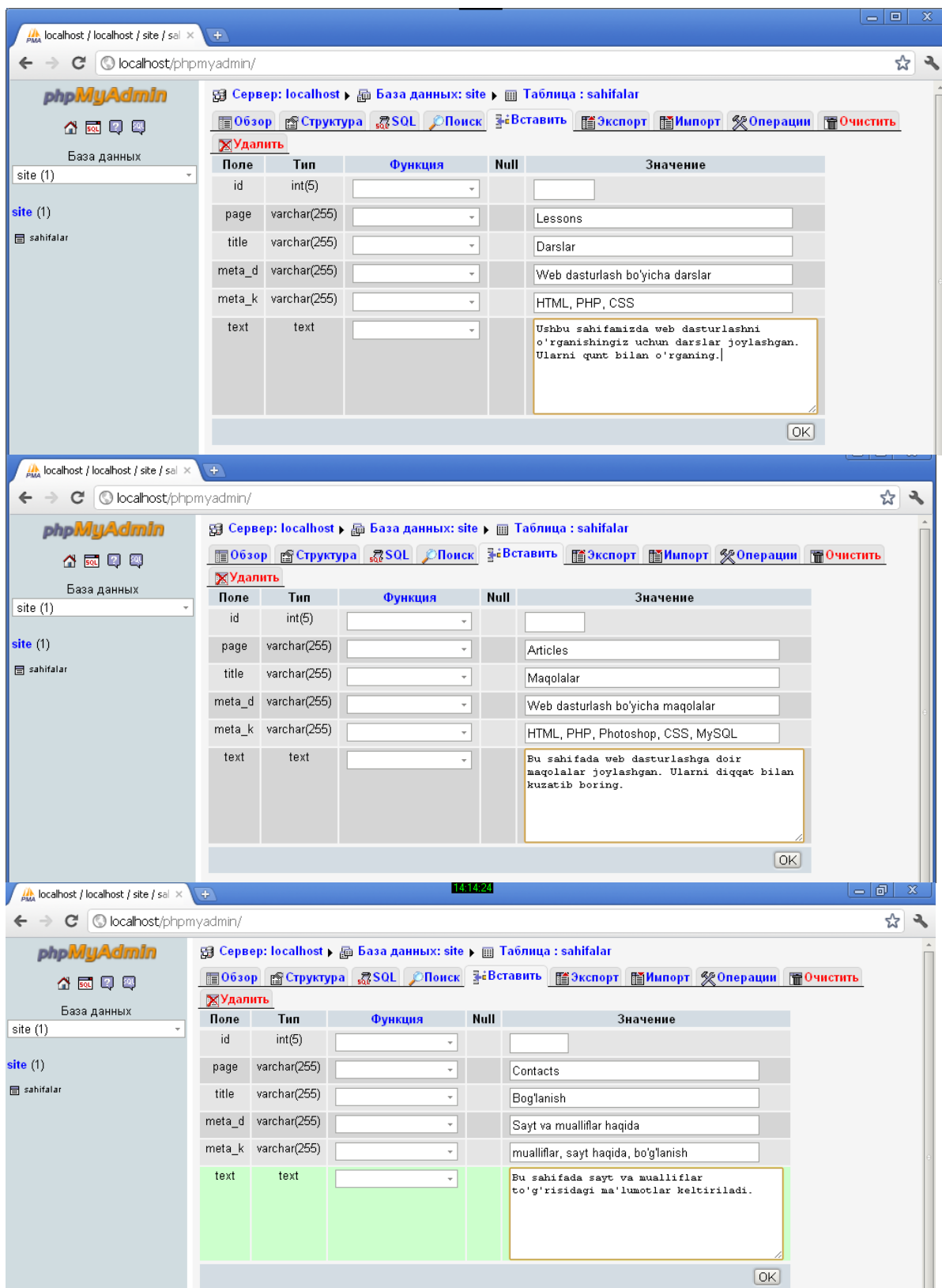
Поле	Тип	Функция	Null	Значение
id	int(5)			1
page	varchar(255)			index
title	varchar(255)			Bosh sahifa
meta_d	varchar(255)			Saytimiz orqali web dasturlashni o'rganasiz.
meta_k	varchar(255)			HTML, PHP, Photoshop, CSS
text	text			Hozirgi kunda WEB-sahifalarni yaratish eng zamonaviy dasturlashlardan hisoblanadi. Bir necha yil avval ko'plab WEB-sahifalarini yaratuvchilar statistik ma'lumotlarinigina qo'llar edilar. WEB-sahifalar html-fayllardan tashkil topib, foydalanuvchi o'z brauzerini ishga

OK

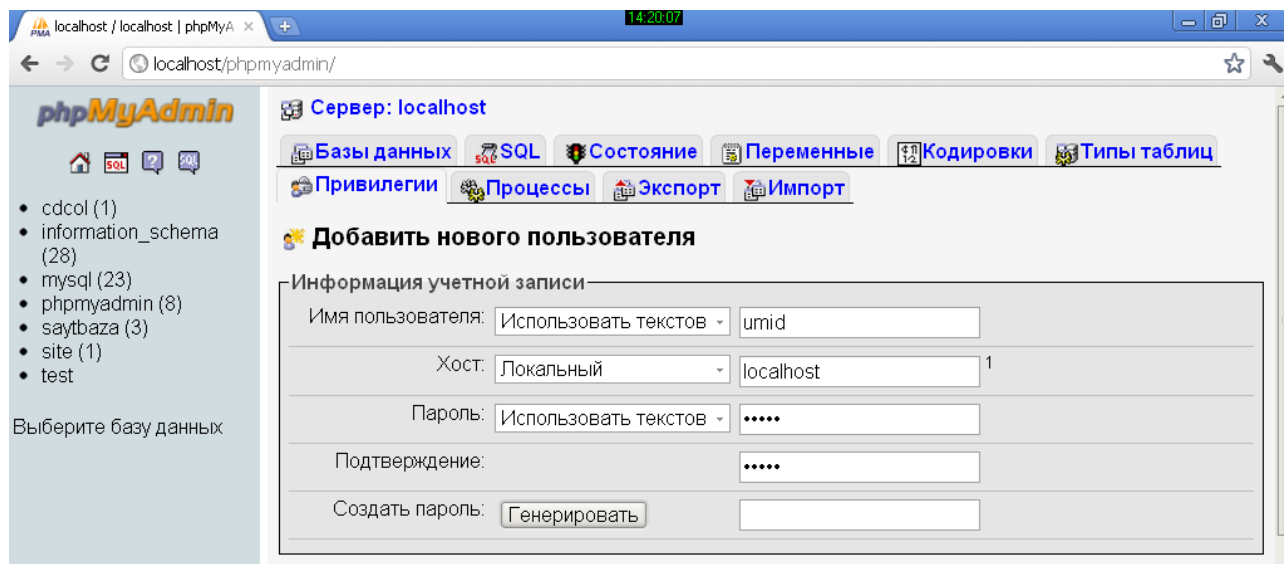
Сохранить и затем Вернуться на предыдущую страницу

1 OK Сбросить

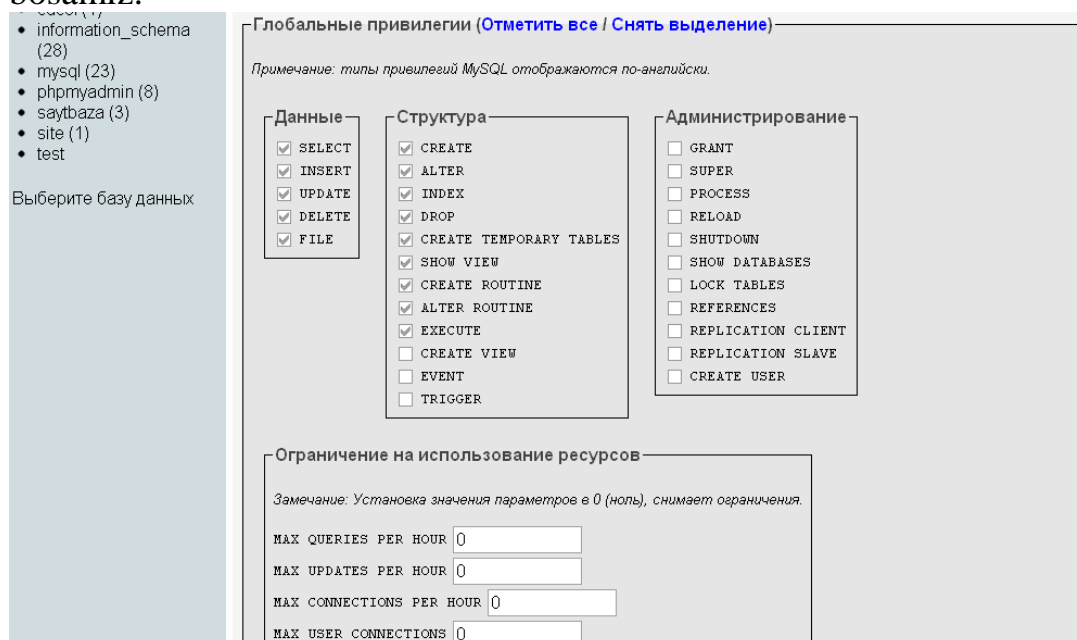
Bu oynaga index sahifasi uchun kerakli ma'lumotlarni kiritib OK tugmasini bosamiz. Qolgan "Darslar", "Maqolalar" va "Bog'lanish" sahifalari uchun ham ma'lumotlarni shu tarzda kiritamiz.

База данных: site tugmasini bosamiz. Привилегии bandini tanlaymiz. Добавить нового пользователя bandini tanlab yangi foydalanuvchi yaratamiz. Kerakli maydonlarni quyidagicha to'ldiramiz. Bu bizga PHP sahifadan bazaga murojaat qilishda zarur bo'ladi.

Foydalanuvchiga barcha huquqlarni berib(bayroqchalarni o'rnatib) OK tugmasini bosamiz.

Dinamik web saytimiz uchun kerak bo'lgan qolgan jadvallar (Lessons, Articles) ham shu tariqa yaratiladi.

Keyingi jadvallarning yaratilish skrinshotlari:

localhost / localhost / site | phpMyAdmin

localhost/phpmyadmin/index.php?db=site&token=01e9373b7dd42b40ef43d1d7b713d565

Сервер: localhost База данных: site

Структура SQL Поиск Запрос по шаблону Экспорт Импорт Дизайнер Операции

Привилегии Удалить

Таблица	Действие	Записи ¹	Тип	Сравнение	Размер	Фрагментировано
☐ sahilalar		4	MyISAM	latin1_swedish_ci	4.6 КБ	-
Таблиц: 1	Всего	4	MyISAM	latin1_swedish_ci	4.6 КБ	0 Байт

Отметить все / Снять выделение С отмеченными:

Версия для печати Словарь данных

Создать новую таблицу в базе данных site

Имя: Lessons Количество полей: 8

OK

¹ Может быть приблизительно. См. FAQ 3.11

Открыть phpMyAdmin в новом окне

localhost / localhost / site / Le: phpMyAdmin

localhost/phpmyadmin/index.php?db=site&token=01e9373b7dd42b40ef43d1d7b713d565

Сервер: localhost База данных: site Таблица: Lessons

Поле	Тип ²	Длина/значения ¹	По умолчанию ²	С
id	INT	5	Нет	
title	VARCHAR	255	Нет	
meta_d	VARCHAR	255	Нет	
meta_k	VARCHAR	255	Нет	
description	VARCHAR	255	Нет	
text	TEXT		Нет	
date	DATE		Нет	
author	VARCHAR	255	Нет	

Комментарий к таблице:

Тип таблиц: MyISAM

Сравнение:

Определение разделов (PARTITION):

localhost / localhost / site / Le: X 16:10:47

localhost/phpmyadmin/index.php?db=site&token=01e9373b7dd42b40ef43d1d7b713d565

Сервер: localhost База данных: site Таблица: Lessons

Обзор Структура SQL Поиск Вставить Экспорт Импорт Операции Очистить

Удалить

Поле	Тип	Функция	Null	Значение
id	int(5)			
title	varchar(255)			1-PHP dars
meta_d	varchar(255)			PHP tilini o'rganish bo'yicha 1-dars
meta_k	varchar(255)			PHP,HTML,CSS,Photoshop
description	varchar(255)			Siz bu darsimizda PHP dasturlash tilining tarixi
text	text			Siz bu darsimizda PHP dasturlash tilining tarixi, strukturasi bo'yicha ma'lumotlarga ega bo'lasiz. PHP dasturlash tili Rasmus Lordorf tomonidan 1994 yil yaratilgan bo'lib, PHP(Personal home page-Shaxsiy uy sahifasi) ma'nosini beradi
date	date			2015-02-19
author	varchar(255)			Umid

Игнорировать

Поле	Тип	Функция	Null	Значение
id	int(5)			
title	varchar(255)			
meta_d	varchar(255)			
meta_k	varchar(255)			
description	varchar(255)			
text	text			

Вставлено строк: 1.
Идентификатор вставленной строки: 1

```
INSERT INTO `site`.`Lessons` (
  `id`,
  `title`,
  `meta_d`,
  `description`,
  `text`,
  `date`,
  `author`
) VALUES (
  NULL,
  '1-PHP dars',
  'PHP tilini o'rganish bo'yicha 1-dars',
  'PHP,HTML,CSS,Photoshop',
  'Siz bu darsimizda PHP dasturlash tilining tarixi, strukturasi bo'yicha ma'lumotlarga ega bo'lasiz. PHP dasturlash tili Rasmus Lordorf tomonidan 1994 yil yaratilgan bo'lib, PHP(Personal home page-Shaxsiy uy sahifasi) ma'nosini beradi',
  '2015-02-19',
  'Umid'
)
```

Выполнить SQL-запрос(ы) к базе данных site:

Создание закладки: ☐ Доступна для всех пользователей ☐ Заменить существующую с таким же именем

[Разделитель: ;] ☒ Показать данный запрос снова

Поля: id, title, meta_d, meta_k, description

Amaliy ish uchun topshiriqlar:

1. Variant bo'yicha berilgan topshiriqning ma'lumotlar omborini yarating.
2. Natijalarni tahlil qiling.
4. Bajarilan ishlar bo'yicha hisobot tayyorlang.

Ilova

Amaliy topshiriqlarni bajarish uchun mavzular

№	Nomi	izox
---	------	------

Tarixchi.uz	O'zbekiston tarixi sayti
Matematika.uz	Matematikaga bag'ishlangan sayt
Kimyogar.uz	Kimyo faniga bag'ishlangan sayt
Biolog.uz	Biologiya faniga bag'ishlangan sayt
Doctor.uz	Tibbiyot faniga bag'ishlangan sayt
English.uz	Ingiliz tili faniga bag'ishlangan sayt
PHP.uz	PHP dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
Csharp.uz	Csharp dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
Delphi.uz	Dellphi dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
Dasturlash.uz	Dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
Tibbiyot.uz	Tibbiyot soxasiga bag'ishlangaan sayt
Cplus.uz	C++ tiliga bag'ishlangan sayt
Java.uz	Java dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
Ekologiya.uz	Ekologiyaga oid sayt
Geografiya.uz	Geografiyaga oid sayt
Botanika.uz	Botanikaga oid sayt
Rustili.uz	Rus tiliga oid sayt
Tarmoq.uz	Tarmoqqa bag'ishlangan sayt
HTML.uz	HTML tiliga bag'ishlanga sayt
Androit.uz	Androit dasturlariga oid sayt
Bolajon.uz	Bolalarga ingliz tilani o'rgatuvchi sayt
Sog'lom.uz	O'z-o'zni sog'lomlashtirishga oid sayt
Manaviyat.uz	Ma'naviy saboqlarga oid sayt
Fizika.uz	Fizika faniga oid sayt
Astronomiya.uz	Astronomiyaga oid sayt
Photoshop.uz	Photoshop dasturini o'rgatuvchi sayt
Sonliusullar.uz	Sonli usullar masalasini o'rgatuvchi sayt
MatCad.uz	Matcat dasturini o'rgatuvchi sayt
CorelDraw.uz	CorelDraw dasturini o'rgatuvchi sayt
Multimedia.uz	Multimedia vositalari haqida sayt
Kompyuter.uz	Kopmyuter va uning barcha qurilmalari haqida sayt
Turbo.uz	Turbo paskal dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt

7. Kurs ishlari va loyihalari

« PHPda dasturlash » fanidan o'quv rejada kurs ishini bajarish rejalashtirilmagan

8. Masala va mashqlar

1. XAMPP dasturini o'rnatish.
2. XAMPP dasturini ishga tushirish.
3. XAMPPni me'yorda ishlashini tekshirish uchun brauzerda "Salom, men N ning dasturiman" matnini paydo qilish dasturini tuzing. Bunda N har bir talabaning ismi va familiyasi.
4. Variant bo'yicha berilgan topshiriqning ma'lumotlar omborini yarating.
5. Quyidagi variantlar bo'yicha dinamik sayt dizaynini yarating
6. Quyidagi variantlar bo'yicha dinamik sayt uchun ma'lumotlar bazasi jadvalini yarating
7. Quyidagi variantlar bo'yicha dinamik saytdan bazaga bog'lanishni tashkil eting
8. Variant asosida tayyorlangan sayt uchun forma oynasini yarating
9. Forma oynasidan bazaga ma'lumotlar kiritishni tashkil eting
10. Yaratilgan forma oynasidan bazaga ma'lumotlarni taxrirlashni tashkil eting
11. Yaratilgan forma oynasidan bazaga ma'lumotlarni o'chirishni tashkil eting

Berilgan topshiriq variantlari

№	Nomi	izox
1.	Tarixchi.uz	O'zbekiston tarixi sayti
2.	Matematika.uz	Matematikaga bag'ishlangan sayt
3.	Kimyogar.uz	Kimyo faniga bag'ishlangan sayt
4.	Biolog.uz	Biologiya faniga bag'ishlangan sayt
5.	Doctor.uz	Tibbiyot faniga bag'ishlangan sayt
6.	English.uz	Ingiliz tili faniga bag'ishlangan sayt
7.	PHP.uz	PHP dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
8.	Csharp.uz	Csharp dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
9.	Delphi.uz	Delphi dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
10.	Dasturlash.uz	Dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
11.	Tibbiyot.uz	Tibbiyot sohasiga bag'ishlangan sayt

12.	Cplus.uz	C++ tiliga bag'ishlangan sayt
13.	Java.uz	Java dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt
14.	Ekologiya.uz	Ekologiyaga oid sayt
15.	Geografiya.uz	Geografiyaga oid sayt
16.	Botanika.uz	Botanikaga oid sayt
17.	Rustili.uz	Rus tiliga oid sayt
18.	Tarmoq.uz	Tarmoqqa bag'ishlangan sayt
19.	HTML.uz	HTML tiliga bag'ishlangan sayt
20.	Androit.uz	Androit dasturlariga oid sayt
21.	Bolajon.uz	Bolalarga ingliz tilini o'rgatuvchi sayt
22.	Sog'lom.uz	O'z-o'zini sog'lomlashtirishga oid sayt
23.	Manaviyat.uz	Ma'naviy saboqlarga oid sayt
24.	Fizika.uz	Fizika faniga oid sayt
25.	Astronomiya.uz	Astronomiyaga oid sayt
26.	Photoshop.uz	Photoshop dasturini o'rgatuvchi sayt
27.	Sonli.usullar.uz	Sonli usullar masalasini o'rgatuvchi sayt
28.	MatCad.uz	Matcat dasturini o'rgatuvchi sayt
29.	CorelDraw.uz	CorelDraw dasturini o'rgatuvchi sayt
30.	Multimedia.uz	Multimedia vositalari haqida sayt
31.	Kompyuter.uz	Kompyuter va uning barcha qurilmalari haqida sayt
32.	Turbo.uz	Turbo paskal dasturlash tiliga bag'ishlangan sayt

9. Test savollari

1. Насибани аниқлашчица ишораларни ранги улардан фойдаланилгандан кейин ўзгаради, уларни ранги фойдаланилгандан ва фойдаланилмаган ва?тларда бир хил ?олиши учун қандай CSS-код бериши керак:

Настя обнаружила, что цвет ссылок меняется, когда они являются посещёнными. Какой CSS-код необходимо задать, чтобы цвет посещённых и непосещённых ссылок был одним и тем же:)

- a) `a:link, a:visited {color: yellow;}`
- b) `a:active, a:visited {color: yellow;}`
- c) `a:link {color: yellow;}`
- d) `a:link, a:active {color: yellow;}`

2. Блокга майдон бериш учун қайси хусусиятдан фойдаланилади?

Какое свойство используется для задания полей у блока?)

- a) `direction`
- b) `padding`
- c) `margin`
- d) `position`

3. Қуйидагича HTML-код берилган: `<p>Кўккўк эмас</p>`. `` теги ичида қана?а CSS-код кўк ранг хосил ?илади:

Есть такой HTML-код: `<p>Синий не синий</p>`. Какой CSS-код внутри тега `` сделает синий цвет:)

- a) Хар қайси келтириб ўтилган вариантлар тўғри келади (Все представленные варианты подойдут)
- b) `span {color: blue;}`
- c) `.blue {color: blue;}`
- d) `p span {color: blue;}`

4. Қуйида келтирилган вариантларни қайси бирида аниқ хато бор:

В каком из представленных ниже вариантов содержится явная ошибка:)

- a) `p {font-size: 150%;}`
- b) `p span#text {font-size: 150%;}`
- c) `p span {font-size: 150%;}`
- d) `p text {font-size: 150%;}`

5. Ташқи файлда шундай CSS-код мавжуд: `p {color: blue;}`. Саҳифада Қуйидаги HTML-код ёзилган: `<p style="color: red;">текст</p>`. "текст" қандай рангда бўлади?

Есть такой CSS-код во внешнем файле: `p {color: blue;}`. На странице написан такой HTML-код: `<p style="color: red;">текст</p>`. Какого цвета будет "текст"?)

- a) Кўк (Синего).

- b) IE8 браузеридида кўк, бош?аларидида эса ?изил. (В браузере IE8 синего, а в других красного.)
- c) ?ора. (Чёрного.)
- d) ?изил. (Красного.)

6. Сахифада барча h1 элементлари учун фон қандай ўзгартирилади?
(Как изменить цвет фона для всех элементов h1 на странице?)

- a) h1:all {background-color: #ccc;}
- b) h1 {background-color: #ccc;}
- c) h1.all {background-color: #ccc;}
- d) h1[all] {background-color: #ccc;}

7. Шундай CSS-код мавжуд: body {font-size: 14pt;} p {font-size: 2em;}. <p> тегида матннинг хажми қандай бўлади:

Есть такой CSS-код: body {font-size: 14pt;} p {font-size: 2em;}. Какой размер текста будет в теге <p>:)

- a) 28pt
- b) 12pt
- c) 16pt
- d) 7pt

8. Алишер шундай HTML-код ёзди: <div id="myid">Содержимое</div>. <div> теги учун усул қандай берилади?

Алексей написал такой HTML-код: <div id="myid">Содержимое</div>. Как задать стиль для тега <div>?)

- a) .myid {margin: 1px;}
- b) div[myid] {margin: 1px;}
- c) div#myid {margin: 1px;}
- d) div.myid {margin: 1px;}

9. Ранг беришни қайси варианты ишламайди?

Какой вариант задания цвета НЕ работает?)

- a) color: #000;
- b) color: #hhh;
- c) color: #aaa;
- d) color: #aaaaaa;

10. қайси хусусият блоklarга чеклов ўрнатиш учун ишлатилади?

Какое свойство используется для задания отступов у блока?)

- a) position
- b) direction
- c) margin
- d) padding

11. PHPда шартсиз ўтиш оператори қайси?

(Владимиру потребовался оператор безусловного перехода в PHP. Как пишется такой оператор в PHP (версия PHP 5.2)?)

- a) gjmp

- b) header()
- c) goto
- d) PHP 3.5 версиясидан олдингисида бундай оператор мавжуд эмас. (Такого оператора в PHP версии ниже 5.3 не существует)

12. Насиба куйидаги дастурни ёзди натижа кандай булади? (Настя написала такой код, Что она увидит после запуска скрипта?:)

```
<?php
for ($i = 0; $i < 5; $i++) {
    if ($i % 2 == 0) continue;
    echo $i;
}
?>.
```

- a) 024
- b) 13
- c) 013
- d) 24

13. \$str = "123456" каторида “5”ни ажратиб олиш кандай бажарилади? (Есть строка: \$str = "123456". Как из этой строки получить подстроку "5"?)

- a) \$str[6];
- b) \$str[];
- c) \$str[5];
- d) \$str[4];

14. Марям куйидаги дастурни ёзди, натижа кандай булади? (Марина написала код, Что она увидит, когда запустит скрипт?)

```
<?php
function myfunc(&$a) {
    $a++;
}
$b = 5;
myfunc($b);
echo $b;
?>
```

- a) 56
- b) 6
- c) 5
- d) узгарувчи олдидаги "&" белги хато. (Ошибку из-за лишнего символа "&" перед именем переменной в функции).

15. PHPда куйидаги типлардан кайси бири йук?(Какого типа данных в PHP нет?)

- a) Кўрсатувчи (Указатель.)
- b) Объект.
- c) null.
- d) Resource.

16. Ушбу кўринишда код берилган:

Есть такой код:) <?php
function myfunc(\$x = 0) {
 echo \$x;
}
myfunc();
myfunc(5);

?> (Каков будет результат выполнения скрипта?)

Уни натижаси қандай бўлади?

- a) Хато, чунки функцияда параметрларга қиймат бериб бўлмайди. (Ошибка, поскольку параметрам в функции нельзя присваивать значения.)
- b) 05
- c) 0
- d) 5

17. \$arr массиви мавжуд. \$arr массивини барча элементларини қандай чи?арилади?

Есть массив \$arr. Как вывести все элементы массива \$arr?)

- a) Буни фақат цикл орқали амалга ошириш мумкин. (Это возможно сделать только через цикл.)
- b) echo \$arr;
- c) print \$arr;
- d) print_r(\$arr);

18. Ушбу берилган скриптнинг бажарилгандаги натижаси қандай бўлади.

Каков результат выполнения у данного скрипта:) <?php

\$x = 5;

echo "Переменная \$x = 5";

?>

- a) Ўзгарувчи 5=5 (Переменная 5 = 5)
- b) Ўзгарувчи x=5 (Переменная x = 5)
- c) Хато, чунки ўзгарувчили каторлар доим бир хил биттали ?ўштирно?ларда бўлиши шарт. (Ошибка, поскольку строки с переменными должны быть всегда в одинарных кавычках.)
- d) Ўзгарувчи \$x = 5 (Переменная \$x = 5)

19. РНРда қайси функция ажратиб олишларга киришни топиш имконини беради?

Какая функция в РНР позволяет найти вхождение подстроки?)

- a) str_repeat()
- b) strtok()
- c) strpos()
- d) substr()

20. Эквивалентлик ва тенглик ўртасида қандай фарқ бор?

Какая разница между равенством и эквивалентностью?)

- a) Хеч қандай фарқ йўқ. (Никакой разницы нет.)
- b) Эквивалентлик белгиси фақат операндлар қийматини текширади, тенглик белгиси эса қийматлар ва уларни типларини. (Знак эквивалентности проверяет лишь значения операндов, а знак равенства значения и их типы.)

- c) Эквивалентлик белгиси фақат қаторлар учун ишлайди, тенглик белгиси эса ҳар қана?а типлар билан ишлайверади (Знак эквивалентности работает лишь для строк, а знак равенства применим к любым типам.)
- d) Тенглик белгиси фақат операндлар қийматларини текширади, Эквивалентлик белгиси эса қийматлар ва уларни типларини (Знак равенства проверяет лишь значения операндов, а знак эквивалентности значения и их типы.)

10.Nazorat uchun savollar

1. PHP nima?
2. PHPni ishlash uchun nima kerak?
3. PHP uchun qanday dasturlar o'ranatisjh talab qilinadi?
4. XAMPP nima?
5. Server nima?
6. Kliyent nima?
7. Qanday PHP muharrirlar bor?
8. Massiv nima va ularni qanday yaratiladi?
9. Massiv elementiga qanday murojat kilinadi?
- 10.Massivdagi ma'lumotlar qanday saralanadi?
- 11.Massiv yaratish uchun qanday funkstiyalardan foydalanish mumkin?
- 12.Quyidagi massivda oxirgi elementning indeksi nechaga teng?
`$users=array("H", "B", "S");`
- 13.Massivdagi elementlar sonini qanday aniqlash mumkin?
- 14.Massivning barcha elementlarini qanday ko'rish mumkin?
- 15.Ikkita massivni qo'shish uchun qanday funkstiyadan foydalaniladi?
- 16.Strukturali massivni nomi bo'yicha qanday saralash mumkin.
- 17.Diskda fayl mavjudligini tekshirish uchun qaysi funkstiyadan foydalaniladi?
- 18.Fayl hajmini qanday aniqlash mumkin?
- 19.Faylga yozish yoki o'qish uchun ochishda qaysi funkstiyadan foydalaniladi?
- 20.Fayldan qatorni qaysi funkstiya yordamida o'qiladi?
- 21.Katalog qaysi funkstiya yordamida yaratiladi?
- 22.Katalog qaysi funkstiya yordamida o'chiriladi?
- 23.Fayl oxirini qanday aniqlash mumkin?
- 24.Foydalanuvchidan ismi va familiyasini so'rovchi va uni faylga yozuvchi dastur yozing.
- 25.Fayldan ma'lumotlarni o'qiydigan va uni brauzerga chiqaradigan, hamda fayl hajmini va qatorlar sonini aytib bera oluvchi dastur tuzing.
- 26.DBM-ma'lumotlar bazasini ochish uchun qaysi funkstiyadan foydalaniladi?
- 27.DBM-ma'lumotlar bazasiga yangi element qo'shish uchun qaysi funkstiyadan foydalaniladi?
- 28.DBM-ma'lumotlar bazasidagi elementni o'zgartirish uchun qaysi funkstiyadan foydalaniladi?
- 29.Ma'lumotlar bazasidagi birinchi element nomini qanday aniqlash mumkin?
- 30.Ma'lumotlar bazasidagi elementni qanday o'chiriladi?
- 31.Bazadagi barcha elementlarni birma-bir ko'rib chiqish mumkinmi?
- 32.Bazadagi ma'lumotni nomi bo'yicha topish uchun nima qilish kerak?
- 33.Brauzer oynasiga qaysi funkstiya yordamida PHP ning konfigurastiyasi haqida ma'lumot olish mumkin?
- 34.O'zgaruvchi holatini o'zgartirish uchun qaysi funkstyaidan foydalaniladi?
- 35.Hatoliklarni kamroq bo'lishi uchun qanday ish tutish lozim?

11. Baholash mezoni

Mazkur baholash mezoni «PHPda dastrlashi» fani bo'yicha joriy, oraliq va yakuniy baholash uchun tavsiya etiladi. U talabalarining ta'lim jarayonida qo'lga kiritgan natijalarini oldindan belgilangan o'quv maqsadlari asosida ishlab chiqilgan hamma uchun umumiy va bir hil mezonlar asosida taqqoslash va o'lchash imkonini beradi. Bu esa baholash jarayonining ob'ektiv va maqsadga muvofiq amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Tuzuvchilar: Jakbarov.O.O. – NamMPI KT(Informatika va IT) kafedrası mudiri, dotsent.
G'oyipov U. – NamMPI KT(Informatika va IT) kafedrası assistenti.

Taqrizchi: Ismanova K. – NamMPI «Informatika va KT» kafedrası mudiri, dosent, t.f.n.

Ushbu baholash mezoni KT(Informatika va IT) kafedrasining “__” ____ 201_ yildagi yig'ilishida (majlis bayoni «№__») ko'rib chiqilgan va ma'qullangan.

Baholash mezoni institut ilmiy-uslubiy kengashining 201_ yil «__» _____ sonli yig'ilishida muhokama qilingan va foydalanishga tavsiya etilgan (ro'yhat raqami №__).

Mazkur baholash mezoni OO'MTVning 25.08.2010 yildagi №333-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan “Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to'g'risida” Nizomi asosida tayyorlandi. Talabalar bilimini nazorat qilish va reyting tizimi orqali baholashdan maqsad ta'lim sifatini boshqarish orqali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga erishish, talabalarining fanlarni o'zlashtirishida bo'shliqlar hosil bo'lishini oldini olish, ularni aniqlash va bartaraf etishdan iborat.

Talabalarining bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

Har bir fan bo'yicha talabaning semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi. Ushbu 100 ball nazorat turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi:

joriy va oraliq nazoratlarga – 70 ball (fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda 70 ball kafedra tomonidan joriy va oraliq nazoratlarga taqsimlanadi);

yakuniy nazoratga – 30 ball.

Talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi na'munaviy mezonlar tavsiya etiladi:

a) 86-100 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagi talablarga javob berishi lozim:

fanning mazmunini bilish, aytib bera olish;

tasavvurga ega bo'lish;

hodisaning mohiyatini tushunish;

xulosa va qarorlar qabul qilish;

ijodiy va mantiqiy fikrlay olish;

mustaqil mushohada yurita olish;

olingan bilimlarni amalda qo'llay olish.

b) 71-85 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagi talablarga javob berishi lozim:

fanning mazmunini bilish, aytib bera olish;

tasavvurga ega bo'lish;

hodisaning mohiyatini tushunish;

mustaqil mushohada yurita olish;

olingan bilimlarni amalda qo'llay olish.

c) 55-70 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

fanning mazmunini bilish, aytib bera olish;

hodisaning mohiyatini tushunish;

tasavvurga ega bo'lish.

d) quyidagi hollarda talabaning bilim darajasi 0-54 ball bilan baholanishi mumkin:

aniq tasavvurga ega bo'lmaslik;

bilmaslik.

Talabaning fan bo'yicha bir semestrdagi reytingi quyidagicha aniqlanadi:

$$R_f = \frac{V \bullet O'}{100}$$

bu yerda:

V– semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda);

O' –fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi (ballarda).

Fan bo'yicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy balning 55 foizi saralash bali hisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talabalar yakuniy nazoratga kiritilmaydi.

Joriy va oraliq nazorat turlari bo'yicha 55 va undan yuqori balni to'plagan talaba fanni o'zlashtirgan deb hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kirmasligiga yo'l qo'yiladi.

Talabaning semestr davomida fan bo'yicha to'plagan umumiy bali har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq to'plagan ballari yig'indisiga teng.

Oraliq va yakuniy nazorat turlari kalendar tematik rejaga muvofiq dekanat tomonidan tuzilgan reyting nazorat jadvallari asosida o'tkaziladi. Yakuniy nazorat semestrning oxirgi 2 haftasi mobaynida o'tkaziladi.

Joriy va oraliq nazoratlarda saralash balidan kam ball to'plagan va uzrli sabablarga ko'ra nazoratlarda qatnasha olmagan talabaga qayta topshirish uchun, navbatdagi shu nazorat turigacha, so'nggi joriy va oraliq nazoratlar uchun yakuniy nazoratgacha bo'lgan muddat beriladi.

Kasalligi sababli darslarga qatnashmagan hamda belgilangan muddatlarda joriy, oraliq va yakuniy nazoratlarni topshira olmagan talabalarga fakul'tet dekani

farmoyishi asosida, o'qishni boshlaganidan so'ng ikki hafta muddatda topshirishga ruxsat beriladi.

Talabaning semestrda joriy va oraliq nazorat turlari bo'yicha to'plagan ballari ushbu nazorat turlari umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa yoki semestr yakunida joriy, oraliq va yakuniy nazorat turlari bo'yicha to'plagan ballari yig'indisi 55 balidan kam bo'lsa, akademik qarzidor hisoblanadi.

Akademik qarzidor talabalarga semestr tugaganidan keyin qayta o'zlashtirish uchun bir oy muddat beriladi. SHu muddat davomida fanni o'zlashtira olmagan talaba, fakultet dekani tavsiyasiga ko'ra belgilangan tartibda rektorning buyrug'i bilan talabalar safidan chetlashtiriladi.

Talaba nazorat natijalaridan norozi bo'lsa, fan bo'yicha nazorat turi natijalari e'lon qilingan vaqtdan boshlab bir kun mobaynida fakul'tet dekaniga ariza bilan murojaat etishi mumkin. Bunday holda fakul'tet dekanining taqdimnomasiga ko'ra rektor buyrug'i bilan 3 (uch) a'zodan kam bo'lmagan tarkibda apellyasiya komissiyasi tashkil etiladi.

Apellyasiya komissiyasi talabalarining arizalarini ko'rib chiqib, shu kunning o'zida xulosasini bildiradi.

Mazkur fan o'quv rejasi bo'yicha 8-semestrda o'tiladi.

Fannig ma'ruza (shu jumladan muammoli, tarqatma materiallar asosida elektron doska yordamida), amaliy va tajriba (shu jumladan kompyuter texnologiyasi asosida) mashg'ulotlari belgilangan soatlardan iborat bo'lib, JN, ON va YAN ballarining taqsimoti quyidagicha bo'lishi tavsiya etiladi.

Reyting ballarining nazorat turlari bo'yicha taqsimoti

T/R	Mashg'ulot Turi	Baholash shakllari va ballari						
		Joriy baholash – 40 ball			Oraliq baholash -30 ball			Yakuniy 30 ball
		20 I-JN	20 II-JN	40 Jami	15 I-ON	15 II-ON	30 Jami	
1	Ma'ruza	-	-	-	10 ball	10 ball	20 ball	30 ball (yozma)
2	Amaliy mashg'uloti	№ 1-10 17 ball	№ 11-19 17 ball	34 ball	-	-	-	-
3	Mustaqil ta'lim va talabaning faolligi uchun	3 ball	3 ball	6 ball	5 ball	5 ball	10 ball	
	Hammasi	20	20	40	15	15	30	30

Joriy nazorat

Joriy nazorat topshiriqlariga har bir talaba tajriba va amaliy mashg'ulotlarning hisobotlarini topshirish jarayonida yoki tajriba mashg'uloti jarayonidagi muloqot

paytida og'zaki ko'rinishda javob berishi mumkin. Har bir joriy nazorat uchun belgilangan mustaqil ish topshiriqlari tegishli tajriba mashg'uloti hisoboti bilan birgalikda yozma shaklda bajariladi.

Har bir joriy nazoratga tegishli tajriba mashg'ulotlari, mustaqil ishlar hamda reyting ballarini nazorat turlari bo'yicha taqsimot jadvalida ko'rsatilgan.

1-joriy baholash balining taqsimoti (max - 20 ball)

Amaliy mashg'ulotlar va talabalar mustaqil ta'limini baholash balining taqsimoti (max – 20 ball)		
1.	Amaliy ishlarni bajarish va topshirish	Max 13 ball
	1-amaliy. Web serverni o'rnatish. PHPda buyruqlarning yozilishi. O'zgaruvchilar va ularning turlari.	4
	2-amaliy. PHPda operatorlardan foydalanib sodda dasturlar tuzish(if, while, for, ?, SwitchContinue va boshqa operatorlar).	4
	3-amaliy. PHPda funksiyalar, massivlar va obyektlar bilan ishlash.	5
2.	Darsdagi faol ishtiroki	Max 4 ball
	Darsdagi davomati uchun.	2
	Darsdagi faol ishtiroki uchun.	2
3.	Mustaqil ish topshirig'ini bajarish	Max 3 ball
	Berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarganligi uchun	1
	Mustaqil ish toshiriqlarini bajarishda zamonaviy manbaalardan foydalangani uchun	2

2-joriy baholash balining taqsimoti (max - 20 ball)

Amaliy mashg'ulotlar va talabalar mustaqil ta'limini baholash balining taqsimoti (max – 20 ball)		
1.	Amaliy ishlarni bajarish va topshirish	Max 13 ball
	4-amaliy. MySQL ma'lumotlar omborini yaratish. Unda jadval ma'lumotlarini hosil qilish, taxrirlash.	4
	5-amaliy. PHP sahifada ma'lumotlar omboridagi ma'lumotlarni aks ettirish. Bazadan ma'lumotlarni o'qish.	4
	6-amaliy. PHPda sahifalardan ma'lumotlar bazasi ma'lumotlarini, taxrirlash va qayta saqlash. O'rganilgan bilimlar asosida PHP sayt yaratish.	5
2.	Darsdagi faol ishtiroki	Max 4 ball
	Darsdagi davomati uchun	2
	Darsdagi faol ishtiroki uchun	2
3.	Mustaqil ish topshirig'ini bajarish	Max 3 ball
	Berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarganligi uchun	1
	Mustaqil ish toshiriqlarini bajarishda zamonaviy manbaalardan foydalangani uchun	2

ORALIQ NAZORAT

Oraliq nazorat topshiriqlari test savollari yoki yozma ish topshiriqlari shaklida tavsiya qilinadi. Har bir oraliq nazorat uchun belgilangan mustaqil ta'lim topshiriqlari oraliq nazorat uchun belgilangan shaklda bajariladi.

SHu bilan birga oraliq nazoratda talabaning mashg'ulotlardagi ishtiroki, faolligi, ijodiy fikrlashi, mustaqil qarorlar qabul qila olishi, mantiqiy xulosalar chiqara olishi inobatga olinadi.

1-oraliq nazorat

1-9 mavzular bo'yicha TEST nazoratini tashkil etish (10-20 ta test savollaridan iborat)	10
2-oraliq nazorat uchun mustaqil ish mavzulari PHP nima? PHPni ishlash uchun nima kerak? PHP uchun qanday dasturlar o'ranatisjh talab qilinadi? XAMPP nima? Server nima? Kliyent nima? Qanday PHP muharrirlar bor? Massiv nima va ularni qanday yaratiladi? Massiv elementiga qanday murojat kilinadi? Massivdagi ma'lumotlar qanday saralanadi? Massiv yaratish uchun qanday funkstiyalardan foydalanish mumkin? Quyidagi massivda oxirgi elementning indeksi nechaga teng? \$users=array("H", "B", "S"); Massivdagi elementlar sonini qanday aniqlash mumkin? Massivning barcha elementlarini qanday ko'rish mumkin? Ikkita massivni qo'shish uchun qanday funkstiyadan foydalaniladi? Strukturali massivni nomi bo'yicha qanday saralash mumkin.	
Talabaning ma'ruza mashg'ulotlardagi ishtiroki, ijodiy fikrlashi, mantiqiy xulosalar chiqara olganligi, innovation g'oya va takliflari uchun.	5
Jami	15 b

1-oraliq nazorat test shaklida quyidagi namunaviy mavzular asosida o'tkaziladi:

PHP: shaxsiy saxifalardan tarmoqqacha. PHP dasturlash tili. PHPni o'rnatish.

Ma'lumotlar tipi. O'zgaruvchi va o'zgarmaslar. Operator va ifodalar.

Shartlar (if, elseif). Stikllar (while, for)

Satr kattaliklar bilan ishlash. Satrlarni massivlarga ajratish

Funkstiya. Funkstiyani yaratish. Funkstiyaga dinamik murojaat qilish

Massivlar. Bir va ko'p o'lchovli massivlar.

Massivlar. Massivlar bilan ishlash Massivlar ustida amallar.

2-oraliq nazorat

10-18 mavzular bo'yicha yozma ish tashkil etish (3 ta savollardan iborat)	10
2-oraliq nazorat uchun mustaqil ish mavzulari Diskda fayl mavjudligini tekshirish uchun qaysi funkstiyadan	

foydalaniladi? Fayl hajmini qanday aniqlash mumkin? Faylga yozish yoki o'qish uchun ochishda qaysi funkstiyadan foydalaniladi? Fayldan qatorni qaysi funkstiya yordamida o'qiladi? Katalog qaysi funkstiya yordamida yaratiladi? Katalog qaysi funkstiya yordamida o'chiriladi? Fayl oxirini qanday aniqlash mumkin? Foydalanuvchidan ismi va familiyasini so'rovchi va uni faylga yozuvchi dastur yozing. Fayldan ma'lumotlarni o'qiydigan va uni brauzerga chiqaradigan, hamda fayl hajmini va qatorlar sonini aytib bera oluvchi dastur tuzing. DBM-ma'lumotlar bazasini ochish uchun qaysi funkstiyadan foydalaniladi? DBM-ma'lumotlar bazasiga yangi element qo'shish uchun qaysi funkstiyadan foydalaniladi? DBM-ma'lumotlar bazasidagi elementni o'zgartirish uchun qaysi funkstiyadan foydalaniladi? Ma'lumotlar bazasidagi birinchi element nomini qanday aniqlash mumkin? Ma'lumotlar bazasidagi elementni qanday o'chiriladi? Bazadagi barcha elementlarni birma-bir ko'rib chiqish mumkinmi? Bazadagi ma'lumotni nomi bo'yicha topish uchun nima qilish kerak? Brauzer oynasiga qaysi funkstiya yordamida PHP ning konfigurastiyasi haqida ma'lumot olish mumkin? O'zgaruvchi holatini o'zgartirish uchun qaysi funkstyaidan foydalaniladi? Hatoliklarni kamroq bo'lishi uchun qanday ish tutish lozim?	
Talabaning ma'ruza mashg'ulotlardagi ishtiroki, ijodiy fikrlashi, mantiqiy xulosalar chiqara olganligi, innovasion g'oya va takliflari uchun.	5
Jami	15 b

2-oraliq nazorat yozma ish shaklida quyidagi namunaviy mavzular asosida o'tkaziladi:

Ob'ektlarni yaratish. Klass (Sinf)lar. Avlod qoldirish.

Formalar bilan ishlash. HTML-matn va PHP-dasturlarini bir sahifada joylashtirish.

Fayllar bilan ishlash. Fayllarni xujjatga qo'shish. Fayllarni yaratish va o'chirish.

DBM-funkstiyalar bilan ishlash. DBM-ma'lumotlar bazasini ochish. DBM da ma'lumotlar bazasini tahrirlash.

MySQL misolida ma'lumotlar bazasi bilan bog'lanish. ma'lumotlarni qo'shish va qayta ishlash.

Dinamik tasvirlar bilan ishlash. Geometrik shakllarni hosil qilish. Ranglar bilan ishlash.

Dasturda yuz beruvchi xatoliklar. Xatoliklarni baholash.

YAKUNIY NAZORAT

Yakuniy nazorat uchun jami 30 ball ajratilgan bo'lib, u 1-18 mavzular asosida yozma (5 tagacha savol) shaklida o'tkaziladi. Yakuniy nazorat talabalarning fikrlash

darajasini, tafakkur qobiliyatlarini va olgan bilimlarini aniqlash imkonini beradi. YAkuniy nazoratni tashkil etishda semestrda o'tiladigan barcha mavzularni qamrab oluvchi quyidagi nazorat savollari va topshiriqlaridan foydalaniladi:

Massiv elementiga qanday murojat kilinadi?

Massivdagi ma'lumotlar qanday saralanadi?

Massiv yaratish uchun qanday funkstiyalardan foydalanish mumkin?

Quyidagi massivda oxirgi elementning indeksi nechaga teng? \$users=array("H", "B", "S");

Massivdagi elementlar sonini qanday aniqlash mumkin?

Massivning barcha elementlarini qanday ko'rish mumkin?

Ikkita massivni qo'shish uchun qanday funkstiyadan foydalaniladi?

Strukturali massivni nomi bo'yicha qanday saralash mumkin.

XAMPP nima?

Server nima?

Kliyent nima?

Qanday PHP muharrirlar bor?

Massiv nima va ularni qanday yaratiladi?

Massiv elementiga qanday murojat kilinadi?

Massivdagi ma'lumotlar qanday saralanadi?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

Foydalaniladigan asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar ro'yhati Asosiy darslik va o'quv qo'llanmalar

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни (29.08.1997 йил)
2. S.S. G'ulomov, A.T. Shermuxamedov, «Iqtisodiy informatika», «O'zbekiston» nashriyoti, Toshkent, 1999 yil.
3. М.Арипов, Б.Бегалов, У.Бегимқулов. Ахборот технологиялари. Тошкент 2009 й.
4. Ғуломов С. С. ва бошқалар. Ахборот тизимлари ва технологиялари / Олий ўқув юрти талабалари учун дарслик.—Т.: Шарқ 2000.-592 б.
5. А. Р. Марахимов, С. И. Рахмонқулов «Интернет ва ундан фойдаланиш асослари». / Ўқув қўлланма. Тошкент-2001.
6. Азизхўжаева Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. Тошкент, 2003. Ўқув қўлланма. 174 б.
7. Ишмухамедов Р.Ж., Абдуқодиров А.А., Пардаев А.Х. Таълимда инновацион технологиялар. Тошкент. 2010 й.
8. Ғуломов С. С, Шермухамедов А. Т., Бегалов А. Иқтисодий информатика: Дарслик Академик С. С. Ғуломовнинг умумий таҳрири остида.—Т.: «Ўзбекистон», 1999. 528 б.
9. В.А.Красильникова. Информационные и коммуникационные технологии в образовании. Москва, «Дом педагогики», 2006 г.
10. А.Парпиев, А. Марахимов, Р.Хамдамов, У.Бегшимқулов, М.Бекмуродов, Н.Тайлоқов. Электрон униерситет. Масофавий таълим технологиялари, «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, Тошкент, 2008й.
11. K.Ismanova, U.G'oyipov. “Amaliy ishlarni bajarish bo'yicha uslubiy ko'rsatma”. Namangan. 2013 yil.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Компютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида”ги 2002 йил 30 майдаги ПФ-3080 сонли фармони.
2. Ғуломов С. С. ва бошқалар. Ахборот тизимлари ва технологиялари: Олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. Академик С.С.Ғуломовнинг умумий таҳрири остида.—Т.:«Шарқ», 2000.-592б.
3. Каримов И. А. Ўзбекистон буюк келажак сари.—Тошкент.: «Ўзбекистон», 1998.-528 б.
4. Журнал «Информатика и образование», 2002-2003 г.
5. Журнал «Компьютерра» 2000 г.
6. Internet ma'lumotlarini olish mumkin bo'lgan saytlar: www.referat.ru, vlibrary.freenet.uz, www.intuit.ru, bankreferatov.ru, www.izone.com.ua, www.osp.ru, www.w3.org, www.borland.com, www.intuit.ru, www.nammpi.uz

_____ guruh talabasi _____ ning “Ta’limda axborot texnologiyalari” fanidan joriy va oraliq baholashlarini qayd etuvchi **reyting varaqasi (bahorgi semestr)**

Baho-lash turi	Topshiriq mazmuni	Maksi-mall ball	Bajarish muddati	Olin-gan ball	2-muddat (-1) ball	Nati-javiy ball
1-JN	1-amaliy. Web serverni o’rnatish. PHPda buyruqlarning yozilishi. O’zgaruvchilar va ularning turlari.	4				
	2-amaliy. PHPda operatorlardan foydalanib sodda dasturlar tuzish(if, while, for, ?, SwitchContinue va boshqa operatorlar).	4				
	3-amaliy. PHPda funksiyalar, massivlar va obyektlar bilan ishlash.	5				
	Mustaqil ish topshiriqlarini bajarganligi uchun 1. Tajriba mashg’uloti uchun virtual tajriba stendi yaratish.	3				
	Talabaning amaliy mashg’ulotlardagi ishtiroki, kichik guruhdagi faolligi, ijodiy fikrlashi, mustaqil qarorlar qabul qila olishi, mantiqiy xulosalar chiqara olganligi uchun	4				
	Jami: 1-joriy	20 ball				
1-ON	Yozma ish:	10				
	Mustaqil ish topshiriqlarini bajarganligi uchun	3				
	Talabaning ma’ruza mashg’ulotlardagi ishtiroki, ijodiy fikrlashi, mantiqiy xulosalar chiqara olganligi, innovatsion g’oya va takliflari uchun	2				
	Jami: 1-oraliq	15 ball				
2-JN	4-amaliy. MySQL ma’lumotlar omborini yaratish. Unda jadval ma’lumotlarini hosil qilish, taxrirlash.	4				
	5-amaliy. PHP sahifada ma’lumotlar omboridagi ma’lumotlarni aks ettirish. Bazadan ma’lumotlarni o’qish.	4				
	6-amaliy. PHPda sahifalardan ma’lumotlar bazasi ma’lumotlarini, taxrirlash va qayta saqlash. O’rganilgan bilimlar asosida PHP sayt yaratish.	5				
	Mustaqil ish topshiriqlarini bajarganligi uchun Ilmiy izlanishlari asosida to’plangan ma’lumotlar asosida web sahifa yaratish	3				
	Talabaning amaliy va tajriba mashg’ulotlardagi ishtiroki, kichik guruhdagi faolligi, ijodiy fikrlashi, mustaqil qarorlar qabul qila olishi, mantiqiy xulosalar chiqara olganligi uchun	4				
	Jami: 2-joriy	20 ball				
2-ON	Test nazorati:	10				
	Mustaqil ish topshiriqlarini bajarganligi uchun	3				
	Talabaning ma’ruza mashg’ulotlardagi ishtiroki, ijodiy fikrlashi, mantiqiy xulosalar chiqara olganligi, innovatsion g’oya va takliflari uchun	2				
	Jami: 2-oraliq	15 ball				
		Jami _____				

Talabaning reyting bali (JN+ON): _____ + YaN _____ = _____

Izoh: Har bir olingan ball o’qituvchi imzosi bilan tasdiqlanadi. Ushbu varaqa talabaning qo’lida semestr yakunlanguncha turishi shart. Reyting varaqasi yo’qotilsa, uni qayta to’ldirilmaydi.

O’qituvchi _____ Talaba _____
Muhr _____

(Imzo)

(Imzo)

Web-саҳфа...

- ўзининг уникал адресига эга бўлган ва махсус кўриш дастури (браузер) ёрдамида кўрилувчи ҳужжатдир. Унда матн, графика, овоз, видео ёки анимация маълумотлар бирлашмаси - мультимедияли ҳужжатлар, бошқа ҳужжатларга гипермуножаатлар бўлиши мумкин.

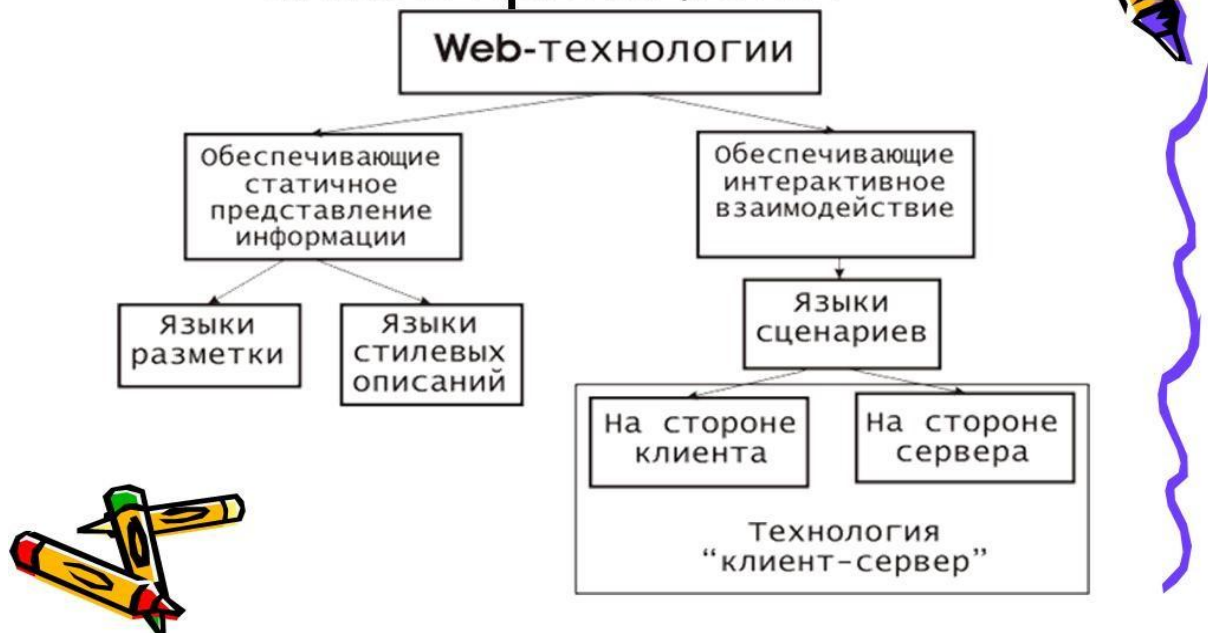

Web-сервер...

- тармоққа уланган компьютер ёки ундаги дастур ҳисобланиб, умумий ресурсларни клиентга тақдим этиш ёки уларни бошқариш вазифаларини бажаради.
- Web-серверда **Web-саҳифа** ва **Web-сайтлар** сақланади.

Web-технология классификацияси

HTML (HyperText Markup Language)...

- Дастлаб World Wide Web тизими матнли маълумотларни ва **HTML** хужжатларни кўришга мўлжалланган, матнни тахрирловчи тилга ўхшаш тизим бўлган. Айни дамда **HTML** тили WWW дага энг оммабоп тиллардан бири ҳисобланади. **HTML** тилида ёзилган маълумотлар ўз ичига **матн файллар**, график маълумотлар ва бошқалврни олади.

Хужжатлар орасидаги алоқани таъминлаш ва маълумотларни форматлаш воситалари **тэг** (tag) деб аталувчи восита орқали амалга оширилади.

Сервер томонидаги сценарийлар...

- Сервер томонида бажарилиши керак бўлган сценарийлар одатда сайт папкасининг ичидаги махсус папкага жойлаштирилади. Фойдаланувчи сўровига асосан сервер бу сценарийни бажаради. Бажарилган сценарий натижаси web-серверга узатилади ва ундан сўнг клиентга узатилади. Сервер томонидаги сценарийларни ташкил этиш учун одатда **Perl**, **ASP**, **PHP**, **JSP** и **SSI** каби тил ва технологиялардан фойдаланилади.

HTML хужжат...

```
<HTML>

  <HEAD>
    *
    сарлавҳа қисми
    *
  </HEAD>

  <BODY>
    *
    тана қисми
    *
  </BODY>

</HTML>
```

Ҳамма бараузлар ўн олтилик саноқ тизимидаги стандарт ранларни танийди. Булар қуйидагилардир:

Black = #000000	Maroon = #800000
Silver = #C0C0C0	Red = #FF0000
Grey = #808080	Purple = #800080
White = #FFFFFF	Fuchsia = #FF00FF
Green = #008000	Navy = #000080
Lime = #00FF00	Blue = #0000FF
Olive = #808000	Teal = #008080
Yellow = #FFFF00	Aqua = #00FFFF

● Мисол:

<HTML> <HEAD>

<TITLE> - саҳифа фонини бериш мисоли

</TITLE>

</HEAD>

<BODY BGCOLOR = YELLOW

TEXT = BLACK

LINK = RED

VLINK = PURPLE

ALINK = GREEN>

</BODY>

</HTML>

13. Glossariy

1. **PHP (Personal home page)** - Shaxsiy uy sahifasi.
2. **HTTP (Hyper Text Transfer Protocol)**—bu internet protokoli hisoblanib, uning yordamida bir formatdagi ikki kompyuter o`zaro bog`lanib, muloqot olib borish imkoniyatiga ega bo`ladi.
3. **PPP (Post office protocol)**—oddiy modem liniyalarini internetga kirishda ishlatiladigan kanal darajasidagi protokol,(Analog Slip).
4. **Telnet**—uzoqda turib tarmoqdagi istalgan kompyuterni boshqarish rejimi.
5. **Usenet (Usenet Wewsq roupe)**-tarmoq yangiliklari va tarmoqdagi elektron elonlar doskasini olish.
6. **SLIP (Serial Line Internet Protocol)**—oddiy modem liniyalarini internetga kirishda ishlatiladigan jahon darajasidagi protokol.
7. **Elektron tarjimon**—o`ziga yuborilgan matnni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilib beradi.
8. **UUCP**—bir Unix-xoctdan boshqasiga axborotlarni nusxalash protokoli. Ko`plab pochta almashuv sistemalari shu protokolga asoslanib tuzilgan.
9. **PAP (Password authentication protocol)**—serverga ulovchi parollar sistemasi.
10. **NNTP (Net News Transfor Protocol)**—tarmoq yangiliklarini uzatuvchi protokol.
11. **Servis markazi**—internetga ulangan ko`plab kompyuter sistemalarini quvvatlovchi markaz.
12. **Clarinet**—foydalanish uchun ko`pchilik servis markazlari bilan imzolanadigan katta yangiliklar xizmati.
13. **FTP (Fili Transfer Protocol)**—fayllarni uzatuv protokoli; kompyuterlararo axborot almashuvining standart usuli.
14. **Veronica (Very Easy Rodent–Oriented Vetwide Index to Computer Archives)**—kalit so`zlar bo`yicha internet tarmog`ining ommaviy arxivida axborotlarni qidirish sistemasi.
15. **WWW (World Wide Web)**—hujjatlararo gipermatn aloqa bog`lash qobiliyatiga ega bo`lgan tarqoq ma`lumotlar bazasi sistemasi.
16. **Netscape Communication**—bu dunyodagi eng ommabop va eng ko`p ishlatiladigan brauzer hisoblanadi.
19. **Unlinked files**—saytning asosiy sahifasi bilan to`g`ridan-to`g`ri bog`lanmagan fayllar miqdori.
20. **Linked files**—sayt asosiy sahifasi bilan bog`langan fayllar miqdori.
21. **All files**—sayt barcha fayllarining miqdori va umumiy o`lchami.
22. **Pictures**—sayt grafik fayllarining miqdori va umumiy hajmi.
23. **Slow pages**—30 sekundan ortiq yuklanadigan HTML—fayllar miqdori («sust sahifalar).
24. **Whois**—Internet tarmog`ining adres kitobi.

25. **WAIS (Wide Arle Information Service)**—kalit soʻzlar boʻyicha internet tarmogʻining maʼlumotlar bazasida kuchli axborotlar qidiruv sistemasi.

26. **Gopher**—Internet zaxira va imkoniyatlarni qidirish, ularga bogʻlanish va ulardan foydalanish uchun moʻljallangan interaktiv obolochka (qobigʻ) foydalanuvchi bilan interfeys menyu sistemasi orqali olib boriladi.

27. **Telnet**—uzoqdan kirish. abonentga Internet tarmogʻidagi istalgan EHMda ishlash imkonini beradi.

28. **LAN (local area NetWork)**—geografik bir joydagi lokal tarmoq.

29. **WAN (wide Area NetWork)**—katta hududda joylashgan global tarmoq.

30. **NSFNET-IP**—texnologiyasida tashkil qilingan milliy – ilmiy fondning xususiy tarmogʻi.

31. **NOC**—Internet tarmoqlari orasida paydo boʻladigan turli xil muammolarni xal qiluvchi Internet har bir tarmogʻini xususiy ekspluatasion markazi.

32. **IP (Internet Protocol)**—tarmoqdagi paketlarni marshrutlashni taʼminlovchi tarmoqlararo oʻzaro harakat protokoli.

33. **TCP (Transmission Control Protocol)**—tarmoqdagi axborot uzatuvini nazorat qilib turuvchi protokol; katta hajmdagi axborotlarning joʻnatish muammolarini xal qiladi.

34. **DOMEN (DNS-DOMAIN NAME SYSTEM)**—normalarning domen sistemasi; internet tarmogʻidagi kompyuter nomlarini IP-adreslariga oʻtkazib beruvchi maʼlumotlar bazasining tarmoq sistemasi.

35. **HTML (Hypertext Markyp Languge)**—gipermatn hujjatlarini yozish uchun moʻljallangan til.

36. **<NEAD> HTML**—hujjatning kirish va bosh qismini belgilaydi.

37. **<VODY>**—asosiy matn va axborotni belgilaydi.

38. **<ADRESS>** bu Web-sahifa toʻgʻrisida koʻproq toʻla-toʻkis axborot olish uchun kerak boʻladigan elektron pochta adressiga ega.

39. **<HEAD> va </ HEAD> teglari.** –Web-sahifalar nomlarini belgilaydi.

41. ** (Unordered List)**—tartibga solinmagan roʻyxat tegi.

42. **<LH> (List Header)**-roʻyxat sarlavxasini aniqlovchi teg.

43. ** (– Ordered List)**-nomerlangan–tartibga keltirilgan roʻyxat).

44. **<DT> (Definition List)**-aniqlash roʻyxatlari tegi.

45. **<TABLE>**—jadval hosil qilish tegi.

46. **CELLPADDING**—yacheyka ichidagi narsalar va chegarasi orasidagi masofa.

47. **ALIGN**—atributi tasvirning nisbiy egallab turgan joyini boshqarish imkoniyatini yaratib beradi.

48. **ALT**—atributi «alternativ matn», deb ataladigan grafik obraz paydo boʻlishi lozim boʻlgan matn satrini beradi.

49. **CELLSPACING**—yacheyka orasidagi masofa.

50. **BGCOLOR**—jadval foni rangi.

51. **HEIGHT**—jadval balandligi.

52. **BORDERCOLOR**—ramka rangi.

53. **FRAME**—jadval ramkasining qaysidir tashqi qismi chizmasini aniqlaydi.

54. **CELLPADING**—yacheyka ichidagi narsalar bilan ramka orasidagi bo`sh oraliq razmerini piksellarda beradi.

55. **CELLSPACING**—jadval yacheykalari orasidagi bo`sh oraliqni piksellarda ko`rsatadi.

56. **Void**—tashqi ramkani butunlay yo`qotadi.

58. **Above**—tashqi ramkaning faqat yuqori chizig`i chiziladi.

59. **Below**—tashqi ramkaning faqat pastki chizig`i chiziladi.

60. **Hsides**—tashqi ramkasining faqat gorizontal chizig`i chiziladi, ya`ni yuqori va quyi chiziqlari

61. **Lhs**—tashqi ramkaning faqat chap chizig`i chiziladi

62. **Lhs**—tashqi ramkaning faqat o`ng chizig`i chiziladi.

63. **Vsides**—tashqi ramkaning faqat vertikal chizig`i chiziladi.

64. **Bax**—tashqi ramkaning faqat hamma chiziqlari chiziladi.

65. **RULES**—jadval ramkasini ichki qismining qanday chizilishini ko`rsatadi.

66. **None**—hech qanday ichki ramkalar bo`lmaydi.

67. **Rows**—faqat gorizontal chiziqlar chiziladi, (satrlar orasidagi).

68 **Cols**—faqat vertikal chiziqlar chiziladi, (ustunlar orasidagi).

69. **Ale**—barcha ichki ramkalar chiziladi.

70. **TEXT**—matnli maydon

71. **RADIO**—selektor tugmasi

72. **CHECKBOX**—nazorat indikatori

73. **SUBMIT**—anketani jo`natish tugmasi

74. **RESET**—anketani tozalash tugmasi.

75. **Microsoft Front Page**—Web-uzelni dasturlashsiz tezda yetkazish va unda professional ravishda tayyorlangan hujjatlarni nashr etish imoniyatini beradigan maxsus vosita hisoblanadi.

76. **Status satri**—foydalanuvchiga dastur tomonidan berilishi lozim bo`lgan barcha xabarlar bu satrda xabar ko`rinishida paydo bo`ladi.

77. **Page**—loyihalash rejimi.

78. **Folders**—sayt strukturasini aks ettirish rejimi.

79. **Reports**—sayt to`g`risidagi zaruriy axborotlarni aks ettirish rejimi.

80. **Navigation**—sayt navigasiyasi rejimi.

81. **Hyperlinks**—ichki va tashqi aloqalar strukturasini rejimi.

82. **Task**—topshiriq va masalalarni boshqarish rejimi.

83. **NAME**—qatorida fayl yoki papka nomi ko`rsatiladi.

84. **Title**—sahifa sarlavhasi yoki sayt qolgan elementlari nomini ko`rsatadi.

85. **Size lu Type**—fayl o`lchami va uning kengayishini ko`rsatadi.

86. **Modified Datea**—soni va qaysidir saytning oxirgi o`zgarish vaqtini ko`rsatadi.

87. **Modified Bu**—oxirgi fayl nomi.

88. **Cowwents**—sharhlarni joylashtirish uchun.

89. **All files**—sayt barcha fayllarining miqdori va umumiy o`lchami.

90. **Pictures**—sayt grafik fayllarining miqdori va umumiy hajmi.

91. **Unlinked files**—saytning asosiy sahifasi bilan to`g`ridan-to`g`ri bog`lanmagan fayllar miqdori.

92. **Linked files**—sayt asosiy sahifasi bilan bog`langan fayllar miqdori.
93. **Slow pages**—30 sekundan ortiq yuklanadigan HTML-fayllar miqdori («sust sahifalar»).
94. **Gippermattn hujjat**—bu boshqa hujjatlarga o`tish uchun aloqa bog`lovchi (sso`lka)ni o`zida saqlaydigan hujjat.
95. **Marshrutizator**—(roater)—tarmoq paketlarini marshrutlash bilan shug`ullanadigan kompyuter tarmog`i, ya`ni paketlarning tarmoq bo`ylab eng qisqa harakat marshrutlari tanlab beriladi.
96. **Protokol**—ikki va undan ortiq mustaqil qurilma yoki prosessorlar o`rtasida forma va proseduralarga reklama qiluvchi qoida va kelishuvlar yig`indisi.
97. **Resurs**—foydalanuvchi ixtiyoriga berilish imkoniyati bor bo`lgan sistemaning mantiqiy yoki fizikaviy qismi.
98. **Server-kompyuter**—boshqalarga o`z xizmatini tavsiya qiluvchi tarmoq kompyuteri, ya`ni foydalanuvchilarning talablari, (savollari) bilan shug`ullanadi.
99. **Server-programma**—bitta kompyuter xizmatini boshqa kompyuterga taqdim etish imkonini yaratuvchi tarmoq kompyuter dasturi.
100. **Uzel**—tarmoqning asosiy vazifalarini bajaruvchi tarmoq kompyuteri.
101. **Xost**—tarmoq vazifalaridan tashqari foydalanuvchilarning topshiriqlarini, (programmalar, hisoblash ishlari va b.q.) bajaruvchi tarmoqning ishchi mashinasi ya`ni, bosh EHM.
102. **SHlyuz**—tarmoqni har xal kompyuter sistemalari bilan bog`lab turuvchi o`zaro harakatdagi tarmoqlararo vosita.
103. **PPP (Post office protocol)**—oddiy modem liniyalarini internetga kirishda ishlatiladigan kanal darajasidagi protokol, (Analog Slip).
104. **SLIP (Serial Line Internet Protocol)**—oddiy modem liniyalarini internetga kirishda ishlatiladigan jaxon darajasidagi protokol.
105. **UUCP**—bir Unix-xoetdan boshqasiga axborotlarni nusxalash protokoli. Ko`plab pochta almashuv sistemalari shu protokolga asoslanib tuzilgan.
106. **PAP (Password authentication protocol)**—serverga ulovchi parollar sistemasi.
107. **Servisno`y sentr**—internetga ulangan ko`plab kompyuter sistemalarini quvvatlovchi markaz.
108. **Clarinet**—foydalanish uchun ko`pchilik servis markazlari bilan imzolanadigan katta yangiliklar xizmati.
109. **FTP (Fili Transfer Protocol)**—foydali uzatuvlar protokoli; kompyuterlararo axborot almashuvining standart usuli.
110. **Veronika (Very Easy Rodent-Oriented Vetwide Index to Computer Archives)**—kalit so`zlar bo`yicha internet tarmog`ining ommaviy arxivida axborotlarni qidirish sistemasi.
111. **E-mail**—Internet ning istagan abonenti bilan pochta xabarlarini almashtirish va xabarlarni uzatish servisi.
112. **Fayl-servis**—boshqa kompyuterga o`z fayliga kirish imkonini beruvchi kompyuter.
113. **Klient**—server zaxiralaridan foydalanuvchi kompyuter yoki programma.

114. **Programma-server**—oʻz mijozidan buyurtma qabul qiladi, unga ishlov beradi va mijozga kerakli axborotni qaytaradi.

115. **Portlar**—har xil ilova va qoʻshimchalar bilan aloqani qilovchi server programma nomer, (yoki port nomeri).

116. **POP (Post Office Protocol)**—protokol «pochtali ofis». Xost va abonent oʻrtasida pochta almashuvi uchun ishlatiladi. Abonent talabi boʻyicha ham almashuv ishlari bajariladi.

117. **Xost-kompyuter** —internetga mustaqil ravishda ulanish xuquqiga ega boʻlgan kompyuterlar.

118. **SMTP (Simple Mail Transfer Protocol)**—xabarlarni joʻnatish uchun ishlatiladigan oddiy pochta uzatuv protokoli.

119. **ASCII (American Standart Cade for Information inferchange)**—matnli axborotlarni almashtirish uchun ishlatiladigan amerika standart kodi.

120. **MIME (Multipurpose Internet Mail Extension)**—grafikani, audio va vidiofayllarni (matndan tashqari) uzatuvchi elektron pochta.

121. **Giperssoʻlki (gipersvyazi)**—xohlagan serverda saqlanadigan hujjatlarga tayanish, (xavola).

122. **Gipertekst**—ajratib koʻrsatilgan soʻz sistemasi orqali qilaoladigan hujjat.

123. **Mazkup togs**—tanishib chikish programmasi uchun HTML standarti tomonidan taʼriflangan simvollar tartibi, (yoʻl-yoʻrigʻi).

124. **HTTP (Hyper Text Transfer Protocol)**—gipermatnni uzatuv protokoli.

125. **Brauzer (Browse)**—matn va grafik interfeysli tanishib chiqish programmasi.

126. **Front Page Express**—HTML va Web sahifani yaratish va jihozlash uchun Web saxifa muharriri.

127. **Gipermediya**—foto audio-fayili gipermatn.

128. **IJK (Internet Jumpstart Kit)**—Internetga tez kirish uchun vositalar toʻplami.

129. **ISW (Internet Setup Wizard)**—Internetning ishga tushirish, (ustanovka) masteri.

131. **Dial-upip**—kommutasion liniya boʻyicha seansli ulanish.

132. **Border atributi**—tasvir atrofidagi (qalinligini beradigan piksellarda).

133. **ALIGN atributi**—tasvirning nisbiy egallab turgan joyini boshqarish imkoniyatini yaratib beradi. U quyidagi ahamiyatga ega:

134. **left**—tasvir chapga suriladi, matn esa uning oʻng tomonidan aylanib oʻtadi.

135. **Right**—tasvir oʻngga suriladi, matn esa uning chap tomonidan oʻtadi.

136. **Top**—tasvir joriy satrning yuqorisiga toʻgʻrilanadi.

137. **Texttop**—tasvir joriy satrning eng baland simvol choʻqqisiga toʻgʻrilanadi.

138. **Middle**—tasvir markazi joriy satrning bazaviy chizig`iga to`g`rilanadi.
139. **Avsmiddle**—tasvir markazi joriy satr markaziga aniq to`g`rilanadi.
140. **Baseline**—tasvirning pastki qirrasi joriy satr bazaviy chizig`iga to`g`rilanadi.
141. **Botton**—tasvirning pastki qirrasi joriy satr quyi qismiga to`g`riladi.
142. **Absbotton**—tasvirning quyi qirrasi joriy satr eng quyi qismidagi simbolning quyi qismiga to`g`rilanadi.
143. **COMPACT** parametri ma`nosiz yoziladi va mazkur ro`yxatni kompakt ko`rinishida chiqarish zarurligini brauzerga biriktirib qo`yish uchun ishlatiladi.
144. **TYPE** parametri ro`yxat satri belgilanadigan znachokni berish (yuklash) imkonini yaratadi.
145. **Java Script**—ssenariylarini tuzish tili.
146. **<SCRIPT>**—tegi tuzilgan ssenariyni JavaScript tilidagi dasturiy kodga ega bo`lgan tashqi fayl bilan bog`lash imkonini beruvchi SRC parametriga egadir.
147. **Typeof**—inkrement, dekrement, arifmetik va mantiqiy inversiya, tip belgisi.
148. **CGI (Common Gateway Interface)**—standart interfeys bo`lib, u Web-server bilan berilgan ma`lumotlar va mahsuslashgan internet-ilovalari o`rtasida axborot almashinuvini amalga oshirishga imkon yaratadi.

14. Mustaqil ta'lim topshiriqlari

1. Web sahifalarni yaratish uchun dasturiy vositalar: MS FrontPage, MS Word, Macromedia Flash MX, Dreamweaver, Fireworks
2. Ranglar bilan ishlash. Freymalar tashkil qilish. Ro'yxatlar tashkil qilish.
3. Harakatlanuvchi satrlar. Ob'ektlar. Hujjatga rasmlar va videotasvirlar o'rnatish.
4. Giperishoratlar. Ichki ishoratlar. Boshqa hujjatlarga ishoratlar.
5. Grafik ishoratlar. Tasvir xaritasi. BookMark tashkil qilish. Interaktiv formalar.
6. PHP-dasturida komentariyalar (izohlar). Dinamik o'zgaruvchilar. Ma'lumotlar va ularning tiplari. O'zgaruvchi tipini o'zgartirish. Operatorlar va ifodalar. O'zlashtirishning qo'shimcha operatorlari. Solishtirish operatorlari. O'zgarmaslar
7. Funksiyaga murojaat qilishda uning holatini saqlab qolish. Argumentlarning aktiv holdagi qiymati. Murojaat bo'yicha argumentlarni jo'natish
8. Identifikator yordamida massiv elementlarini yaratish. Strukturali (assosiitirovanno'y) massiv. array() funksiyai yordamida strukturali massivni. Ko'p o'lchovli massivlar.
9. Konstruktor. AddRow () metodi. AddRowAssocArray () metodi. Output() metodi. Avlod qoldirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini aniqlashtirish. Avlod qoldiruvchi sinf metodini chakirish.
10. Strukturali massiv orqali formaning barcha maydonlariga murojaat qilish. Uzatish usulini aniqlash. HTML matni va PHP-dasturlarini bir sahifaga joylashtirish.
11. Fayl xajmini aniqlash. Vakt va sana xakida ma'lumot olish. Fayllarni yaratish va o'chirish. Fayllarni o'qish, yozish yoki qo'shish uchun ochish.
12. Ma'lumotga murojaat qilish. So'rovda topilgan yozuvlar sonini aniqlash. Ma'lumotlarni o'zgartirish.

15. Adabiyotlar ro'yxati

1. A.R.Maraximov, S. I. Raxmonqulova «Internet va undan foydalanish asoslari». Toshkent-2001. O`quv qo`llanma.
2. Стивен Хольцнер PHP в примерах. Учебный курс. Москва, БИНОМ, 2007
3. “Учебники и справочный материал по веб-технологиям”. Электронный учебник.
4. Лешев Д. Создание интерактивного web-сайта: Учебный курс. "Питер", 2003.
5. Энди Гутманс. PHP5 профессиональное программирование. Учебный курс. С.Петербург-Москва. 2006
6. Matt Doyle. “Beginning PHP 5.3”. 2011 by Wiley Publishing, Inc., Indianapolis, Indiana
7. Functional Programming With PHP PHP Unconference Hamburg 2012 @line o & @koredn August 18, 2012
8. Functional Programming COMP 524: Programming Languages Srinivas Krishnan March 31, 2011
9. Beginning PHP 5.3. Published by Wiley Publishing, Inc. 10475 Crosspoint Boulevard Indianapolis, IN 46256 www.wiley.com Copyright © 2010 by Wiley Publishing, Inc., Indianapolis, Indiana
10. Learn Object Oriented Programming (OOP) in PHP © 1996 - 2013 www.killerphp.com
11. Programming PHP, Third Edition by Kevin Tatroe, Peter MacIntyre, and Rasmus Lerdorf. Copyright © 2013 Kevin Tatroe, Peter MacIntyre. All rights reserved.
Printed in the United States of America.
12. Т.Конверс. PHP5 и MYSQL библия пользователя. Справочник. Москва, 2006
13. О. Э. Колесников. Интернет для делового человека. М., МЦФ. Издат. Фирма «Яуза», 1996.
14. Гаевский А.Ю., Романовский В.А. Самоучитель по созданию Web-страниц
15. Xolmatov T. Inforamatika, Uz Mil ensk-yasi, 2003, Darslik.
16. Kucharov A. Internet, Toshkent, 2001, O`quv qo`llanma
17. Programming PHP. by Rasmus Lerdorf and Kevin Tatroe with Bob Kaehms and Ric McGredy Copyright © 2002 O'Reilly & Associates, Inc. All rights reserved. Printed in the United States of America
18. PHP Objects, Patterns, and Practice, Third Edition Copyright © 2010 by Matt Zandstra
19. www.ziyonet.uz
20. http://www.netcraft.com
21. www.km.ru
22. vlibrary.freenet.uz

16.Xorijiy manbalar

1. <http://www.functionalphp.com/>
2. https://stuff.qafoo.com/functional_programming_with_php.pdf
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%B1-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5>
4. https://wwwx.cs.unc.edu/Courses/comp524-s11/lib/exe/fetch.php/reading/12_functional_programming.pdf
5. <https://www.sitepoint.com/functional-programming-and-php/>
6. <https://news.ycombinator.com/item?id=9502049>
7. <https://questionhub.net/search/functional-programming-in-php-pdf/>
8. <http://www.ycit-he.org/files/Resources/PHP%20Objects,%20Patterns,%20and%20Practice.pdf>

17. Annotatsiya

Ushbu o'quv-uslubiy majmuada «PHPda dasturlash» fanini o'qitish bo'yicha zamonaviy ta'lim texnologiyalari, ularni o'quv jarayoniga qo'llash bo'yicha uslubiy tavsiyalar bayon etilgan. Ushbu tavsiyalar didaktik tamoyillar, ma'ruza, amaliy mashg'ulotlarini o'tish texnologiyalarini ishlab chiqishning usul va vositalari, ularning muhim belgilaridan iborat ta'lim texnologiya qoidalarini hisobga olgan holda loyihalashtirilgan. O'quv-uslubiy majmua fanni o'rganish jarayonida bakalavriat talabalarining mustaqil ishlashini ta'minlovchi o'quv-uslubiy materiallarni o'z ichiga oladi hamda talabalar olgan bilimining sifatini doimo nazorat qilishni ta'minlaydi.

Ushbu o'quv-uslubiy majmua «PHPda dasturlash » fani o'quv rejaga kiritilgan barcha bakalavr ta'lim yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan.

18.Foydali maslahatlar

Shaxsiy kompyuterdan foydalanish qoidolari

Texnika xavfsizligi

Kompyuter o'rnatiladigan xonaga kompyuterlar soniga qarab turib, quyidagi talablar qo'yiladi: Kompyuter xonasida 5 tadan 20 tagacha kompyuter o'rnatilishi mumkin. Bizning sharoitimizda uning soni 5 taga teng. Shuning uchun kompyuter xonasini o'lchamlari quyidagicha bo'lishi kerak: 6x10x2,8 metr.

Stol va stullarga talablar

Kompyuter xonasida stol va stullarga talablar mavjud bo'lib, stol balandligi yerdan 68-77 sm bo'lib, stullar esa aylanuvchan bo'lishi kerak va albatta orqasida suyanchig'i bo'lishi kerak. Chunki stol-stullar o'z gabariti bilan to'g'ri kelmasa, foydalanuvchi tezda charchab qoladi. Stol va stullar shunday joylashtirilishi kerakki, ular insonlarga turib yurishga xalaqit bermasligi kerak. Bundan tashqari, o'qituvchi bemalol har bitta tinglovchini oldiga borib, uni qilgan xatolarini kompyuterda bemalol ko'rsata olishi kerak.

Insonni antropometrik o'lchovlarini xisobga olish

Insonni antropometrik o'lchovlari quyidagicha: o'rtacha balandligi 1 metr 72 sm, yelka kengligi 39 sm, qo'llar yoyilmasi 160 sm. Agarda bu antropometrik o'lchovlar xisobga olinmasa, tinglovchilar ish paytida bir-biriga xalaqit berishi mumkin.

Monitordan insonning ko'zigacha bo'lgan optimal masofa

Monitor ko'zdan ozgina pastroqda va 50 smdan kam bo'lmagan masofada joylashishi kerak. Monitor va ko'z orasidagi masofa 60-70 sm bo'lishi tavsiya qilinadi, bu masofa kichik bo'lsa, insonni ko'zi tezroq charchaydi. Monitorni dizayni va rangi o'ziga e'tiborni jalb qilmasligi kerak. Shuning uchun monitoring sirt tomonida xar xil reklama yopishtirgichlarini olib tashlash kerak. Monitoring ekrani zangori va ko'k ranglarga bo'yalishi shart. Chunki bu ranglar inson ko'ziga eng yaxshi ranglardan xisoblanadi.

Kompyuterda ishlash vaqtida insonning charchash sabablari

Kompyuter bilan ishlash vaqtida inson quyidagi faktorlardan charchaydi:

- ekranni yorug'ligi;
- kontrast va fon o'rtasidagi aniqligi;
- kompyuterda ishlash paytidagi issiqlikdan nurlanishi;
- kompyuterda nurlanishning insonga ta'siri;
- kompyuter buzuqligi.

Kompyuter xonasiga talablar

Xonaning shipi oq-ko'k fon bilan oqlanishi, devorlari esa yashil rangga oqlanishi kerak. Bu ranglar va oftob nurlanishi bizga kerakli rang iqlimini yaratib beradi.

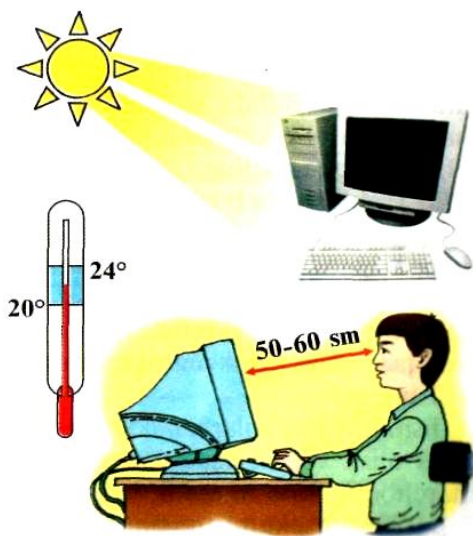
Elektr xavfsizligi

Kompyuter xonasida hamma jixozlar elektrotokda ishlaydi, shuning uchun elektr shikastlanishiga uchrash mumkin. Shuning uchun kompyuterlarni yerga ulash va yerga ulash himoyasiga talablar hamma kompyuterlarda elektr tarmog'iga ulash uchun maxsus sistema ishlatiladi va unda "0" ulash himoyasi qo'llanilgan. "0" ga ulash himoyasi bu "0" simini korpuslarga bog'lash va har xil issiqlikda ishlaydigan avtomatlarni ishga tushiruvchi sistemadir.

Shaxsiy kompyuterdan foydalanish qoidalar

Shaxsiy kompyuterni ishga tayyorlash va o'chirish tartiblari mavjud. Avvalambor kompyuterning tarmoq kuchlanishiga mosligini tekshirish kerak. Shaxsiy kompyuterlar 220 yoki 110 kuchlanishli elektr tarmoqlarida ishlashi mumkin.

Shaxsiy kompyuterlar uchun kuchlanishning o'zgarishi, ayniqsa keskin o'zgarishlar xavfli bo'lishi mumkin. Shuning uchun maxsus stabilizatorlardan yoki

elektr quvvatining uzluksizligini ta'minlovchi - UPS qurilmasidan foydalanish tavsiya etiladi. Maxsus UPS qurilmasi elektr quvvatini o'zgarmas holda ushlab turadi, hamda elektr manbai o'chirilgandan keyin muayyan vaqt davomida kompyuter ishlashini ta'minlab turadi. Bu vaqt kompyuterda bajarilayotgan ishlarni tugatish uchun yetarlidir, masalan, kerakli ma'lumotlarni diskka yozib qo'yish yoki programmalar ishini tugatish uchun va hokazo.

Sanitariya-gigiyena talablari

Kompyuterda ko'p ishlash, ya'ni uning oldida ko'p o'tirish insonning ko'zi, qon aylanish sistemasi, bosh miya faoliyatiga zarar yetkazishi mumkin. Shunga ko'ra kompyuterdan foydalanganda quyidagi talablarga rioya qilish zarurdir.

- ◆ O'quvchining ish joyiga tushayotgan yorug'lik tepadan va chapdan tushishi, display ekrani va klavishlar ko'zni qamashtirmaydigan bo'lishi kerak.
- ◆ Xonadagi havo harorati o'rtacha 20-24 daraja oralig'ida bo'lishi lozim.
- ◆ O'quvchilarning shaxsiy kompyuter bilan ishlash vaqti 30 minutdan, bir kun davomida esa 180 minutdan oshmasligi kerak.
- O'quvchi kompyuterdan eng kamida 50-60 sm narida o'tirishi kerak.

Kompyuter xonasida o'tkazilayotgan dars jarayonida o'quvchilarning tana mushaklarida va ko'zlarida zo'riqish hosil bo'lmasligi uchun 2-3 minutdan iborat dam berish lozim. Shu lahzalarda o'quvchilarga yengil kuy eshitish, kursida o'tirgan holda qo'l va bo'yin mushaklari toliqmasligi uchun yengil jismoniy mashqlar bajarish tavsiya yetiladi.

Ko'z va tana uchun jismoniy mashqlar

Ko'z uchun:

Mashqlar o'tirgan yoki turgan holda kompyuter ekraniga qaramasdan bajariladi.

1-4 hisobda ko'z mushaklarini qattiq tarang tortib, ko'zni yuming, 1-6 hisobda ko'z mushaklarini bo'sh qo'ying, ko'zni oching (4-5 marta takrorlanadi).

1-4 hisobda burun uchiga qarab turing. Bunda ko'zni charchashgacha olib kelmang, ko'zni yuming. So'ngra 1-6 hisobda ko'zni ochib, uzoqqa tikiling (4-5 marta takrorlanadi).

1-4 hisobda boshni burmasdan o'ngga qarab turing. 1-6 hisobda to'g'riga uzoq masofaga qarang. Bu mashq ko'zni yuqoriga, pastga va chapga qaragan holda takrorlanadi. 1-6 hisobda qarashni diagonal bo'yicha o'ng yuqori burchakka, o'ng past burchakka, so'ngra 1-6 hisobda chap yuqori burchakka, chap past burchakka o'tkazib, so'ngra uzoqqa qarang (3-4 marta takrorlanadi).

Tana uchun:

Jismoniy mashqlar harakatlanish qobiliyatida, asab, yurak, qon-tomir, nafas olishga va mushak sistemalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, umumiy charchoqni bartaraf etadi, aqliy mehnat qobiliyatini yaxshilaydi.

20-30 sekund turgan joyda o'rta sur'atda yurish.

Dastlabki holat — qo'llar yonda, oyoqlar yelka kengligida turiladi. 1- hisobda qo'llar oldinda, kaftlar pastga qaratiladi. 2- hisobda qo'llar yonga, kaftlar yuqoriga qaratiladi. 3- hisobda oyoq uchiga turiladi, qo'llaringizni yuqoriga qilib engashiladi. 4- hisobda dastlabki holatga qaytiladi (sekin sur'atda 4-6 marta takrorlanadi).

Dastlabki holat — qo'llar orqaga, oyoqlar yelka kengligiga keltiriladi, tik turiladi. 1- hisobda tana o'ngga buriladi. 2- hisobda dastlabki holatga qaytiladi. 3- hisobda qo'llarni atrofga yoyib oldinga egiladi, boshi orqaga tomon ko'tariladi. 4- hisobda dastlabki holatga qaytiladi. 5- hisobda xuddi shuning o'zi boshqa yo'nalishda bajariladi (sekin sur'atda 4-6 marta takrorlanadi).

19.Me`yoriy hujjatlar

AKT to`g`risida O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlari, XTV ning sohagi doir me`yoriy hujjatlari:

- O`zbekiston Respublikasi "Ta`lim to`g`risida"gi Qonunining 26-moddasida «Ta`limning ilg`or shakllari va yangi pedagogik texnologiyalar ta`lim jarayoniga joriy etilsin» deyilgan (1997-yil, 29- avgust).
- O`zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini joriy etish to`g`risida" 2002 yil 30 maydagi PF-3080-son Farmoni
- Vazirlar Mahkamasining "Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to`g`risida"gi 2002 yil 6 iyundagi 200-sonli qarori
- O`zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborotlashtirish to`g`risida"gi 560-II Qonuni 11.12.2003 y.
- O`zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot-kommunikasiya texnologiyalarini yanada rivojlantirishga oid qo`shimcha chora-tadbirlar to`g`risida» 2005 yil 8 iyuldagi PQ-117-son qarori
- Vazirlar Mahkamasining Kompyuterlashtirish va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini rivojlantirish bo`yicha Muvofiqlashtiruvchi Kengash tomonidan tasdiqlangan "Axborot texnologiyalarini qo`llash, Internet tarmog`idagi axborot resurslarini tashkil etish va doimiy tarzda yangilab borish bo`yicha chora-tadbirlar" 2005 yil 12 avgustdagi
- O`zbekiston Respublikasi Prezidentining "O`zbekiston Respublikasining jamoat ta`lim axborot tarmog`ini tashkil etish to`g`risida"gi 28.09.2005 yil PQ-191-sonli Qarori
- Vazirlar Mahkamasining "Axborotlashtirish sohasida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish to`g`risida"gi 2005 yil 22 noyabrdagi 256-sonli Qarori
- Vazirlar Mahkamasining "ZiyoNet axborot tarmog`ini yanada rivojlantirish to`g`risida" gi 28.12.2005 yil 282-sonli Qarori
- Xalq ta`limi vazirligining "Xalq ta`limi tizimida axborot resurslari hamda ularni shakllantirish, ulardan foydalanish to`g`risida"gi 03.03.2006 yil 51-buyruq
- Xalq ta`limi vazirligining "2006-2007 o`quv yilini AKT dan foydalanishda pedagog kadrlar salohiyatini oshirish o`quv yili" deb nomlash to`g`risidagi 2006 yil 3-avgust 6/5-sonli buyrug`i
- Vazirlar Mahkamasining "Davlat va xo`jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlarining Xalq ta`limi vazirligining "Fanlarni o`qitishda yangi zamonaviy usullarni qo`llash bo`yicha o`qituvchilarni masofadan o`qitish orqali malakasini oshirish kursi sinov moduli materiallarini yaratish hamda sinov moduli namoyish kursini tashkil etish va o`tkazish to`g`risida"gi 07.05.09 yildagi 120-sonli buyruq.

- Xalq ta'limi vazirligining "Xalq ta'limi vazirligi tasarrufidagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutlarida masofaviy o'qitish orqali malaka oshirishni tashkil etish haqida"gi 3.08.09 dagi 202- sonli buyrug'iga ko'ra 2010 yilda, tajriba tariqasida Farg'ona, Buxoro, Samarqanda viloyat va Toshkent shahar PKQTMOIlarda o'qituvchilarni masofadan o'qitish orqali malakasini oshirish kurslari tashkil etildi.
- Xalq ta'limi vazirligining "Xalq ta'limi tizimidagi muassasalarda kompyuter texnikasidan foydalanish samaradorligini oshirish to'g'risida"gi 19.08.2008 yil 223-buyruq
- Xalq Ta'limi Vazirining "O'zbekiston Respublikasi umumta'lim maktablarini axborotlashtirish" loyihasi doirasida malaka oshirish kurslarini tashkil qilish to'g'risidagi 2010 yil 7 oktyabrdagi 238-sonli buyrug'i
- Xalq ta'limi vazirligining "Umumta'lim maktablarida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilarni zamonaviy AKT dan foydalanish bo'yicha malakasini oshirishni tashkil etish to'g'risida"gi 2011 yil 23 martdagi 61-sonli buyrug'i
- Vazirlar Mahkamasining "Axborot tizimlarini boshqarish va qo'llab - quvvatlash axborot xavfsizligini ta'minlash, kompyuter texnikasi va axborot texnologiyalaridan foydalanish to'g'risida"gi 27.10.2011 yildagi 289-sonli Qarori
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 21-martdagi "Zamonaviy AKT larni joriy etish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-1730-sonli qarori
- Xalq ta'limi vazirligining 2012 yil 28-martdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 21-martdagi "Zamonaviy AKT larni joriy etish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-1730-sonli qarori bajarish to'g'risidagi 89-sonli buyrug'i
- Xalq ta'limi vazirligining 2012 yil 21-apreldagi "Umumiy o'rta ta'lim maktablarida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilarning zamonaviy AKT laridan ta'lim jarayonida foydalanish bo'yicha malakasini oshirish to'g'rsida" gi 125-sonli buyrug'i

20. Muallif haqida ma'lumot

Jakbarov Odiljon Otamirzaevich, Kasb ta'limi (Informatika va AT) kafedrası mudiri, texnika fanlari nomzodi, dosent. Axborot texnologiyalari, dasturlash hamda web dasturlash bo'yicha mutaxassis. 60 dan ortiq ilmiy –uslubiy ishlar muallifi, dasturiy mahsulotlar yaratish bo'yicha 4 tadan ortiq guvohnomalari mavjud. 10 dan ortiq Kasb ta'limi (Informatika va AT) bo'yicha magistrlik dissertasiyalariga rahbarlik qilgan.

G'oyipov Umidjon G'ulomjonovich Kasb ta'limi (Informatika va AT) kafedrası assistenti. Axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassis. Dasturiy mahsulotlar ishlab chiqish bo'yicha 1 ta guvohnoma muallifi. 15 tadan ortiq ilmiy-uslubiy nashrlar muallifi.

